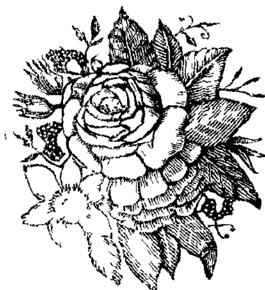
శ్రీ విక్టోరియా మహారాజ్ఞిగారి చరిత్రము

గ్రంథకర్త :

కందుకూరి వీరేశలింగము పంతులు

ప్రకాశకులు :

హితకారిణీసమాజము
రాజమహేంద్రవరము

1951

శ్రీ విక్టోరియా మహారాజ్ఞిగారి చరిత్రము.

మొదటి ప్రకరణము

బాల్యావస్థ.

స్త్రీశిశువు పుట్టినప్పటికంటె పుత్రజననము కలిగినపు డెల్లవారును నధికానందమును బొందుచుందురు. అందులోను మూర్ధాభిషిక్తుఁడయిన మహారాజునకు పుత్రోదయ మయినప్పుడు ప్రజలుకూడ దేశమునందంతటను మహోత్సవములఁ జేయుదురు. స్త్రీలు రాజ్యమునకువచ్చుట దేశానర్థదాయకమని భావించికొన్ని దేశములవారు స్త్రీలకురాజ్యార్హత లేకుండ నియమములను సహితము చేసికొనియున్నారు. జనాభిప్రాయమిట్లుండఁగా నిజముగాఁ బురుషులు రాజ్యముచేయునప్పటికంటె స్త్రీల రాజ్యపరిపాలనములోనే ప్రజాసౌఖ్య మధికముగా నున్నదని లోకానుభవము సహస్రముఖములఁ ఘోషించుచున్నది. శ్రీయెలిజబెత్ రాణి రాజ్యభారము వహించి యుండిన కాలములో నింగ్లండు దేశము మహోన్నతదశయందుండినది. ఆకాలమునందామె సేన లెల్లయెడలనువిజయమునొందుచు నింగ్లండు దేశము ననన్య భేద్యమునుగాఁ జేసెను, ఆకాలమునందునాటకాలంకార సాహిత్యాదులును బ్రకృతిశాస్త్రాదులును బూర్వమెన్నఁడును లేనినిరుపమానదశకువచ్చినవి. ఇప్పుడువిక్టోరియామహారాజ్ఞిగారి యేలుబడిలో దేశ మెట్టిస్థితికి వచ్చినదో యీచరిత్రముకొంతవఱకుఁ దెలుపవచ్చును. స్త్రీలనుసగౌరవముగాఁజూచెడియన్య దేశములమాట యట్లుండఁగా స్త్రీలను చిన్నచూపునఁ జూచెడి యీదేశమునందు సహితము స్త్రీలురాజ్యపాలనము చేయఁదటస్థించుభాగ్యము పట్టినప్పు

డెల్లను దేశమధికసుభిక్షముగానుండుచు వచ్చెననియుఁ బ్రజలధికసుఖ వంతులయి యుండుచువచ్చిరనియుఁ జరిత్రములు మొఱపెట్టుచున్నవి.

శ్రీ విక్టోరియా మహారాజ్ఞి

గణపతిదేవమహారాజుభార్యయైనరుద్రమదేవి త్రిలింగదేశపరిపాలనము నుబూని యున్నప్పు డీదేశము పూర్వ మేగజపతులకాలములోను లేని

యున్నతదశనొందియుండెననియు జనులత్యంతసంతుష్టులైయుండిరనియు నా కాలమునందీ దేశమునకువచ్చిన విదేశీయయాత్రాపరులామెపాలన మును మెచ్చుకొనియున్నారు. సత్పరిపాలనమునందుమాత్రమే కాక స్త్రీ రాజ్యార్హురాలు కాదని కలహకారులయి రాజ్యవిఘాతముచేయ బ్రయత్నించిన రాజబంధువుల కుతంత్రముల నడంచివేయుటయందును నస మాన సామర్థ్యమును బౌరుషమును జూపి యామె పురుషులుసిగ్గుపడ వలసినట్లు ప్రవర్తించినది. ఈమెవలెనే యహల్యాబాయియుమంత్రుల కుటిలోపాయములుసాగనీయక యసాధారణపౌరుషమునుజూపిరాజ్యభా రమును వహించి యెల్లవారును వేనోళ్ళఁ గొనియాడునట్లుగాస్వరాజ్య పరిపాలనముచేసినవార్తజగత్ప్రసిద్ధముకదా. ఆమెకుఁ బూర్వమునందా రాజ్యము నేలినహోల్కారు లెవ్వరంత చక్కఁగాఁ బ్రజాసంరక్షణము చేసిరి? ఈయంశము నింతట నిలిపి యిఁకఁ గథాంశమునకు వత్తము.

రాణిగారిచరిత్రమునారంభింపకముందామెతండ్రితాతలనుగూర్చి కొంచెము చెప్పవలసియున్నది. రాణిగారి పితామహుఁడగు మూఁడవ జార్జి 1760 వ సంవత్సరమునందు రాజ్యమునకువచ్చి దాదాపుగానఱు వదిసంవత్సరములుప్రభుత్వముచేసి యెనుబదిరెండేండ్లు బ్రతికి 1820 వ సంవత్సరమునందుఁగాలధర్మమునొందెను. రాణిగారివలెనే యితఁడును జిరకాలజీవియుఁ జిరకాలరాజ్యపాలకుఁడు నయినను, ఈమెకుఁగలగుణ సంపద యాయనకులేదు. అతఁడురాజ్యభారమును వహించినప్పుడు తం డ్రిచేసినయప్పులఁదీర్పకయెగవేసెను, ఈమెరాజ్యమునకురాఁగానేతండ్రి చేసినఋణమునుదీర్చెను. అతఁడు యువరాజపట్టమునుబట్టి జ్యేష్ఠపుత్రుఁ డనుభవింపవలసినయాదాయమును సహితముతానేయపహరించియను భవింపసాగెను; ఈమె తనకుఁ బుత్రోదయముకాగానే యాయాదాయ మునుదానుగైకొనకవేఱుగానుంచి వృద్ధిపఱిచెను. మూఁడవజార్జికిసంతా నముపదునేనుగురు కలిగిరి. వారిలో శ్రీమహారాజ్ఞిగారిజనకుఁడును కెంటు

ప్రభువు నయిన యెడ్వర్డు నాలవవాఁడు, ప్రథమపుత్రుఁడయిన నాలవ

కెంటుప్రభువు—రాణిగారితండ్రి.

జార్జికి చార్లొట్టిప్రభ్వియను నేకపుత్రిక కలిగెను. ఆరాజపుత్రినివిక్టోరియా రాణిగారి మేనమామయైన లియోపాల్డుప్రభువునకిచ్చివివాహముచేసిరి. తండ్రితాతలయనంతరమునం దాచిన్నదియేయింగ్లాండుదేశముయొక్క భవిష్యద్రాజ్ఞి యగునట్లప్పటికిఁ గనఁబడుచుండెను. మనుష్యుఁడొకటితలఁచిన దైవమింకొకటితలఁచునుగదా? ఇట్లుండఁగానారాజపుత్రియొక

స్మికముగా 1817వ సంవత్సరమునందు లోకాంతరగతురాలగుట తట స్థించెను. ఆమెమరణముతో నేతద్భర్తయైనలియోపాల్డు ప్రభువుయొక్క యాశలన్నియువిఫలములయిపోయెను. ఆమె మరణమునాఁటికి మూఁడవ జార్జియొక్కకుమారులలో నొక్కరికినిసంతానము లేదు. అందుచేత రాజు తొందరపడితనయితరపుత్రులకువివాహములుచేయఁబూనెను. వారిలో మూఁడవపుత్రుఁడయి క్లేరెన్సు ప్రభువయిన విల్లియమునకును, నాలవ పుత్రుఁడయి కెంటుప్రభువయినయెడ్వర్డునకును, ఏకదినముననే 1818 వ సంవత్సరము జూన్ నెల ౧౩వ తేదిని వివాహములుజరగెను. క్లేరెన్సు ప్రభువువివాహమాడినకాంతయడిలెయిడ్ ప్రభ్వి; కెంటుప్రభువువివాహ మాడినకాంత విక్టోరియా మేరీలూయిసా ప్రభ్వి. ఈప్రభ్విగారికిది పున ర్వివాహము; ఈమె మొదటలెయినిఙ్జిన్ ప్రభువుగారిని వివాహమాడి యాయనవలన నిద్దఱుబిడ్డలనుగనెను, ఈమె జర్మనీదేశములోని శాక్సికో బర్గు ప్రభువుగారి కూఁతురు, చార్లొట్టిప్రభ్వికి భర్తయైనలియోపాల్డు ప్రభువుగారితోఁబుట్టువు. ఈమెయేతనద్వితీయభర్తయైన కెంటుప్రభువు గారివలన 1819వ సంవత్సరము మెయినెల 24వ తేదిన తెల్లవాఱుజా మునాలుగుగంటలవేళ (మనచక్రవర్తినియైన) శ్రీవిక్టోరియామహారాజ్ఞి గారినిగనెను. మన మెవ్వరిని మాతృభావముతో గౌరవించుచునత్యంత ప్రభుభక్తితో సేవించుచున్నామో ఎవ్వరికీభరతఖండమునందలిరాజాధి రాజులును బరమవిధేయులయియరియర్పణములు చేయుచున్నారో యా విక్టోరియామహారాజ్ఞి హిందూ ధర్మశాస్త్రములనుబట్టి పునర్భూపుత్రి వితంతువివాహము లాచరణీయములనివాదించెడి సాంఘికసంస్కార తత్పరుల కీయంశము కొంత ప్రోత్సాహకరముగా నుండకపోదు.

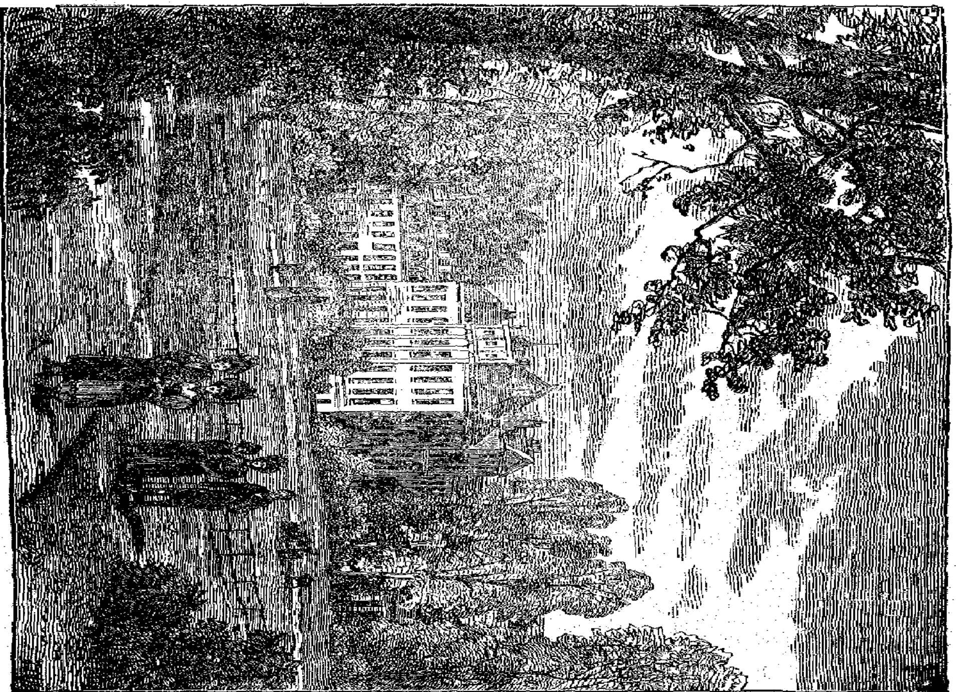
రాణిగారితల్లి గర్భవతియై భర్తతో బవేరియా దేశమునందలి యమర్బాకులోనుండఁగాఁదనకుఁగలుగఁబోవుప్రథమసంతానముస్వదేశ మయిన యింగ్లాండులోనే జననమొందవలెనని చెప్పి యొడఁబఱిచి రాణి

కెంటుప్రభ్వి — రాణీగారితల్లి

గారితండ్రియైన కెంటుప్రభువు నిండుచూలాలయి యున్న తనభార్యను వెంటఁగొని, మెట్టను బ్రయాణము చేసినంతవఱకును బండిగుఱ్ఱములను దానేతోలుచు నామెనుసురక్షితముగా నేప్రిల్ నెలమొదట కెన్సింగ్టన్ నగరమునకుఁజేర్చెను. కెన్సింగ్టన్ నగరములండన్ రాజధానిలోరాజదంపతులుగాక రాజకుటుంబములోనిఇతరులు వాసముచేసెడి రాజమందిరము.

రాణిగారు జననమొందినదియా కెన్సింగ్టన్ నగరములోనే. ఈమెను నాలవ

కెన్సింగ్టన్ నగరము:—రాణిగారు జన్మించినగృహము.

నెలలో టీకాలు వేయించిరి. రాజకుటుంబములోని శిశువులలో మొట్ట
మొదట టీకాలు వేయించినదీమెకే. ఈశిశువునందు జనకునికిఁగల ప్రేమ
మింతంతయని చెప్పుటకు శక్యముగాదు. అతఁడు తన ముద్దులకూఁతురును
జూడవచ్చిన యాప్తులతో మహారాజ్ఞిని జూచితిరాయని మహాసంతోష
ముతోఁ బ్రసంగించుచుండును. జననకాలమునందాచిన్నది భవిష్యద్రాజ్ఞి
యగునని యూహించుటకుఁ దగిన సూచనలేవియు లేవు. కెంటుప్రభువు
రాజయిన మూడవజార్జికి నాలవపుత్త్రుఁడు. మొదటిముగ్గురును సంతాన
హీనులై మృతినొందినంగాని యీమె రాణియగుట తటస్థింపదు. అప్పుడు
సహితమీమెకుఁ దమ్ములు కలుగకుండవలెను. ఈచిన్నరాణి పుట్టిన
సంవత్సరమంతమంచిదియుఁ గాదు. ఆసంవత్సరముననే పీటర్లూహత్యలను
పేరసంఘహత్యలు జరిగినవి. అప్పుడు జనులు దరిద్రులుగానుండిరి, పన్నులు
ప్రజలకు దుర్భరములై యుండెను, వాణిజ్యము హీనదశయందుండెను,
కాపులు రాజుమీఁద తిరుగఁబడి సంక్షోభము కలిగించుచుండిరి. ఇట్టి
దుష్కాలములందు జననమొందియు మహానుభావురాలయిన రాణియొక్క
సత్ప్రవర్తనమును బట్టి జన్మకాలమునకును భావియోగ్యతకును సంబంధ
ముండదని యెల్లవారును దెలిసికోవచ్చును. వసంతకాలమునందుఁ బుట్టిన
యీచక్కని శిశువును జూచి బంధువులీమెను వసంతకుసుమమని పిలుచుచు
వచ్చిరఁట. రషియాచక్రవర్తి పేరును తల్లి పేరును గలిపి యీచిన్నదానికల
గాండ్రినా విక్టోరియా యని నామకరణము చేయఁబడెను. ఈచిన్నది
తండ్రికి బహిఃప్రాణమని యీవఱకే చెప్పియున్నాను. ఒకమతాచార్యుఁ
డు సంతానవంతుఁడయినందున కాతని నభినందించుచు నాశిశువు పుత్త్రిక
గాక పుత్త్రుఁడయిన యెడల మఱింత సంతోషకరముగా నుండునని ప్రసం
గించినప్పుడు కెంటుప్రభువు "బుద్ధియందీశ్వరుఁడు మనుష్యునికంటె సర్వ
శ్రేష్ఠుఁడు. అట్టి యీశ్వరుఁడే సంతానమును బ్రసాదించునో యదియే
సర్వోత్తమమయినది" అని యుత్తరము చెప్పెనఁట! రాణిగారి కాఱు

నెలల ప్రాయమప్పుడు తల్లిదండ్రులామెను సిడ్మౌత్తు గ్రామమునకుఁ గొనిపోయిరి. సిడ్మౌత్తు గ్రామ మింగ్లండు దేశములో దక్షిణసముద్ర తీరమునందున్న మనోహరమైన స్థలము. ఇక్కడనున్నప్పుడు రాణిగారికి మొదటిగండము తప్పెను. ఒకనాఁడు దాది శిశువునెత్తుకొనియాడించు చుండఁగా నొకబాలుఁడు పిట్టలను గొట్టుటకయి కాల్చినతుపాకి గుఱి తప్పిపోయి గుండ్లు గవాక్షములోనుండివచ్చి సరిగా శిశువు నెత్తిమీఁది నుండిపోయెను. సేవకులప్పుడేపరుగెత్తుకొనిపోయి తుపాకి కాల్చిన బాలుని బట్టుకొని కెంటుప్రభువువద్దకీడ్చుకొనిరాఁగా నతఁడు దయాళుఁడగుటచేత దండనము నిమిత్తము వానిని రాజభటులకొప్పగింపక యిఁకముందెప్పుడును ప్రాణాపాయకరమయిన యటువంటిచోట్ల తుపాకి కాల్పవద్దని మందలించిబుద్ధిచెప్పి విడిచిపుచ్చెను. ఈగండము గడచినయల్పకాలములోనే యాకుటుంబమునకొక గొప్పయాపదసంభవించెను. కెంటుప్రభువొకనాఁడు విహారార్థమై యూరివెలుపలికిఁ బోయివచ్చునప్పటికి పాదరక్షలును బట్టలును తడిసెను. అతఁడిల్లుచేరునప్పటికి వాకిటదాదిచేతులలో కూఁతురు కనబడెను. కొమారితమీఁది ప్రేమాతిశయముచేత నాతఁడులోపలికిఁబోయి తడిబట్టలువిడిచిరాక యేకూఁతునెత్తుకొనిముద్దులాడుచుఁ గొంతసేపుగడపెను. అందుచేతనాతనికి శైత్యముచేజ్వరము వచ్చి శ్వాసకోశములుచెడి యాజ్వరముతోనే యతఁడు 1820 వ సంవత్సరము జనేవరి నెల 23 వ తేదిని మృతినొందెను. మంచివారికి మరణమే సాక్షి యన్నలోకోక్తి సర్వత్ర కాకపోయినను, ఇప్పుడితని యెడల సత్యమయినది. మూడవజార్జియొక్క కుమారులలో నెల్లనితఁడు మంచివాఁడు. ఇతఁడు మంచివాఁడేయైనను జననీజనకులకుఁ బ్రియపుత్రుఁడుకానందునఁ దఱుచుగా వారికిదూరమునందుండుట తటస్థించుచువచ్చెను. అందుచేత రాజాస్థానమునందుండుముఖస్తుతులును దౌష్ట్యములును భోగపరాయణత్వమునునీతనినంటి చెఱుపఁగలిగినవి కావు. ఇతఁ

డెల్లవారిచేతను మిగుల గౌరవింపఁబడుచుండెను; స్వార్థపరత్వము లేని వాఁడయి సమస్తవ్యవహారములలోను న్యాయదృష్టిగలవాఁడయియుం డెను. సేనలోనాయకత్వమును వహించియున్నప్పుడం దనేకసంస్కార ములు చేసెను; దండులోఁ గొలువు విడిచివచ్చినతరువాత సమస్త లోకోపకారకార్యములయందును నాదరముచూపుచు ముఖ్యముగా ననాథకాంతా శిశురక్షణమునం దత్యంతశ్రద్ధ వహించుచుండెను. అతి దయాళుఁడును దానశీలుఁడునగుటచేత దీనపోషణమునకై ఋణములపా లై పలుమాఱుకష్టములను దెచ్చుకొనుచుండెను. పరోపకారకార్యముల నిమిత్తము స్థాపింపఁబడిన యిఱువదిరెండు సమాజములలో నితఁడు సామాజికుఁడుగా నుండెను సత్స్వభావమునకును సద్వర్తనమునకును దోడీతనికిదృఢచిత్తతయుగలిగియుండెను. ఇటువంటిభర్తపోఁగానే కెంటు ప్రభ్వివిదేశములో నెనిమిది నెలలశిశువుతో నిరాధారురాలయ్యెను. ఈమె కప్పటికింగ్లీషుభాషసహితమురాదు. అట్లయ్యునుభర్తవలెనే ఈమెయు సద్వర్తనమును మనోదార్ఢ్యమును గలదగుటచేతఁ బుట్టినింటికిఁ బోక యింగ్లండులోనేయుండనిశ్చయించుకొనెను. అప్పుడామెసోదరుఁడయిన లియోపాల్డుప్రభువు భర్తృమరణదుఃఖితయయియున్నతోఁ బుట్టువును మేనకోడలిని వెంటఁబెట్టుకొని మఱదిపోయినమూఁడవనాఁడే బైలుదేఱి కెన్సింగ్టను నగరమునకుఁ గొనివచ్చివిడిచి సర్వవిధములవారికి సాయము చేయుచుండెను. భర్త లోకాంతరగతుఁ డగునప్పటి కామెకు విశేష విత్తము లేకపోవుటయేకాక భర్తచేసినఋణములుసహితము మీఁదఁ బడెను. పార్లమెంటువారామెకిచ్చెడుజీవనాంశము తనస్థితికిఁదగినగౌరవ ముతోజీవనముచేయుటకేచాలకున్నందునసహోదరుఁడైనలియోపాల్డు ప్రభువుతనసొంతసొమ్ములోనుండికొంత యామెకుఁబంపుచు నప్పుడప్పుడు తనవద్దకుక్లేర్మనుటనగరమునకుఁగొనిపోయి యాదరించుచుబహువిధముల నామెను బిడ్డలనుగనిపెట్టుచుండెను. ఇట్టిస్థితిలోనామెయప్పులనెట్లుతీర్పఁ

గలుగును? యిట్లుండఁగా రాణిగారు తండ్రికాలముచేసి లండన్ నగర మునవడుగిడినదినముననే 1820వ సంవత్సరముజనేవరి నెల 29వ తేదిని నింగ్లండునకురాజును రాణిగారి పితామహుఁడునగు మూడవజార్జి లోకాంతరగతుఁడగుటసంభవించెను. ఆపదలెప్పుడో కానియొంటిగారావు. ఒక యాపద వచ్చినప్పుడే యింకొక యాపదయుఁ దఱుచుగా వచ్చుచుండును. అప్పుడు రాణిగారి మొదటిపెదతండ్రి నాలవజార్జియనుపేర సింహాసనమునకువచ్చి పదిసంవత్సరములు రాజ్యపాలనముచేసి 1830 వ సంవత్సరమునఁ గాలధర్మము నొందెను. రాణిగారి రెండవపెదతండ్రి యయిన యార్కుప్రభు వన్నగారి రాజ్యకాలములోనే 1827 వ సంవత్సరమునందు మృతినొందినందున మూడవపెదతండ్రియయిన క్లేరెన్సు ప్రభువు నాలవ విల్లియమను పేర రాజ్యమునకువచ్చి యేడేండ్లు ప్రభుత్వముచేసి 1837 వ సంవత్సరమునఁ బరలోకయాత్రకుఁ బోయెను. ఈతనికెడిలెయిడ్ రాణివలన నిద్దఱుబిడ్డలు కలిగిరిగాని వారు పసితనములోనేపరమపదము నొందిరి. మరణమునాటి కీతనికి జారజులేకాని యుత్తరాధికారులుకాఁదగిన యౌరసపుత్రులు లేనందున శ్రీవిక్టోరియా మహారాజ్ఞియే రాజ్యమునకు తదనంతరాధికారిణియయ్యెను. ఈనాలవ విల్లియము వివాహముకాకముందు మిస్సెస్ జార్డనడి యొకయాట కత్తె నిరువదిసంవత్సరములకంటె నధికకాలముంచుకొని దానివలనఁ బదుగురుబిడ్డలను గనెను. మఱఁదలిని పరామర్శ చేయవచ్చినప్పుడు తండ్రిని బోలియుండుటనుబట్టి రెండవ పెదతండ్రియయిన యార్కు ప్రభువునుజూచి తనతండ్రియనుకొని శిశువైయున్న రాణిగారు చేతులు చాచుకొని యాతనిమీఁదఁబడెను. అప్పటినుండియు నతఁడు తమ్ముని కూఁతునం దత్యంత ప్రేమముగలవాఁడయి యామెను పుత్రికావాత్సల్యముతో నాదరించుచుండెను.

తక్కిన బావలును మఱఁదులును మంచివారు కాకపోవుటచేత కెంటుప్రభ్వికినివారికిని మొదటినుండియు సరిపడకుండెను. ఇట్లుండుటవలనే

రాణిగారి విద్యాబుద్ధుల కెంతో యనుకూలపడెను. రాజాస్థానమునందు వసించకపోవుటచేత రాజనందనుల కనివార్యముగా నుండెడి యతిభోగములును వైభవములును స్తోత్రపాఠకులతోడి సావాసమును రాజోపచారములును నామెకు మిక్కిలి దూరములయ్యెను. ఈమెయే రాణి యగుచున్న నిశ్చయముకూడఁ బ్రారంభదశలో లేకపోవుటయుఁ గొంత యనుకూలమయ్యెను. ఈచిన్నరాణిని పెంచుటలోను విద్యాబుద్ధులు చెప్పించుటలోను జనని మొదటినుండియు నెంతో శ్రద్ధవహించుచుండెను. ఈ దేశములో ధనికులయినవారిబిడ్డలకు సాధారణముగా రెండవర్థములుండును. తల్లిదండ్రులు గారాబముచేత మధురాహారములు మొదలయినవానిని బిడ్డలడిగినవాని నెల్ల నిచ్చి తిననిత్తురు. అందుచేత ధనికులబిడ్డ లెక్కడనోకాని యారోగ్యదశయందుండరు. అంతేకాక ధనికులు తమ బిడ్డలవిషయమునఁ దగినంత శ్రద్ధవహింపక వారిని నీచసేవకులవశమున విడిచిపెట్టి యూరకుందురు. అందుచేత బిడ్డలు వారితోడి చెడుసాహవాసముచేత చెడుమాటలను చెడునడతలను నేర్చుకొందురు. కెంటుప్రభ్వి తనకొమారితను సేవకులవశమునవిడిచి యూరకుండక యన్నపానాది విషయమునను చిఱుతిండివిషయమునను నడతవిషయమునకు తానే యెంతో జాగరూకతతో విచారించుచుండెను. మూడేండ్ల ప్రాయమప్పుడు రాణిగారికింకొక గొప్పగండముతప్పినది. దాది యామె నొక్క గుఱ్ఱపుబండిలో నెక్కించుకొని నిర్మలవాయుసేవకయి విహారార్థముకొనిపోయినప్పుడు గుఱ్ఱము పరుగెత్తుచుండఁగా నొకకుక్క దాని కాళ్ళసందునకు వచ్చెను. అప్పుడు గుఱ్ఱముబెదరి గంతువేయఁగా బండిలోనున్న చిన్నది రెండుచక్రములనడుమను తలక్రిందుగాఁబడెను. ఆసమయమున దాపుననున్న సైనికుఁడొకఁడు తొడగుకొన్న బట్ట పట్టుకొని చిన్నదానిని తత్క్షణమే పైకిలేవనెత్తఁబట్టిగాని లేకపోయినయెడలబండి చక్రము పిల్లదానిమీఁదినుండిపోయి ప్రాణాపాయము సంభవించి

యుండును. ఇంతకాల మింతశ్లాఘ్యముగా రాజ్యపాలనము చేయవల సినయోగ్యత యున్నప్పు డీశ్వరానుగ్రహమువలన నిట్టిగండములు గడచుట వింతకాదు.

శరీర సౌందర్య మెంతయున్నను మన స్సౌందర్యములేక దానికి శోభకలుగదు. పుష్పమునకు సౌరభమువలె రూపమునకు వన్నె తెచ్చు నది విద్య. విద్యాకల్పలతకుముఖ్యఫలము సద్వర్తనము. ఈసత్యములను మనస్సునందుంచుకొని కెంటుప్రభ్వి తనకుమారికకు విద్యయందువలెనే సద్వర్తనమును కుదురుపఱుచుటయందునుదనశక్తినంతనుధారపోసెను. ఇతర బాలురవలెను బాలికలవలెను ప్రారంభదశలోమనరాణిగారును గొంత యలసభావమునునవిధేయతను గనఁబఱుచుచువచ్చిరికానిక్రమ శిక్షచేతఁగ్రమక్రమముగా నాగుణము లామెనువదలిపోయినవి. ఆమెకు విద్య చెప్పుటకై డాక్టరు డేవిస్ దొరగారును, విద్యకు తోడు సంరక్షణ మునువిచారించుటకై బేరనెస్ లెహిజెన్ దొరసానిగారును, నియమింప బడిరి. ఈయిరువురును విద్య చెప్పుటయందు నైపుణ్యమును నీతినిబోధిం చుటయందును వర్తనమునుదిద్దుటయందును బరమసామర్థ్యమునుగల వారయి యుండిరి. స్వభావముచేతను వారిశిక్షచేతను రాణిగారు పసి తనములోనేసత్యప్రియత్వముగలవారైరి. ఒకనాడు లెహిజెన్ దొరసాని గారు పాఠమును జెప్పుచుండఁగా దానియందుదృష్టియుంచక చిన్నరాణి కొంచె మవిధేయురాలయి యా యుపాధ్యాయినికి శ్రమ కలుగఁజేయు చుండెను.అప్పుడా మెమాతయయిన కెంటుప్రభ్వియక్కడకువచ్చి "యీ బాలిక యెట్లుప్రవర్తించుచున్నది?" అని యుపాధ్యాయినడిగెను. "ఇంత కాలమున కొక్కసారి నేఁడేచిన్నదిదుడుకుతనముచూపుచున్నది" అని లెహిజెన్ దొరసానియుత్తరమిచ్చెను. ఆరాజపుత్రియామెమీఁదఁ జేయివేసి "కాదు. ఇది రెండవసారి నీవు మఱచిపోయినావా?" అని వెంటనే సత్యమును జెప్పెను.

మితవ్యయము చేయవలెననియు. అప్పులు చేయఁగూడదనియు తనయొద్దనున్నదానికంటె నెక్కువ మొత్తమున కరువుగా వస్తువులను కొనఁగూడదనియు, గురువు లామెకు బోధించి పసితనమునుండియుఁ దదనుసారముగా నడపించిరి. అందుచేత నాచిన్నది యంగడికిఁ బోయినప్పు డెన్నియోసారులు చేత సొమ్ము లేకపోవుటచేతఁ దాను మక్కువపడిన యాటవస్తువు లరువుగొనక మరలి రావలసినదయ్యెను. ఒకసారి యంగడికిఁ బోయినప్పు డొక్క యాటవస్తువును గొనవలెనని యెంతో యాశపడియుఁ జేత సొమ్ములేనందునఁ గొనక, "నాచేతికి సొమ్ము రాఁగా నేవచ్చికొనెదను. అంతవఱకునుసీవీవస్తువునునానిమిత్తము వేఱుగా నుంచిపెట్టెము" అని యంగడివానిని బ్రార్థించి యొడఁబఱిచి పోయి, సొమ్మందిన నాఁడు ప్రాతఃకాలముననే యంగడి తెఱచునప్పటి కొల్లను గుఱ్ఱము నెక్కియక్కడకుఁబోయి వెలయిచ్చి యావస్తువునుగొని తెచ్చుకొనెనట. కొంతకాలము 3 నెలలకొకసారి యింతయనియు కొంతకాలము నెలకొకసారియింతయనియు కొంత సొమ్మామెకుమనసువచ్చినట్లు వెచ్చపెట్టుకొనుటకయి యియ్యఁబడుచుండెను. ఇట్టిస్థితిలోనింకొకసారి యామెతనయుపాధ్యాయితోడఁగూడియంగడికిఁబోయితన చెలులకిచ్చునిమిత్త మాటవస్తువులను గొన్నప్పుడామె యొక చెలికత్తె మాట మఱచిపోయి తరువాతస్మరణకురాఁగా రూపాయి నాలుగణాలు వెల వేసియున్న యొక పెట్టెనుగొనఁగోరెను. అంగడివాండ్రా పెట్టెనుతక్కిన వస్తువులతోడఁ గూడఁజేర్చి కట్టఁబోవుచుండిరి. ఉపాధ్యాయి వారిని వారించి "యాపెట్టెనుదీసివేయుఁడు. దానిని గొనుటకిప్పుడీరాచకొమార్తెవద్ద సొమ్ములేదు" అని చెప్పి యాపెట్టెను దీసివేయించెను. చేతికి సొమ్ము వచ్చినతరువాత రాణి మరల నంగడికివచ్చి యాపెట్టెను గొనిపోయి తన చెలికత్తెకుబహుమానముచేసెను. ఇటువంటికథలనేకములున్నను, ఇంకొకదానినిమాత్రమే యిందు వివరించెదను. రాణి స్వభావ

ముచేత నేమిక్కిలిదయారసముగలదిఆపైనిబీదలుమొదలైనవారియెడల దయచూపుటయవశ్యకృత్య మని తల్లియు గురువులునుగూడనామెకు మొదటినుండియు నుపదేశించుచువచ్చిరి.

రాణిగారికి శైశవమునందు బొమ్మలయందాసక్తి యెక్కువ. ఒక నాఁడామె తల్లితోఁ బండిలోఁ బోవుచుండఁగా నొకయంగడిలోనికిటికిలో సుందరమయిన బొమ్మయొకటి కనఁబడెను. అప్పుడా చిన్నది తల్లి నిజూచి "అమ్మా! దానిని నాకుఁ గొనిపెట్టవా?" అనియడిగెను. "ఈ నెలలో నీకిచ్చినసొమ్మంతయు నీవీవఱకే కర్చు పెట్టుకొన్నావు. ఇఁకఁబఱుమొదన ములకుఁగాని నీకు పై నెల సొమ్మురాదు." అనితల్లి యుత్తరముచెప్పెను. అప్పుడా చిన్నది మొగము చిన్నపుచ్చుకొని క్షణకాలమాలోచించితల్లి వంకఁజూచి "అమ్మా! నేనుబోయి యంగడిహాం డ్రాబొమ్మనుపదునైదు దినములు నానిమిత్తము నిలిపియుంచుదు రేమో యడిగిరావచ్చునా?" అని మరల నడిగెను. తల్లి క్షణకాల మాలోచించి "నీవాపని చేయ వచ్చును" అని పలికెను. అంతట నామె బండిదిగి యంగడికిఁ బోయి యడుగఁగా, హాండ్రా చిన్నదియెవ్వరోయెఱిఁగినవారయినందునమాసాం తమువఱకును బొమ్మ నితరులకు విక్రయింపక నిలిపియుంచుట కొప్పు కొనిరి. వెంటనే యాబాలిక సంతోషముతో మరలివచ్చి బండియెక్కి తల్లితో నింటికిఁబోయెను. గడవ పదునేను దినములునుగడచిపోయెను. నూతన మాసారంభముననాబాలికయూరుషిల్లింగులను జేతఁబట్టుకొని తిన్నఁగా నంగడికిబోయి బొమ్మను గొనితెచ్చుకొని మెట్లుదిగఁబోవు చుండఁగావీధిలో నెదుటశుష్కించియతిదీనదశలోనున్న యొకమనుష్య రూప మామెకంటఁబడెను. మందభాగ్యుఁడయిన యాపురుషుఁ డేమో వేఁడఁబోవునట్లు బాలికవంక దృష్టిపఱపి పెదవులు వడఁక నాలుకతడఁ బడ మాటరాక నిలిచియుండెను. ఆ కన్నెరాణి పోక నిలిచి "నాతో నేమైన మాటాడఁ గోరెదవా!" అని వాని నడిగెను. "నేనాఁకలిగొని

యున్నాను. ఆఁకలి బాధ దుస్సహము కానియెడల నేను సాయమడిగి యుండను.'' అనివాఁడు చెప్పెను. "నాచేతిలో సొమ్ము లేకపోయినందునకువిచారముగానున్నది. సొమ్మున్నయెడల''—అనుచుండగావాఁడు "అమ్మా! నమస్కారము'' అనిపలికి రూపొందిన క్షామదేవతవలెఁదన దారిని మరలెను. అప్పుడామెమనస్సు కరఁగినదై "ఒక నిమిషము నిలువుము'' అని కన్నులనీరు గ్రమ్మ గద్గదస్వరముతోఁ బలికి, మరల నంగడిలోనికినడిచి "ఈబొమ్మనుమరలఁ దీసికొనిమఱినాలుగుదివములు నానిమిత్తముంచఁగలవా?''అనియంగడివానినడిగెను.అట్లేయుంచెదను సొమ్ముమరలనిచ్చివేయవలెనా?''అనివాఁడడిగెను."దయచేసియిమ్ము'' అనిపలికి యామె యాసొమ్ముపుచ్చుకొని వేగముగావీధిలోనికివచ్చియంతయు నాబీదవానిచేతిలో వేసెను. వాఁడద్భుతపడితనకృతజ్ఞతను దెలుపుటకు నోట మాటరాక పిడుగడఁచిన వానివలె నిలువఁబడెను. వాఁడు తనజన్మమధ్యమున నంతసొమ్మొక్కసారిగాఁ దనచేతిలోఁ జూచినవాఁడు కానందునవాని పాలిటికా 3 రూపాయలసొమ్మును పెన్నిధిగానుండెను. అంతట వాఁడు తనసంతోషమును దెలుపుచుఁ బెదవులుతడఁబడ నేమో యనఁబోవుచుండఁగా"శీఘ్రముగాఁబోయి యేమైననుగొనితినుము''అని యాచిన్నదిత్వరపెట్టెను. ఎంతోకష్టముమీఁదమాట తెచ్చుకొనివాఁడు "అమ్మాయీ! అట్లేచేసెదను. దేవుఁడు నీకు శుభములు ప్రసాదించును గాక దేవుఁడునిన్ను మహారాజ్ఞినిగాఁ జేసినను నీయోగ్యతకది యెక్కువది కాదు—''అని గొణుగుచుండఁగానే యా బాలిక యొకనక్కడనిలువక వెడలిపోయెను. ఇంటికిఁబోయితల్లితో జరగినకథ చెప్పుచుండినప్పుడామెయేమియు మాఱుపలుకక కొమారితవంక గంభీరముగాఁ జూచుచు వినుచుండెను. అదిచూచి కూఁతురు తల్లివంకఁజూచి "అమ్మా! అంత సొమ్మును వానికిచ్చుటమంచిపనికాదా?'' అనియడిగెను. "అమ్మాయీ! నీవు చేసినది మంచిపనియే నీయంతరాత్మ బోధించినమార్గమున నడు

మచు వచ్చినపక్షమున నీవెప్పుడో గాని తప్పుదారి పట్టవు. రాజవంశమునఁబుట్టినవారెప్పుడును రాజవర్తనముచూపవలెను.'' అని తల్లిపలికెను. ''అమ్మా నేనువచ్చుచున్నప్పుడాబీదవాఁడు దేవుడునన్ను రాణినిగాఁజేసినపక్షమున నాయోగ్యత కది యెక్కువదికాదని నాతో నన్నాఁడు. నీకేమని తోఁచుచున్నది?'' అనికుమారికమరలజననినడిగెను. అప్పుడు తల్లి కొమారితను జేరఁదీసి కౌఁగిలించుకొని ''ఓప్రియకుమారీ! అది యేమోవింతమాటగానున్నది నీవెప్పుడైన రాణివయ్యెదుపక్షమున, నీవు మిక్కిలి మంచిదానవు కావలెనుసుమా.'' అనిపీఁపుతట్టుచుఁ బలికెను. ''రాణినైనను గాకపోయినను గూడ నేను సర్వదా మంచిదాననగుటకుఁ బ్రయత్నించెదను. నేనురాణినగుట సంభవనీయమగునా?'' అనియాచిన్నదిమరలఁబలికెను. ''కాదని నేను జెప్పఁజాలనుగాని యింత చిన్నతనములో నీతోనట్టివిషయముముచ్చటించుట నాకిష్టములేదు. నీవింగ్లండున కొకవేళరాణివగుటయే సంభవించెడుపక్షమున, కష్టకాలమునందునీవలని యాదరమును సహాయమును నపేక్షించువారీబీదవానివంటివార నేకులుందురు.'' అని పలికి తల్లి యాప్రసంగము నంతటితోఁ జాలించెను.

కెంటుప్రభ్విగారు తనకొమారితను బెంచుటలో ముఖ్యముగాఁ బాటించుచువచ్చినవి మూఁడంశములు—అనారోగ్యకరములయిన భోగపదార్థములను పెట్టకుండుట, సమస్తకార్యములకును గాలనియమమేర్పఱచుట, ఎప్పుడును చిత్తోద్రేకము కలుగనీయకుండుట. రాణిగారిభోజనాదికమునకును విద్యాభ్యాసమునకునుసమస్తేతర కార్యములకును ప్రతిదినమును సరియైనవేళ లేర్పఱుపఁబడెను. కాల్యకృత్యములుతీఱిన వెనుక కెంటు ప్రభ్విగారు వేసవికాలములోప్రాతఃకాలమున నెనిమిదిగంటలవేళ ప్రథమభోజనము చేయుచుండిరి. అప్పుడే యామెప్రక్కనొకచిన్నబల్ల వేయఁబడిదానిమీఁద రాణిగారికి రొట్టెయు పాలును ఫలములును బెట్టఁబడుచుండును. అదిశీతలదేశమగుటచేత నచ్చటివారుకొంత ప్రొద్దెక్కిన

తరువాతనే పడకనుండి లేతురు. ప్రాతఃకాలభోజనమయినపిమ్మటతల్లి యును గూఁతురును కాలినడకనుగాని బండిమీఁదగాని యొకగంటసేపు విహారము వెడలివత్తురు. పదిగంటలు మొదలుకొని పండ్రెండు గంటల వఱకును చదువుకొన్న తరువాతఁ గూఁతురు గదిలో నీడను గంటలు వేయుచుఁగాని బొమ్మలు ముందుపెట్టుకొని కూరుచుండిగాని యాడుకొనును మధ్యాహ్నము రెండుగంటలవేళ తల్లి లఘ్వాహారమును గైకొనునప్పు డాచిన్నది యామెచెంతఁ గూరుచుండి భోజనము చేయును. మధ్యాహ్న భోజనము కాఁగానే మరల నాలుగుగంటలవఱకు నుపాధ్యాయునివద్దఁ బాఠములు నేర్చుకొనవలెను. అటుతరువాత మిత్రబృందమును సందర్శించుటకుఁగాని విహారార్థముఁగాఁగాని తల్లిబిడ్డలు బండిమీఁదఁ బోవుట యాచారము. ఈదేశమునందువలెగాక యింగ్లాండు దేశమునందు స్త్రీలును పురుషులవలెనే స్వతంత్రముగాఁ దమ మిత్రులవద్దకుఁబోయి సంభాషించివచ్చుచుఁ గొంతవఱకు యథేచ్ఛముగా సంచరింతురు. ఎంతగొప్ప యింటిస్త్రీలును మనదేశమునం దిప్పుడు జరగుచున్నట్లుగా వీధిమొగ మెఱుగక యంతఃపురములలో మూలమూసి పెట్టబడియుండరు. యూరపు ఖండమునందువలెనే యున్నతదశయందుండిన పూర్వకాలమునం దీదేశమునందును సుందరులు తమభర్తలతోఁ గలిసి సభలకువచ్చుచు రాణివాసములేక యథేష్టవిహారములు సలుపుచుండిరి. సీత రామునితోడఁ గూడి సభలోనికివచ్చి బహిరంగముగా సింహాసనముమీఁదఁ గూరుచుండుచువచ్చుట, చంద్రమతి మొదలగుసతులు పతులతోఁ గలిసి వేఁటలకుఁ బోవుట, సత్యభామలోనగువారుపతులవెంట యుద్ధరంగముల కరుగుట మొదలయిన విషయములను పురాణాదులం దెల్లవారును జదివియు వినియు నుందురు. యూరపుఖండమునందలి స్త్రీ లన్యోన్యసాంగత్యము వలనను, పరస్పరసల్లాపములవలనను, బయలమంచిగాలిలో విహరించుట వలనను మనయిప్పటి స్త్రీలకంటె నధిక ప్రజ్ఞావతులు గాను, అధిక

వాక్ప్రౌఢిమగలవారుగాను, అధికారోగ్యవతులుగాను, ఉందురు. అందు
చేత వారిబిడ్డలు సహిత మధికారోగ్యవంతులయి చిరకాలజీవు లగు
చున్నారు. మిత్రదర్శనార్థమయి పోయినతల్లితోఁ దిరిగివచ్చినతరువాత
గొంతసేపు రాణిగారొంటిగాఁ బుష్పవనమునందు విహరించుటయో యా
శ్వారోహణముచేసి స్వారివెడలుటయో వాడుకగానుండెను. చిన్ననీళ్ళ
బిందెను చేతఁబట్టుకొని పూలచెట్లనుదడుపుచు నుద్యానవనవిహారము
చేయుటయందుఁ జిన్నతనములో రాణిగారికధికాసక్తి. ఆమెయాకాల
మునందు ధరించుకొను వస్త్రములు విలువగలవి కాకపోయినను శుచి
యయి యారోగ్యయోగ్యము లయినవిగా నుండును; భుజించెడియాహా
రమును సామాన్యమయి యారోగ్యప్రదమయినదిగా నుండును. రాణి
రాత్రి తల్లి భోజనముచేయునప్పు డామెప్రక్కనే వేయఁడిన వేఱు
బల్లమీఁదఁ దానును భోజనము చేయుచుండును. సాయంకాలభోజన
మైనతరువాతఁ గొంతసేపు దాదితోనాడుకొనివచ్చి, తల్లితోనుమిత్రుల
తోను జేరి సంభాషించుచు, ఆమెరాత్రి తొమ్మిదిగంటలుకాఁగానేతల్లి
మంచముప్రక్కను వేయఁబడియుండు పాన్పునకు శయనింపఁబోవును.
ఈప్రకారముగా నాచిన్నది తల్లివద్దనైనను పాలకురాలునునుపాధ్యాయి
యు నయిన బారనెస్ లెహ్జన్ దొరసానివద్దనైనను సదా కాలము
గడపు చుండును.

ఆమెకయిదుసంవత్సరములప్రాయమువచ్చినప్పుడు పార్లమెంటు
సభవా రామె విద్యానిమిత్తమయిసంవత్సరమున కాఱువేలపౌనులనఁగా
నఱువదివేలరూపాయి లిచ్చున ట్లేర్పఱిచిరి. ఆమె సూక్ష్మబుద్ధియు నభి
రుచియుఁ గలదయి యల్పకాలములోనే యనేకవిద్యలు నేర్చుకొనెను.
డాక్టరు డేవిస్ దొరగారామెకు తప్పక ప్రతిదినమునుమతబోధచేయుచు
బైబిలును జదివించుచుండిరి. కొంతకాలములోనామెకులాటిన్ భాషలో
మంచిపాండిత్యము కుదిరెను. ఇక్కడి దేశభాషలకు సంస్కృతమెట్టిదో

యక్కడిదేశభాషలకు లాటినట్టిదయి మాతృభాషగాఁ బరిగణింపఁబడు చుండును. గణితశాస్త్రము మిక్కిలి కఠినమయినను దానియం దామె మంచిసామర్థ్యము కలదయ్యెను; స్వదేశచరిత్రమును, ధర్మశాస్త్రములను, స్వభాషాసాహిత్యగ్రంథములను బాగుగఁ జదివెను; సంగీతము నందును చిత్రలేఖనమునందును ధనుర్విద్యయందును ససమానకౌశలము గలదయ్యెను; కుట్టుపనిలోఁ బ్రవీణురాలయ్యెను; నాట్యవిద్యయందును నిపుణురా లయ్యెను. ఆమె యనేకప్రకృతిశాస్త్రముల నభ్యసించినను వానిలోనెల్ల వృక్షశాస్త్రమా మెకభిమానవిద్య. ఆమెకిటాలియాభాషలోను గ్రీకుభాషలోను గొంత ప్రవేశముకలదుగాని ఫ్రెంచిభాషలోను జర్మనీభాషలోనుమాత్రముధారాళముగామాటాడుశక్తి కలిగెను. ఆమె విద్యాభ్యాస మారంభించినయాఱుసంవత్సరములలోనిన్ని విషయములు

పదియవ సంవత్సరమున విక్టోరియారాణి.

నేర్చుకొనెను. ఈమె ప్రతిదినమును జేసెడు విద్యాభివృద్ధిని దినచర్య వ్రాసి బారనెస్ లెహిజన్ దొరసానిగారు నెలకొకపర్యాయము రాణిగారి మేనమామయగు లియోపాల్డుప్రభువుగారికిఁబంపుచుండిరి. లియో

పాల్డు ప్రభువుగారు తన మేనకోడలివిద్యాభివృద్ధినిగూర్చి తఱుచుగా విమర్శించుచు నాలోచన చెప్పుచుండుటయేకాక స్వదేశమునందుఁదన యన్నకొమారుఁడయిన యాల్బర్టుప్రభువుయొక్క విద్యాబుద్ధులవిషయమునను నిరంతర శ్రద్ధవహించికృషి చేయుచుండెను. శాక్సికోబర్గుప్రభువుయొక్క ద్వితీయపుత్రుఁడయిన యీయాల్బర్టురాజకుమారుఁడు 1819వ సంవత్సరము ఆగష్టునెల 26వ తేదిననఁగా రాణిగారు పుట్టిన మూఁడు నెలలకు జననమొందెను. తన యన్నకొమారుఁడయినయాల్బర్టును మేనకోడలయిన విక్టోరియా రాజపుత్రియు రూపగుణవిద్యాదులచేతనొండొరులకుఁ దగినవారని భావించి యేలాగునైన వారిదాంపత్యము నొడఁగూర్పవలయునని లియోపాల్డుప్రభువు మొదటినుండియు నెదలోఁదలఁచియుండెను. ఈదాంపత్యమునకు రాణిగారి పెదతండ్రులుప్రతికూలురుగా నుండినను భవగదనుగ్రహమువలన గడపట లియోపాల్డుప్రభువుయొక్క యభీష్టమే సిద్ధిపొందినది. ఈబాలరాజ్ఞి వలెనే యామెభవిష్యద్భర్తయువిద్యలయందేగాక సుగుణజాలమునందును సంపన్నుఁడై యుండెను. ఎన్నివిద్యలలోఁ బాండిత్యము సంపాదించినను పాండిత్యానుగుణమైన వర్తనము లేకపోయినచో విద్యసఫలము కాదు. సద్వర్తనముతోఁడఁగూడినదే నిజమయినవిద్య. వల్లనవేసి చదివిశాస్త్రపరీక్షలయందుఁగృతార్థుఁడయినను దానికిఁ దగినసద్వర్తనము లేకపోయినచో నట్టి పండితబ్రువుఁడు విద్వాంసనామమున కర్హుఁడు గాక కేవలవిద్యాభారవాహియగును. విద్యాగర్వమునుబరవంచనకౌశలమును మిథ్యావాదనమును గూడఁగలవాఁడయినచో నట్టివాఁడు సాక్షరరాక్షసుఁ డనఁజనును. విద్య కుక్షిని బట్టినచో మనుని దేవసమానునిగాఁ జేయవలెనుగదా:

తండ్రియు తాతయు మరణము నొందినప్పు డజ్ఞానదశయగుటచేత విక్టోరియారాజపుత్రి వారికయి దుఃఖపడుట యెఱుఁగదు. ఆమెకుఁ గొంచెముజ్ఞానమువచ్చినతరువాత 1827వ సంవత్సరమునందు రెండవ

పెదతండ్రియైన యార్కుప్రభువు కాలముచేసినప్పుడు మొట్టమొదట దుఃఖ మాచిన్నదానిమనస్సున నాటుకొనెను. అప్పటి కామె కెనిమిదవ యేఁడు. రాజకుటుంబములోనెల్లనుబురుషులలో రెండవ పెదతండ్రియైన యీయార్కుప్రభువును స్త్రీలలో మూఁడవ పెదతల్లియుఁ దరువాత రాణియునైన యెడిలెయిడ్ పత్నియు నిద్దఱునుమాత్రమాచిన్నదాని యందత్యంతప్రేమము గలవారయి యుండిరి. ఈచిన్నరాణి ప్రతిదినమును తోఁటలోనికిఁబోయి పుష్పములుకోసి బంతిగాఁగట్టితీసికొనివచ్చి యీపెదతండ్రి కిచ్చుచుండును. నాఁటిదిన మాబాలిక తెచ్చి యిచ్చిన పూలబంతి యవసాన సమయమునం దాతనికెంతో సంతోషము కలిగించెను. పెదతండ్రి మరణమువలనఁ దానుసింహాసనమునకొక మెట్టుచేరువ యగుచున్నాననన్న సంగతి యప్పుడాచిన్నదానికిఁ దెలియదు. ఇంగ్లాండునకు రాణి గాఁదగినసూచన లున్నవని తెలిసినచో గర్వముకలుగునేమో యని తల్లి మొదలయినవా రాచిన్నదాని కెంతమాత్రమును దెలియనీయక దాఁచిరి. ఎడిలెయిడ్ రాణియుఁదనపుత్రిక లిద్దఱును శైశవముననే మృతినొందినప్పుడు తనబిడ్డలమీఁదిప్రేమమునంతను దనమఱఁది కూఁతురయినవిక్టోరియా రాజపుత్రిమీఁదికి మరలించెను. రాణికిఁ దగిన యటువంటిసత్స్వభావముకలదికాకయుండినపక్షమున ఎడిలెయిడ్ ప్రభ్వి రాజ్యమునకు రాఁదగినతనబిడ్డలు పోయి రాజ్యముపరులపాలుకాఁదగిన గతి పట్టినప్పుడు మఱఁదికూఁతురియం దామెయసూయచూపియుండును. ఆయిల్లా లట్టియసూయ చూపకపోవుటయేకాక తనరెండవకూఁతురు కాలముచేసినప్పుడు "నాబిడ్డలుమృతులయిరి; నీబిడ్డబ్రతికియున్నది. మనయిద్దఱికి నదియేబిడ్డ" అని తోడికోడలి కుత్తరము వ్రాసెను. ఈరెండుమూఁడు చిన్నవాక్యములే యామెయోగ్యతను బూర్ణముగాఁ దెలుపుచున్నవి. తన భర్తనాలవ విల్లియమను పేర రాజ్యమునకువచ్చి తాను రాణియైనతరువాత 1831వ సంవత్సరమున రాజప్రస్థానోత్స

వమునగరిముందఱనుండి పోవుచుండినప్పుడెడిలెయిడ్ రాజ్ఞి తనముఱది కౌమారితనుముందుంచుకొనిగవాక్షములోనుండిచూచుచుండెను. అప్పుడాయుత్సవముతోఁ బోవుప్రజలు రాణినిజూచి యభినందింపసాఁగఁగా నామె తనమాటను మఱచి తనవద్దనున్నచిన్నరాణినిబయికెత్తి గవాక్షములో నెక్కించి సంతోషభరితులయి యున్నప్రజలకుఁ జూపెను. ఈప్రకారముగానే యనేకపర్యాయము లెడిలెయిడ్ రాజ్ఞి యా చిన్నదానియెడలఁ దనయుదారభావమును బుత్రికావాత్సల్యమును జూపుచు వచ్చెను.

1830 వ సంవత్సరమునందు నాలవ విల్లియమ్ రాజయినతరువాత నాతఁడు వృద్ధుఁడగుటచేత సంతానహీనుఁడయి మృతినొందుట సంభవించినపక్షమున రాజ్యభారమును వహించుటకు విక్టోరియారాజపుత్రికి యుక్తవయస్సువచ్చువఱకును బ్రతినిధి నేర్పఱచుటకయి పార్లమెంటు మహాసభలో నిర్ధారణీయశాసన మొకటి తేఁబడెను. అట్టిసమయమునందు స్వస్థితిని ముందుగా నాచిన్నరాణికిఁగొంత తెలుపుటయుచితమని తల్లిమొదలయినవారు తలఁచిరి. ఆచిన్నదాని కప్పటికిఁ బండ్రెండవయేడువచ్చినది. ఆమెకీవిషయమునుదెలిపినక్రమమునుగూర్చి రెండు కథలు చెప్పఁబడుచున్నవి. అందొకటి యంతగా విశ్వాసార్హమయినది కానందున నిశ్చయముగా సత్యమని తెలిసిన దానిని మాత్రమే యిందుదాహరించుచున్నాను.

తల్లితో నాలోచించి యామె యనుమతిమీఁద నుపాధ్యాయినియైన బారనెస్ లెహిజన్ దొరసాని రాజకుటుంబముయొక్క యప్పటి వంశవృక్షము నొక కాగితముమీఁద వ్రాసి దానిని రాజపుత్రిచదివెడు చరిత్రగ్రంథములోఁబెట్టెను. ఆచిన్నది వాడుకప్రకారముగాఁ జదువుకొనుటకాపుస్తకమును దెఱచియందున్న కాగితమునుజూచిచదువుకొని "యిది నేనీవఱ కెన్నఁడును జూచియుండలేదే!" అనిపలికెను. "రాజ

పండ్రెండేండ్లప్రాయమున విక్టోరియా రాజ్ఞి.

పుత్రీ! ఇదినీవీవఱకుఁ జూచుట యావశ్యకమని తలఁపఁబడలేదు.'' అని లెహిజన్ దొరసానియుత్తరము చెప్పెను. "నేననుకొన్నదానికంటె సింహాసనమునకు నేనుసమీపస్థురాలనయినట్టుదీనివలనఁగనఁబడుచున్నది'' అని యాచిన్నదనెను. "అమ్మా! అవును. అట్లేయున్నావు'' అనియుపాధ్యాయి పలికెను. అంతట రాజకుమారికకొంతసేపాలోచించి "చిన్నవారనేకులు గర్వపడవచ్చునుగాని వారుకష్టము నెఱుఁగరు. ఇందు వైభవము విశేషముగా నుండునుగాని యుత్తరవాదిత్వభార మంతకంటె నధికముగా నుండును'' అని పలుకుచు కుడిచేయి యొక్క చూపుడువ్రేలినిపయికెత్తి

'నేను మంచిదాననుగా నుండెదను. లాటిన్ భాషను సహితము చదువు మని నీవునన్నంతప్రోత్సాహ మేలచేయుచుంటివో యిప్పుడు గ్రహించి నాను.'' అనియామెచేతిలోఁ జేయివైచి ''నేనుమంచిదాననుగానుండెద'' నని మరలఁబలికెను. 'నీపెదతల్లియెడిలెయిడ్ రాణి యింకనువయసుచెల్లి నదికాదు. ఆమెకు సంతానముకలుగవచ్చును. అప్పుడు విల్లియమ్ రాజు గారిబిడ్డలయినందున జనకునియనంతరమున రాజ్యమునకు వారువత్తురు గాని నీవురావు', అనిలెహిజన్ దొరసాని చెప్పెను. విక్టోరియారాజ పుత్రి వెంటనే''అట్లయినపక్షమున నేనెప్పుడును జింతనొందను. నాపెద్ద తల్లి యెడిలెయిడ్ రాణికినాయందుఁగలప్రేమనుబట్టి యామెకుబిడ్డలన్న నెంతయిష్టమో నేనెఱుఁగుదును.'' అనియుత్తరము చెప్పెను. ఈవిష యములను స్మరణకుఁ దెచ్చుచు బారలెస్ లెహిజన్ దొరసానియేరాణి గారికి 1867 వ సంవత్సరాంతమున వ్రాసియుండుటచేతను, రాణిగారే యాయుత్తరమును బహిరంగపఱిచి యుండుటచేతను, ఈకథ వాస్తవ మైనదనుటకులేశమాత్రమునుసందేహములేదు. తరువాతఁగొన్నిమాస ములకు సిద్ధారణీయశాసనము స్థిరపడి శాసనమైనపిమ్మట పార్లమెంటు సభవారు విక్టోరియా రాచకొమారితయొక్కవిద్యనిమిత్తమును పోషణ ము నిమిత్తమును గౌరవనిమిత్తమును సంవత్సరమునకు మఱి పది వేలపౌను లిచ్చునట్లేర్పాటుచేసిరి.

1832 వ సంవత్సరమునందు కెంటు ప్రభ్విగారు తన కొమారి తకు దేశమునందలిముఖ్యవాణిజ్యస్థానములనుకర్మనిలయములను ప్రసిద్ధ స్థలములను జూపుట యుక్తమనిభావించి కొమార్తెను వెంటఁబెట్టుకొని యింగ్లాండు దేశములోను వేల్సు దేశములోను యాత్రచేసెను. ప్రజలు వారుపోయినస్థలములలో నెల్లనువారి నెదుర్కొనియుత్సవములుచేసి యభి నందనపత్రికలను జదివి తమ యానందమును వెల్లడిపఱచిరి. 1833 వ సంవత్సరమునందుతల్లియుకూఁతురునువైటుద్వీపమునకుఁబోయియందు

గొంతకాలముండిరి. అక్కడనున్న కాలములో నోడనెక్కి తూర్పుతీర మును జూచిమరలవైటుద్వీపమునకుఁబోవుచున్నప్పుడు రాణిగారికింకొక గండముతప్పెను. ఓడపోవుచుండఁగాగాలిచేత తెరచాపకొయ్యయొరిగి పెళపెళలాడఁ జొచ్చెను. కర్ణధారుఁడయిన సాండర్సుదొరయదికని పెట్టె మెఱుముమెఱసినట్లు మనోవేగమునఁ బైకురికి రాణిగారినెత్తుకొని సుర క్షితమయిన స్థానమునకుఁ జేర్చెను. ఆయుత్తర క్షణమున నేకొయ్యపె ళ్లున విఱిగి యంతకుముందు రాణికూరుచుండినచోటనే సరిగా పడెను. కర్ణధారుఁడట్లామె నాస్థలమునుండితప్పించుటలో క్షణకాలము జాగుచేసి యుండినయెడల నారాజపుత్రి నలిగిపోయియుండును. ఆసమయమునం దాచిన్నది శాంతతతోనేయుండెనుగానితనకు సంభవింపనుండిన యుప ద్రవము స్పష్టపడినతరువాత బాగున నేడ్చి తన ప్రాణసంరక్షకుఁడయిన యాకర్ణధారునికిఁ గృతజ్ఞతాభిసూచకవందనము లర్పించెను. ఆమెరా జ్యమునకు వచ్చినతరువాతనాకర్ణధారునికి గొప్పయుద్యోగమునిచ్చుట యే కాక, వానిని దనయాస్థానమునకు బిలిపించియాదరించి వానిమర ణానంతరమున వానిభార్యకును బిడ్డలకును జీవనాధారము నేర్పఱిచెను.

1836 వ సంవత్సరము మెయినెలలో రాణిగారి పెద్ద మేన మామయగు కోబర్గుప్రభువును, ఆయనపుత్రులయిన యెర్నెస్టు ప్రభు వును ఆల్బర్టుప్రభువును వచ్చి కెన్సింగ్టన్ నగరములో కెంటుప్రభ్వియొద్ద నాలుగువారములవఱకునుండిరి. రాణిగారి భవిష్యద్భర్తయైనయాల్బర్టు రాజపుత్రునకును విక్టోరియా రాజపుత్రికిని నిదియే ప్రథమదర్శనము. రాజబంధువు లిచ్చటఁ గొంతకాలముండి రాజుచేతనాతిథేయసత్కార ముల నంది యింగ్లండుదేశములోని దర్శనీయములైన ముఖ్యస్థలముల నెల్లఁజూచిస్వదేశమునకుఁబోయిరి.వీరిక్కడనున్న కాలములోనేమనభవి ద్యాద్రాజ్ఞికిని తద్భవిష్యద్భర్తకును మనస్సులలోనొండొరులమీఁదనను రాగలతాబీజ మంకురించి చిగురుపెట్టనారంభించెను. ఇరువురునువిద్యా

వయోరూపగుణములచేత నొండొరులకుఁ దగియుండిరి. విక్టోరియారాజపుత్రి సౌందర్యరాశి కాకపోయిననుజక్కనివారిలోఁబరిగణింపఁబడదగి విశాలములైన కాటుకకన్నులతోను నవ్వుమొగముతోను నేత్రానంద కరముగానుండెనని యాకాలమునందామెను జూచినవారందఱును జెప్పుచున్నారు. ఆమె కొంత పొట్టిదయినందునఁ బెద్ద పెరిగినతరువాతసహిత మయిదడుగులరెండంగుళములపొడవే యుండెను.

1837 వ సంవత్సరము మెయినెల 24 వ తేదీతో నామెకుఁ బదునెనిమిదేండ్లునిండియుక్తవయస్సువచ్చెను. ఈపుట్టినదినమునగొప్ప పండుగ జరిగెను. నాఁడు లండన్ నగరమునందలిసమస్తకార్యస్థానములును పార్లమెంటుసభయు మూయఁబడి యందఱికిని సెలవియ్యబడెను. దొరతనమువారి వ్యయముతో గొప్పవిందు చేయఁబడెను. ఈపందొమ్మిదవ జన్మదినోత్సవమున మనభవిష్యద్రాజ్ఞికిఁ బంపఁబడిన కానుకలకు లెక్కలేదు. రాణిగారి పెదతండ్రియు నింగ్లండురాజునయిన నాలవవిల్లియముగారు తనతమ్మునితనయ కాదినమున రెండువేలరూపాయలువెల చేయు సంగీతపేటికను(పియానోను)బహుమానముగాఁ బంపిరి.

రెండవప్రకరణము

సంసారదశ.

1837 వ సంవత్సరము మెయినెల24 వ తేదీతో పదునెనిమిది సంవత్సరములు నిండినందున, విక్టోరియా రాణిగారికి బాల్యదశపోయి ప్రాజ్ఞతవచ్చి యాదేశశాసనానుసారముగా వ్యవహారయోగ్యత కలిగనని యింతకుముందే చెప్పఁబడెను. ఇట్లామెకు వ్యవహారార్హతకలిగిన నెలదినములలోపలనె 1837 వ సంవత్సరము జూన్ నెల 20 వ తేదీని రాణిగారి పెదతండ్రియు రాజ్యపాలకుఁడునయిననాలవవిల్లియములోకాంతరగతుఁడగుట సంభవించెను. అందుచేతఁ బదునెనిమిదిసంవత్సరముల పిన్నవయసుననే రాణిగారు రాజ్యభారమునువహింపవలసినవారయిరి. ఆమె రాజ్యభార నిర్వహణవిషయము నింకొక ప్రకరణమునకుఁ విడిచిపెట్టి ముందుగా సంసారభార నిర్వహణమునుగూర్చియిప్పుడుప్రస్తావింతము. రాణిగారి పెద్దమేనమామకుమారుఁడునుభవిష్యద్భర్తయునైన యాల్బర్టుప్రభువు 1836 వ సంవత్సరమునందింగ్లండునకు వచ్చినకథయుఁ గొంత చెప్పఁబడెను. అప్పుడామేనత్తమేనమామబిడ్డలహృదయములలో ననురాగలతాబీజ మంకురించి తల చూపిననుజక్కఁగాఁ బల్లవించి కొనలుసాగలేదు. ఇట్లుండఁగా విక్టోరియారాజపుత్రి సింహాసనమెక్కఁగానే యామె నభినందించుచు నామె యనుఁగుమఱఁదియైనయాల్బర్టుప్రభువు స్వదేశమునందుండి యిట్లువ్రాసియున్నాఁడు—

"ఓ ప్రియురాలా! నీజీవనదశయందిప్పుడుసంభవించిన మహోన్నతస్థితికిహృదయపూర్వకముగానభినందించుచుఁ గొన్నిపంక్తులు వ్రాయవలసియున్నది. యూరపుఖండములోనెల్ల బలిష్ఠమైన దేశమునకు రాణివయినందున, లక్షలకొలఁదిజనులయొక్క సుఖమిప్పుడునీచేతిలోనున్నది. ఈదుష్కరమైనయుత్తమ కార్యనిర్వహణమునందీశ్వరుఁడునీకుసహాయుఁడయి తనబలమును బ్రసాదించును గాక! నీ పరిపాలనము దీర్ఘమై సుఖప్రదమయి కీర్తికరమయినది కావలెననియు, నీ ప్రయత్నములునీ ప్రజలయొక్క కృతజ్ఞతానురాగరూప ప్రతిఫలమునుబొందునవి కావలెననియు, అభిలషించుచున్నాను. అప్పుడప్పు డిక్కడ బానునగరమునందున్న నీమేనమామకుమారులను దలఁచుకొను చుండవలెననియు వారియందింతవఱకును జూపుచుండినప్రేమమునే యిఁక ముందును జూపుచుండవలెననియు నేను బ్రార్థింపవచ్చునా? మాహృదయములెప్పుడును నీమీఁదనే యుండునని దృఢముగానమ్ముము. అధికముగా వ్రాసి నీకాలమును వ్యర్థపుచ్చెడియవివేకమును బూనను. నీ విశ్వాసపాత్రుఁడయిన విధేయ సేవకునిగా నన్నెల్లప్పుడును బరిగణింపుము.—అల్బర్టు"

ఈయిరువురకునుదాంపత్యము సంఘటింపఁ జేయవలెనని మొదటి నుండియు రాణిగారి చిన్నమేనమామయైన లియోపాల్డుప్రభువు కృషి చేయుచుండెను. ఈమేనమామయందు రాణిగారికిని బితృప్రేమమును గౌరవమును గలిగియుండెను. ఇతఁడుమాత్రమే గాక యీవివాహవిషయమున బారన్ స్టాక్‌మా రనునతఁడును సంధానకర్తయైయుండెను. ఇతఁడు లియోపాల్డుప్రభువునకుఁ బరమమిత్రుఁ డయి రాణిగారిమాతయగు కెంటుప్రభ్వికి భ్రాతృసమానుఁడయి మంత్రివలెనామెకు సమస్త వ్యవహారములలోను హితోపదేష్టయై యుండెను. అతనియాలోచనను గొనక కెంటుప్రభ్వి యే ముఖ్యవిషయముననుస్వతంత్రించి పనిచేయకుండెను. రాజ్యాభిషిక్తురాలయిన పిమ్మటఁ దన మేనకోడలికి లియోపాల్డు

ప్రభువు వివాహవిషయమును సూచించుచు వ్రాసినప్పుడెల్ల నామెతన కిరువదియైదేండ్లు వచ్చువఱకును వివాహమాడనిచ్ఛ లేనట్టుసూచించు చుఁ బ్రత్యుత్తరము వ్రాయుచువచ్చెను.

ఇట్లుత్తరప్రత్యుత్తరములు జరుగుచుండినకాలములో1839 వ సంవత్సరము అక్టోబరు నెల 10 న తేదిని తనయన్నతోడఁ గూడి యా ల్బర్టుప్రభువు మరలనిగ్లండునకువచ్చెను. ఈసారియతఁడు తొంటికన్నను బహుగుణము లధికసౌందర్యశాలిగాఁ గనఁబడుచుండెను. మొదటిసారి యతఁ డిక్కడకు వచ్చినప్పుడుపదునేడుసంవత్సరములప్రాయమువాఁడే యయినందున నాతని కప్పటికి సమస్తావయవములును సంపూర్ణదశకు రాలేదు. ఇప్పుడాతనికిరువదయేండ్లుదాఁటినసమస్తావయవపరిపూర్తి గలిగి లావణ్యాతిశయము మించి యుండుటచే నవయౌవనవిరాజితుఁ డయి యున్న యారాజపుత్రుఁడు సుందరులకు నేత్రపర్వముగా నుండి హృద యాకర్షకుఁడగుచుండెను. సౌందర్యమునకువన్నె దెచ్చెడు గుణసంపదయు నాతని కమూల్యాలంకారముగా నుండెను. అతఁడుచిన్ననాఁటనుండియు నిష్కళంకమయిన పరిశుద్ధవర్తనముగలవాఁడు. రూపగుణసంపదలకు రెంటికిని మెఱుఁగిడుచు నాగరికముద్రతలనూపియాతనిసరసవాక్ప్రౌ ఢిమయునమ్మోహజనకముగానుండెను. అట్టిరసికాగ్రగణ్యునితో లెక్క నాలుగుదినములుసహవాసము చేయునప్పటికే రాణియంతటిదానిమనసు కరఁగి యామె తానావఱకుఁ జేసికొన్న నిశ్చయమును గిశ్చయమును మఱచి యాతనిని వరించెదనని మనసుబయలఁబెట్టెను. తనకిరువదియై దేండ్లు వచ్చువఱకును వివాహమును నిలుపుట కంతకుమున్ను చెప్పిన యుక్తులన్నియు నాతని ముఖదర్శనమబ్బినయుత్తరక్షణముననే పూర్వ పక్షములయ్యెను. హృదయములో నాలుగేండ్లక్రిందటనంకురించి శీఘ్ర ముగా కొనలు సాగ కున్నయనురాగలత యాతనిముఖచంద్రకాంతి ప్రసారమువలననొక్కసారిగాననలెత్తిబయలుప్రాఁకి ఫలించెను.అందు

రాణిగారిభర్తయగు నాల్బర్టుప్రభువుయొక్క పెండ్లినాఁటిరూపము.

చేత నానెల పదవ తేదీని సందిగ్ధహృదయుఁడయియింగ్లండునందడుగిడిన రాజకుమారుఁడుపదునేనవ తేదినాఁటికి తద్దేశమేలుచుండిన మహారాజ్ఞికి ప్రధానము చేయఁబడిన భర్తయయ్యెను. ఆదేశమునందు సాధారణముగా వరుఁడుముందుగాఁదనకోరికను వధువుతోఁ దెలుపుట యాచా

రము. శ్రీవిక్టోరియా రాజ్ఞివిషయములోనిక్రమము తాఅమాఅయివధువే ప్రథమమునఁ దన యభిమతమునువరునకుఁదెలుపుటసంభవించెను. వీరి దాంపత్యమునకుబంధుబృందమెల్ల నామోదించెను. తానాతనినివివాహమాడెదనని వాగ్దానముచేసిన దినముననే యాశుభవార్తను విక్టోరియారాణిగారు తనయాప్తమిత్రుఁడయిన స్టాక్మారుగారికిని ప్రియమాతులుఁడయిన లియోపాల్డురాజుగారికిని దెలుపుచు లేఖలను వ్రాసెను. శ్రీ విక్టోరియారాజపుత్రియింగ్లండునకు రాణియగుటకుముందే లియోపాల్డు ప్రభువు బెల్జియముదేశమునకు రాజయ్యెను. ఈయిరువురకును వ్రాసిన లేఖలలోని కొన్నివాక్యములను విన్నచో రాణిగారికి తనమేనమామ కొమారునిమీఁదఁ గలిగినగాఢానురాగము తేటపడకపోదు. ఆమె స్టాక్మారుగారిపేర వ్రాసినలేఖలో "ఆల్బర్టు సంపూర్ణముగా నాహృదయమును దనవశము చేసికొన్నాఁడు. మాయుభయులమధ్యను సర్వమును నేఁటియుదయమున నిర్ధారణమైనది. అతఁడునన్నత్యంతసుఖురాలినిగాఁ జేయునని నాకు దృఢవిశ్వాసము కలిగియున్నది.................. ......నేనును నాతని నంతసుఖునిగాఁ జేసితినని నిశ్చయముగాఁజెప్పఁ గలుగుదునుగాక! నాశక్తివంచనలేక నేను బ్రయత్నించెదను." అను వాక్యములు కనఁబడుచున్నవి. లియోపాల్డుప్రభువుగారిపేర వ్రాసిన లేఖలోను "నేను మనస్సు నిశ్చయముచేసికొన్నాను. నేనునాయీాప్సితమును నాఁటియుదయకాలము నాల్బర్టునకుఁ జెప్పివేసినాను. నాహృదయమును దెలిసికొన్నతరుదాత నతఁడుచూపిన యవ్యాజాదరమునన్ను బరమానందభరితురాలినిగాఁ జేసినది. అతఁడు సుగుణప్రపూర్ణుఁడుగాఁ గనఁబడుచున్నాఁడు. మహాసుఖవంతురాల నయ్యెడుభాగ్యము నాకు ముందు పట్టునని తలఁచెదను. అతనియెడలనాకుఁగల యనురాగమును మాటలతోఁ దెలుపుటకు శక్యముకాదు. నానిమిత్తమతఁడు పొందిన కష్టములు తోఁచకుండునట్లు చేయుటకయి నాచేతనైనవఅను సర్వవిధ

ములఁ బ్రయత్నము చేసెదను...........................
కడచిన కొన్ని దినములును నాకు స్వప్నావస్థలోనివివలె నున్నవి. నా మనస్సు నావశములో లేనందుననాకిప్పుడేమివ్రాయుటకును తోఁచకున్నది. అయినను నేననిర్వాచ్యసంతోషరసమగ్నురాలనయియున్నాను'' అని యనురాగద్యోతకము లయినయిట్టివాక్యములు కనఁబడుచున్నవి. ఆల్బర్టుప్రభువు తన హితుఁడయినస్టాక్మారునకు వ్రాసినలేఖలో "విక్టోరియా యుత్తమసతీమణి యయి నాయెడలనత్యంతానుగ్రహముచూపియున్నది. ఆమెయనురాగమునకు నేనాస్పదుఁడనన్న మేలివార్తనుచిత్త సంభ్రమముచేత నేను పలుమాఱు నమ్మఁజాలకున్నాను.........
నేనిప్పుడువిశేషముగావ్రాయలేను. ఈనిమిషముననాస్వాంతముసంభ్రమాక్రాంత మయియున్నది.'' అని సంక్షిప్తముగాఁదన ధన్యతనుదెలిపియున్నాఁడు. ఇట్టి యనురాగ విశేషముగల వధూవరులు వివాహదిన నిమిత్తమై యెంతకాలమువిలంబాసహిష్ణులయి వేచియుండిరో చెప్పుటకన్న నూహించుకొనుటసులభము. వివాహమునకుముందు పార్లమెంటు సభవారికిఁ దెలుపవలెను. ఆమహాసభ జనవరి నెలలోఁగానిసమావేశము కాదు. ఆనాయికానాయకుల కీలోపల దిన మొకయుగముగా తోఁచియుండవలెను. ఆమహాసభ కూడులోపల రాణిగారు 1839 వ సంవత్సరము నవంబరు నెల 23 వ తేదిని తనయభిమతమును బ్రకటించుటకయి మంత్రుల సభ కూర్చెను. రాష్ట్రములోనెల్లప్రముఖులుగానుండు మంత్రివరులముందఱమహాసభలోనిలిచియిరువదివత్సరములప్రాయముగల యువతి తనవివాహవిషయమును ముచ్చటించుట కెంతో సంకోచపడియుండవలెను. అయినను సభవారి కది వెల్లడింపక తీఱదు. ఆమెయేమి చెప్పునో వినవలెనని యప్పుడెనుబదిమంది సభికపురుషులచ్చటఁ జేరిరి. అంతట నామె తన మనోనాయకునిప్రతిబింబము గల పతకము ధరించుకొని తలుపుతీసికొని మెల్లగా నడిచివచ్చిసభాభవనము చొచ్చి

తాను వ్రాసికొనివచ్చిన కాగితమునుచేతులువడఁకఁదలవంచుకొని విస్ప ష్టమయిన మృదుమధురకంఠస్వరముతోఁ జదివి మరల లోపలికి పోఁ బోవుచుండెను. అప్పుడొకప్రభువు ముందుకువచ్చి యాపత్రికను బ్రక టించుటకు సెలవువేఁడఁగా వినమ్రయయి కాగితమునాతనిచేతిలోఁబెట్టి యంగీకారసూచకముగా తలయూఁచి లోపలికిఁ బోయెను. ఈవిషయ మునుగూర్చి తనదినచర్యపుస్తకములో రాణిగారిట్లు వ్రాసికొనిరి—

"సరిగా రెండుగంటలకు నేను సభలో ప్రవేశించితి అప్పటికిసభనిండి యుండెను. అక్కడ నెవ్వరెవ్వరుండిరోనాకుఁదెలియలేదు......తరు వాత నాచిన్నప్రకటనను జదివితిని. అప్పుడుచేతులు వడకఁజొచ్చెను గాని నేనొక్కమాటయైన తప్పుగాఁ జదువలేదు. అది ముగిసినప్పుడు నేను ధన్యురాలనైనట్లు సంతోషించితిని....అంతట నేను సభవిడిచి యీవలఁబడితిని. ఇదియంతయు రెండుమూడునిమిషములలోపలనె పరి సమాప్తినొందినది....నాపతకములోఁ జిత్రింపబడియున్న నాప్రియుని విగ్రహమే సభలో నాకీధైర్యమును గలిగించినట్లు తోఁచుచున్నది."

అటుతరువాత 1840వ సంవత్సరము ఫిబ్రవరినెల 10వ తేదిని వారివివాహము జరిగెను. వివాహమునకుబూర్వమునందాల్బర్టుప్రభువు తానింగ్లాండు దేశపు కాపుగా నగుట కొప్పుకొని, రాణిగారియధికార మునకు లోఁబడినప్రజలలోఁ దానొకఁడయిప్రభుభక్తికలవాఁడయి యుండునట్లు ప్రమాణము చేసెను. వివాహదినమునఁ బ్రాతఃకాలము ననే వధూవరులు క్రైస్తవాలయమునకుఁ బోయిరి. వివాహమహో త్సవమును జూచుటకయి వేలకొలఁది జనులక్కడఁజేరిరి. పాణిగ్రహణ సమయమునందు"సమస్తవిషయములలోనునీకులోబడి నడుచుకొనెద" నని వరునిగూర్చి వధువుచేతఁజెప్పించువిషయమయి మతాచార్యులలో ధర్మసందేహమొకటికలిగెను.వధువుదేశపరిపాలకురాలైనరాణివరుఁడు రాణికాజ్ఞావిధేయుఁడు కావలసినప్రకృతివర్గములోనివాఁడు. ప్రభువుతన

రాణిగారియొక్క వివాహము నాఁటి రూపము.

ప్రజలలోనొకరికిలోఁబడుదాననుటపొసఁగ నేరదు. ఈవిషయముననొకింత గుజగుజలు పోయినపిమ్మట ప్రధానాచార్యుఁడు రాణిగారిని జేరి వివాహకాండములోని “విధేయురాలనయ్యెద” నన్న వాక్యమును విడిచిపెట్టవలెనని దేవిగారియభీష్టమా యని యడిగెనఁట! ఆప్రశ్నకామె “ఏవా

క్యమును విడిచిపెట్టనక్కఱలేదు. ఇతరస్త్రీలకువలెనే సమస్త వివాహ విధులును నడవవలెననియే నాయభీష్టము. రాజ్ఞీత్వముచేఁగాక పోయి నప్పటికిని భార్యాత్వముచేత నేను సమస్తగృహిణీధర్మములకును బద్ధురాలనయి భృత్యురాలనయి వర్తించెదను." అని యుత్తరము చెప్పెనఁట! అప్పుడు రాణిగారి పినతండ్రులలో నొకరగు ససెక్సు ప్రభువుగారామెను కన్యాదానముచేసిరి. ఆసమయమునందుజయజయధ్వనులతో "ఈశ్వరుఁడీవధూవరుల సుఖులను జేయునుగాక!" అన్నయాశీర్వాద నినాదములు మిన్నంటెను. అంతటఁ బ్రధానాచార్యుఁడు లేచి "ఓవిక్టోరియా! ఆల్బర్టును వివాహితభర్తను గాఁ జేకొని, భగవదాజ్ఞారూపమయిన పవిత్ర వివాహబంధానుసారముగాఁగలిసివర్తించెదవా? నీజీవితనికిలోఁబడి, సేవించుచు, ప్రేమించుచు, గౌరవించుచు, ఆరోగ్యదశలోను వ్యాధిదశలోనుగూడ ననుసరించి, మీరిరువురునుజీవించి యున్నంతవఱకితరము సర్వము విడిచి నిన్నీతనికర్పించుకొనెదవా?"అనిప్రశ్న వేసెను. "తప్పక వర్తించెదను. ఆత్మార్పణముచేసెదను." అనియామె వివాహ భవనమునందున్న వారికందఱికినివినఁబడునట్లుగా శ్రావ్యమయినమృదుస్వరముతో స్పష్టముగా నుత్తరము చెప్పి, తలయెత్తి భర్తమొగము వంక దృష్టినిగిడించెను.ఆనాఁపామెవాక్యములు హృదయాంతరాళము నుండి వచ్చినవిగాని నాలుకచివరనుండివచ్చినవి కావనియెల్లవారికినినమ్మకము కలిగించెను. ఆసమయమునందామె కిరీటమును ధరింపక రత్నహారమును స్వర్ణాభరణములునుదాల్చిస్వర్ణాంబరముతోమేలిముసుఁగు వేసికొనియుండెను. ఆమెయప్పుడుధరించుకొనియున్న వస్త్రాలంకారాదులమూల్యములయినవని వేఱుగఁజెప్పనక్కఱలేదు.ఆమెధరించినయొక్క మొహముమలుబట్టకు వేసినసరిగవెలయే వేయిపౌనులనగా10 వేలరూపాయలకంటె హెచ్చుగానుండెను. పెండ్లితంతంతయు యథావిధిగా నడిచిన తరువాత వధూవరులు వివాహవేదికను విడిచివచ్చిబంధువులకును పెద్ద

లకును నమస్కరించి వారిదీవనలను గైకొనిరి. వధూవరులుశకటారో హణమునకుఁ బోవునప్పు డారాజదంపతులనుజూచుటకయివచ్చినప్రజ తో నిరువది రెండుమైళ్ళ పొడుగునను వీథులునిండి క్రిక్కిరిసిపోయెను.

ఆ నెల 28 వ తేదీని రాణిగారిమామగారు కుమారు నక్కడ విడిచిస్వదేశమునకుఁబోయెను. జనకుని నెడఁబాయునప్పుడాల్బర్టుకన్నుల నీరుపెట్టుకొని యెంతో దుఃఖపడెను. నాఁటిదినచర్యయందు రాణిగా రిట్లువ్రాసికొనిరి. "నీవెప్పుడును తండ్రి నెడఁబాసియుండనందున, నాకుఁగల పితృవియోగదుఃఖమును నీవు వివరింపఁజాలవనియాల్బర్టునాతోనని నెను. ఆతనిబాల్యదశ యత్యంతసంతోషకరముగాఁ గడచెను. 'నాకుప్రేమా స్పదు లయినవారిలో నా చిన్ననాఁటియాప్తబంధువులలోనెల్ల నొక్క యెర్నెస్టుమాత్ర మిప్పు డిక్కడ నున్నాఁడు; నీయిప్పటిప్రేమనే యెల్ల కాలమును నీవునామీఁదఁజూపుచుందువేని, నేనప్పుడు వారినందఱిని మఱవఁగలుగుదును' అనియుఁ బలికెను.. ఈనిమిషమందు నాప్రియు తముఁడైన పురుషరత్నమునుగూర్చి నాకెంతో జాలికలుగుచున్నది. నానిమిత్తము తండ్రిని, సోదరుని, మిత్రులను, దేశమును,సమస్తమును విడిచిపెట్టెను. ఈశ్వరుఁడు నన్ను ధన్యురాలినిగాఁ జేయునుగాక! ఈ ప్రియతముఁడైనపుణ్యశ్లోకుని సుఖునిగాను సంతుష్టునిగాను జేయుటచే నన్ను ధన్యతమురాలినిజేయునుగాక! ఈతని సుఖునిగాఁ జేయుటకయి నాశక్తిలోఁ గలదంతయుఁ జేసెదను."

ఈవాక్యములు యథార్థములగునట్లుగా నీపతివ్రతామణి తన సౌఖ్యలోపమునకైనను సహించి యావజ్జీవమును భర్తృసౌఖ్యమును బెంపొందించుటకయి సర్వవిధములఁ బాటుపడెను. తనరాష్ట్రములో నెల్ల రాణియైనతనకుఁ దరువాత తనభర్తకేయెక్కువగౌరవముకలుగు నట్లామె యేర్పాటుచేసెను. ఈదంపతులకుఁ గలయన్యోన్యానురాగము నిర్వ్యాజ మయినది. లోకములో సామాన్యముగా దంపతులకుఁ

గల యనురాగము మొదటనున్నంత తరువాత నుండదు. ఈరాజదంప
తుల కట్లుగాక యేండ్లుగడచినకొలఁదిని వారివయస్సుతో ననురాగ
మును దినదినాభివృద్ధినొందెను. భార్యాభర్తృసంబంధమన్న నిట్లుగదా
యుండవలెను. దేహములు వేఱయినను మనస్సు లొక్కటిగాఁ గలిసి
యిట్లున్నప్పుడే భార్యకర్ధాంగియన్ననామము సార్థక మగును. చిరకా
లము కాపురముచేసి సంతానముగాంచిన తరువాత నొక్కసారి భర్త
తన్నువిడిచి కొన్నిదినములు ప్రవాసముచేయఁదలస్థించినప్పుడు రాణిగా
రొకరికిట్లువ్రాసిరి—"నాకిది యెంతమనోవేదనకలిగించినదో, అతఁడు
నన్నెడఁబాసియున్నప్పుడు నేనెంతనిరాశ్రయతాదశను బొందియుందు
నో, అతఁడు వచ్చి మరల నాకంటఁబడువఱకును గడియ లెట్లు లెక్క
పెట్టుకొనుచుందునో నీవూహింపఁజాలవు. అతఁడుదూరముగానున్నప్పు
డింతమంది బిడ్డలును బిడ్డలుగా తోఁచరు; గృహముయొక్కయుకుటుం
బముయొక్కయు ప్రాణము వెడలియున్నట్టు కనఁబడును."

ఆదంపతు లెప్పుడునుగలిసి యిద్దఱును బండిమీఁదఁ బోవుచుం
దురు; ఇద్దఱును విహారార్థము నడుచుచుందురు; ఇద్దఱునుపాడుచుం
దురు; ఇద్దఱునుఆడుచుందురు; ఇద్దఱునుచిత్రములు వ్రాయుచుందురు;
ఇద్దఱును నొకరుచదువుచుండిన నొకరు వినుచుందురు. ఇట్లన్యోన్యము
సదా కలిసియుండుటచేత రాజకార్యములనామె యణుమాత్రమునుపే
క్షించుచురాలేదు. రాజ్యతంత్రవిషయములయం దామె తొంటికంటె
నెక్కువశ్రద్ధవహించినదయి యధికజాగరూకతతోఁగార్యనిర్వాహణము
చేయఁ జొచ్చెను. అతఁడు రాజ్యాంగమర్మములను శ్రద్ధాళువయి
కృషిచేసి మంత్రివలెనామెకుసర్వవిధములఁదోడుపడుచుండెను. అతఁడు
సర్వదా ప్రజాక్షేమమునేతనదృష్టియందుంచుకొనుచువచ్చెనుగాని యె
ప్పుడును స్వార్థపరుఁడయి యే పనియుఁ జేయలేదు. ఇట్టి సుగుణసంపద
గలవాఁడగుటచేతనే వివాహసమయమునందనేకుల కాదరణీయుఁడు

కాకపోయినను శీఘ్రకాలములో నే యెల్లవారికిని విశ్వాసపాత్రుండయి ప్రజానురంజకుండయ్యెను. మహారాజ్ఞి గర్భవతియైయుండినప్పుడేదయిన నైపరీత్యము కలిగెడిచో శిశువునకు సంరక్షకుండును బ్రతినిధియు నయియుండి రాజ్యపాలనము చేయుటకై రాణిగారిపినతండ్రులలో నెవ్వరిని నియమింపక పార్లమెంటు సభవారీతనిని నియమించుటయే యీతని యోగ్యతను సహస్రముఖముల ఘోషించు చున్నది.

1840 వ సంవత్సరము నవంబరు నెల 21 తేదిననంగా వివాహమయిన తొమ్మిదినెలల పదునొకండుదినములకు రాణిగారికి ప్రథమ పుత్రికాజననము కలిగినది. వివాహమయిననాలుగుమాసములకీశిశువు గర్భస్థురాలై యుండంగా 1840వ సంవత్సరము జూనె నెల 10 వ తేదీని రాణిగారునుభర్తయుంగలిసినాలుగుగుఱ్ఱములబండినెక్కి బక్కింఘాము రాజభవనమునుండిఉద్యానవనమార్గమునవిహారమునకువెడలిరి. బండి కిముందిద్దఱు గుఱ్ఱపురౌతులుండిరి, వెనుకప్రక్కనిద్ద అశ్వపాలకులు నడుచుచుండిరి. ఇట్లు రాజశకటమొకగుట్టవద్దకుం బోవునప్పటికి సాయంకాల మాఱుగంటలసమయమయినది. అప్పుడు పడుచువాండొకండు జనోద్యానము వైపునుండి రాణిగారిమీందికి గుఱిపెట్టి చేతితుపాకిని కాల్చెను. దానిధ్వనివిని యాల్బర్టుప్రభువు తలయెత్తి యాధ్వని వచ్చిన వైపునకు దృష్టినిగిడించెను; ఆక్షణమునందే రాణిగారును లేచి పయికి జరగంబోయెనుగాని భర్త వెంటనే యామెను క్రిందికి మరలం దిగిచి తన ప్రక్కకుం జేర్చుకొనెను. ఆయుత్తరక్షణముననే యాదుష్టుండు తనవద్ద నున్న వేఱొక చేతితుపాకినిదీసిగుఱిచూచి రాణిగారిమీంద కాల్చెను. అంతట మనుష్యు లన్నిప్రక్కలనుండియు పరుగెత్తుకొనివచ్చి వానిని బట్టుకొనిరి. వాండెంతమాత్రమును జడియక తుపాకులను కాల్చినది తానే యని చెప్పుకొని రాజభటులవెంటనిర్భయముగా నారక్షకస్థానమునకు నడచెను. ఆ ఘాతుకుని పేరు ఎడ్వర్డు ఆక్స్ఫోర్డు. మొగము

కొంచెము వెలవెలపాఱుటదక్క రాణిగారివర్తనమునందప్పుడు భయచిహ్నములేవియుఁగనబడలేదు. ఈవార్త తెలిసినప్పుడు కెంటుప్రభ్వియేమి భయాకులతనొందునో యని యారాజదంపతులు తిన్నఁగా తమబండి నామె నివాసమునకుఁ దోలించి తమక్షేమవార్తను దెలిపి యందుఁ గొంతసేపుండి మరల బైలుదేఱి జనోద్యానమార్గమున రాజమందిరమునకుఁ బోవ వెడలిరి. అంతకుముందే యీవార్త పురమెల్లను వ్యాపించినందున మితిమీఱిన జనసంఘము జనోద్యానవనమునఁజేరి జయజయ ధ్వనులతో వారి నభినంచుచు స్త్రీలును పురుషులును రాజదంపతులబండి వెంట బక్కింఘామునగరమువఱకునుబోయిరి. ఈయపాయవిముక్తికలిగినందునకయి జనులపారసంతోషముఁ బొంది వార్తాపత్రికలమూలమునను తదితరమార్గములను దమ రాజభక్తినత్యధికముగా వెల్లడించిరి. అటుపిమ్మట దుష్టుఁడయిన యాక్సఫోర్డు రాజద్రోహిగా విమర్శచేయఁబడి చెఱసాలయందుఁబెట్టఁబడెను. వాఁడు ముప్పదియైదు సంవత్సరములు కారాగృహవాసశిక్ష ననుభవించిన తరువాత నింగ్లాండును విడిచిపోవు పద్ధతిమీఁద విడిచిపెట్టఁబడియాస్ట్రేలియాద్వీపములో మొన్నమొన్నటివఱకును గృహములకు వర్ణమువేయువృత్తిని గైకొని జీవనము చేయుచుండెనఁట. వాఁడురాణిగారినిజంప నుద్యమించుటకుఁ దన్మూలమునఁదానుప్రసిద్ధుఁడనగుదునన్నకోరికదక్క వానికి మఱియొక యుద్దేశ మేదియు లేదఁట! ఈఘాతుకకృత్యమునకుఁబూనినప్పుడు వానికి వయస్సుపదునేడుసంవత్సరములు. రాణిగారు ధైర్యవంతురాలగుటచేతఁ దనకు దైవికముగాతప్పిపోయినప్రాణాపాయమునుబట్టిభయపడి యింటఁ గూరుచుండకవింత కార్యమేదియుజరగనట్లేమఱునాఁటినుండియు యథాప్రకారముగా బండిలో విహారమునకు వెడలుచుండెను.

1. పైని జెప్పినట్లు 1840 వ సంవత్సరము నవంబరు నెల 21వ తేదీన జననమొందిన జ్యేష్ఠపుత్రికకుఁ దమ వివాహ ప్రథమసంవత్సరో

త్సవమునాఁడనఁగా 1841 వ సంవత్సరము ఫిబ్రవరి నెల 10వ తేదిని విక్టోరియా ఎడిలెయిడ్ మేరీ లూయిసా యని తల్లిదండ్రులు నామకరణముచేసిరి. ఈనామకరణమహోత్సవము జరిగిన రెండవదినమున రాణిగారిభర్తగారికొకగొప్పవిపత్తుతప్పిపోయెను. భార్యాపరివారసహితముగానతఁడు నాఁటిదిన ముద్యానవనవిహారముచేయుచు,క్రీడాసరోవరము మీఁది మంచుపయి నినుపపాదుకలు తొడుగుకొని వినోదక్రీడ సలుపుచుండెను. ఇట్లు క్రీడించుచున్న సమయమునం దాకస్మికముగా పయిహిమావరణము విఱిగిపడి యతఁడు లోఁతునీటిలోఁగూలెను. ఏమియుఁదోఁచక యఱచుచుసేవకులందఱును కళవళపడి త్రొక్కులాడుచుండిన యాసమయమున శ్రీవిక్టోరియామహారాజ్ఞి సమయోచితబుద్ధిస్ఫురణము కలదయి యాతని రక్షణోపాయమును వెంటనే ప్రయోగించియుండని యెడలఁ గొన్నినిమిషములనుండి యగాధజలములోనీఁదులాడుచు కొట్టుకొనుచుండినయతఁడు నీటిగండముచే ప్రాణాపాయము నొందియుండును. ఇంగ్లాండు మొదలయినశీతలదేశములలో శీతకాలమునందు నదులు సరస్సులు మొదలయినవానిమీఁది జలము పేరుకొని పైభాగముగడ్డకట్టిన మంచుమీఁద జను లినుపపాదరక్షలు తొడుగుకొని జాఱుచు లేచుచు వినోదార్థముగా నాటలాడుచుందురు. కొంచెము ధనవంతులు కాఁగానే పాలదాదులనుబెట్టిస్వశిశువులనిమిత్తమయియీశ్వరుఁడుద్దేశించిన నస్తన్యము నెండఁగట్టియీశ్వరవంచనమునుశిశుద్రోహమును జేసెడుగొప్పయింటిస్త్రీలవలెఁగాక రాణిగారు ప్రథమశిశువునకును దరువాతఁబుట్టిన యితర శిశువులకును దామే పాలిచ్చి పెంచుచువచ్చిరి. అయినను రాజకుటుంబాచారానుసారముగా శిశువులకు పాలదాదులను బెట్టుటమాననలేదు. ఈ పెద్దకూఁతునిమిత్తము పెట్టిన పాలదాది కేనూఱు పౌనులనఁగా నైదువేలరూపాయలియ్యఁబడెను. తల్లియొక్క నిరంతరసంరక్షణముచేత నారోగ్యవంతురాలయి యాచిన్నదిదినదినాభివృద్ధిఁ జెందు

చుండెను. శైశవదశలో నీబాలిక తనతల్లియాడుకొన్న యాటవస్తువుల తోనే యాడుకొనుచు నామెవలెనే యుల్లాసముతో గంతులువేయుచు నవ్వుచు త్రుళ్ళుచు నిర్విచారముగాఁ గాలము గడుపుచువచ్చెను. తల్లి మహారాజ్యభారము నిర్వహించుచున్నదయినను బ్రతిదినమును గొంత యవకాశముచేసికొని కూఁతునకు దానును బాఠములు చెప్పుచునాచిన్న దాని విద్యాబుద్ధుల విషయమయి యెంతో శ్రద్ధ వహించుచుండెను. ఇట్లు పెరుగుచుండినయీచిన్నదానికిఁ బదునైదుసంవత్సరములప్రాయము వచ్చినప్పుడు ప్రిషియా దేశపురాజు తన జ్యేష్ఠకుమారుఁడైన విలియమ్ ఫ్రిడరిక్కుతోడఁగూడ నింగ్లండునకువచ్చెను. అప్పుడాచిన్నదానిరూప గుణసంపదలను జూచి యీరాజకుమారుఁ డాకన్యను కామించెను. ఆ రాజపుత్రికయు నారాజకుమారునిపై మనసు నిలిపెను. వధూవరుల తల్లిదండ్రు లిరువురును వారి దాంపత్యమున కంగీకరించిరి. అయినను దన కుమారికకు యుక్తవయస్సు వచ్చి తన యంగీకారమును దెలుపు వఱకును వివాహనిశ్చయము చేయుటకు రాణిగారిష్టపడనందున, రాజ పుత్రికకుఁ బదునాఱవ సంవత్సరము వచ్చినతరువాత ప్రధానముచేయఁ బడి పదునెనిమిదవ సంవత్సరము వచ్చినపిమ్మట 1858 వసంవత్సరము జనేవరి 25 వ తేదిని వివాహముచేయఁబడెను. వివాహసమయము నందుపార్లమెంటుసభవారీచిన్నదానికినలువది వేలపౌనులనఁగా నాలుగు లక్షలరూపాయలరణమిచ్చుటయే కాకసంవత్సరమున కెనిమిది వేలపౌను లు(ఎనుబది వేలరూపాయలు)ఇచ్చుచుండుట కేర్పాటుచేసిరి. ఈవధూవరు లకుఁ గల పరస్పరానురాగమునకు పరిమితిలేదు. అతఁడు తనభార్య యంతటిసమర్థురాలుయూరపుఖండములోమఱియొక తెలేదనియునామె తనపాలిటిభాగ్యదేవత యనియు పలుమాఱు చెప్పుచుండెను. ఇతఁడు తనతండ్రియనంతరము జర్మనీచక్రవర్తియయియల్పకాలము రాజ్యము చేసి 1888 వ సంవత్సరమున లోకాంతరగతుఁ డయ్యెను. ఈదంప

తుల కెనమంద్రు సంతానము కలిగిరి కాని వారిలో 1897లో ఆఱుగురు మాత్రమె సజీవులయియున్నారు. ఈరాజదంపతులకు 1859 వ సంవత్సరము జనేవరి 27 వ తేదిని జనించిన ప్రథమపుత్రుఁడే యిప్పుడు రెండవ విల్లియమను పేర జర్మనీచక్రవర్తిగానున్నాఁడు. ఇట్లునలువది రెండు సంవత్సరములప్రాయము వచ్చునప్పటికి విక్టోరియారాణిగారికి దౌహిత్రలాభము కలిగినది. ఇప్పుడీ కొమారితవలనఁ బెక్కండ్రుమునిమనుమలును మనుమరాండ్రునుగూడఁ గలిగియున్నారు. రాణిగారి పెద్ద కొమార్తెయుఁ దన తల్లిదండ్రులవలెనే తనబిడ్డలవిద్యాబుద్ధులవిషయమున దాను శ్రద్ధవహించుచు, వారు పాఠములు చదువునప్పుడు తాను దాపుననుండి చూచుచు వారిని ప్రోత్సాహపఱుచుచుండెను. ఆమెతల్లివలె నిగర్వచూడామణియై వేషభాషలయందు దంభమెఱుఁగక దాను స్వయముగా పనిపాటులు చేయఁగూడదను దురభిమానము లేనిదయియుండెను. ఆమె యొకనాఁడు సేవకురాలిని బిలువవలసివచ్చునని కుర్చీని తానే గదిలోనుండి తెచ్చుకొనుచుండఁగా సేవకురాలదిచూచిపరుగెత్తుకొనిరాఁగా, "నాతల్లియింగ్లండునకు రాణియనినీవెఱుఁగియుండవచ్చును. ఆమె తనబిడ్డలకు వేయుటకు రెండుచేతులలోను రెండుకుర్చీలనుమోచి తెచ్చుచుండఁగా నేను జూచినాను ; అప్పుడప్పుడు వారి మైలబట్టలను సహిత మామె తీసికొనిపోయి దూరముగావైచుచుండును." అనియా రాచకూఁతురు పరిచారికతోఁ జెప్పెను. ఆమెతనబిడ్డలకందఱికినుపయుక్తములయినపనులను నేర్పెను. ఇప్పుడు జర్మనీచక్రవర్తి గానున్నయామె జ్యేష్ఠపుత్రుఁడు పుస్తకముల కట్టలుకట్టుపనిని నేర్చుకొనెను. ఆమెభర్త సహితము ముద్రాక్షరములను గూర్చుటయు నచ్చు వేయుటయు నభ్యసించెను.

2. పెద్దకొమారితపుట్టిన సంవత్సరములోపలనే రాణిగారికి 1841 వ సంవత్సరము నవంబరు నెల తొమ్మిదవ తేదిని ప్రథమపుత్రో

దయము కలిగినది. ఇట్లు పుత్రలాభము కలిగినందునకై జననీజనకులకుఁ గలిగిన యపారసంతోషమట్లుండఁగా, రాజ్యమునకుత్తరాధికారి కలిగెనని రాష్ట్రమంతయు నపరిమితానంద మొందెను. ఈసారి పాలదాది మొదలయినవారికిచ్చెడు బహుమానములు మొదటిసారికంటె రెట్టింపుచేయఁబడినవి. ఒక్క పాలదాదికే పదివేలరూపాయ లీయఁబడినవి. ఈతని నామకరణ మహోత్సవమునందు జరిగిన వేడుకలకయి యిరువదిలక్షల రూపాయలు వ్యయపెట్టఁబడినవి. ఈశిశువున కాల్బర్టు ఎడ్వర్డని నామకరణము చేయఁబడినది. ఇందాల్బర్టను మొదటిది రాణిగారిభర్తపేరు ఎడ్వర్డను రెండవది రాణిగారితండ్రి పేరు. ప్రథమపుత్రలాభముకలిగిన యల్పకాలముననే రాణిగారు తమ మేనమామయగులియోపాల్డుప్రభువున కుత్తరము వ్రాయుచు శిశువునుగూర్చి యిట్లు వ్రాసిరి.—"మాయీ చిన్నపాప యెవరిని బోలియుండునో యని నాకు వింతగానున్నది. గుణములయందును రూపమునందును సర్వవిధములచేతను తండ్రిని బోలియుండవలెనని నేను నిరంతరము నీశ్వరునిఁ బ్రార్థింతునని నీవెఱుఁగుదువు." తమ బిడ్డలను మంచివర్తనము కలవారినిగాఁ జేయుటకయి మొదటినుండియు రాణిగారునుతద్భర్తగారునుసర్వవిధములఁ బాటుపడుచుండిరి. ముఖస్తుతిపరాయణులు చుట్టును జేరి గొప్పవారిబిడ్డలనుముఖ్యముగా రాజకుటుంబములోని బిడ్డలను తమ స్తోత్రపాఠములచేఁ దఱుచుగాఁ జెడఁగొట్టుచుందురు ; అందుచేత వారు గర్విష్ఠులును స్వేచ్ఛావిహారులును నగుదురు ; పాటుపడుటయందిష్టములేనివారయి యలసులగుదురు , ఇంకననేకములయినదురభ్యాసములకులోనగుదురు. చిన్నతనములో పట్టుపడిన దురభ్యాసము లెంతోపట్టుపట్టి పనిచేసినఁగాని తరువాత వదలవు. ఈసత్యములను మనస్సునందుంచుకొని రాజదంపతు లెప్పుడును సద్వర్తముగలవారినే తమ పరిచారకులఁగాను బరిచారికలఁగాను నియమించుకొనుటకయి సాధ్యమయినంత కృషిచేయు

చుండిరి. రాణిగారి కొమారితకును కొమారునకును విద్య చెప్పుటకయి సమర్థులయినవారిని సద్వర్తనముగలవారిని పలువుర నేర్పఱిచియున్నను తల్లిదండ్రు లుపేక్ష చేసి యూరకుండక పయినుండి తామునుగనుఁగొను చుండిరి. వారిలో నాల్బర్టుప్రభువు తనబిడ్డ లెట్లు చదువుచున్నారో గురువు లెట్లు బోధించుచున్నారో నిత్యమును దానువిచారించుచుండెను. పిల్లల చేతఁ జదివించుట కుద్దేశింపఁబడిన పుస్తకము నెల్ల ముందుగా నతఁడు చదివిచూచి యది మంచిదని యాలోచించి నప్పుడే వారిచేతులలోఁ బెట్టు చుండును. ఈప్రకారముగానే రాణిగారు తానును బలుమాఱుపాఠశాలకుఁబోయి చూచుచు నప్పుడప్పుడు తానే యుపాధ్యాయయయి పాఠములు బోధించుచుండును. ఆబిడ్డలకు శిక్షకురాలుగానుండిన యొక క్రైస్తవ మతాచార్యునికూఁతురు తనతల్లి వ్యాధిబాధితయయియుండినప్పుడామె కుపచారముచేయునిమిత్తమయి తన పనిని మానుకొఁ గోరఁగా రాణిగారు సమ్మతింపక "ఇప్పుడు నీవింటికిఁబోయి యావశ్యకమైనంత కాలము నీతల్లివద్దనుండి తరువాతరమ్ము. ఈలోపల నేనునుదండ్రియుపిల్లలకుపాఠములనుబోధించుచుందుము. ఈవిషయముననీమనసునాయాసపెట్టుకొనకు." అని సదయవాక్యములు పలికి యామెకు సెలవిచ్చి పంపిరి. పెద్దకూఁతురు గర్భములో నున్నప్పుడు తప్పిపోయినట్టే యీ కుమారుఁడు పుట్టిన యాఱుమాసములకుఁ దరువాత నొకఘాతుకపురుషునివలనియాపద మఱియొకటి రాణిగారికి తప్పిపోయెను. 1842 వ సంవత్సరము మెయినెల 29 వ తేదీని సాయంకాలము రాణిగారును భర్తయుఁ గలిసిక్రైస్తవాలయమునకుఁబోయి యుపాసనానంతరమున తిరిగి యింటికివచ్చుచుండఁగా నొక దుష్టుఁడు గుంపులోనుండిముందుకు నడచివచ్చి వారిబండికి రెండుబారలదూరములో నిలిచి తనచేతి తుపాకిని వారివంక గుఱిపెట్టి తుపాకి గుఱ్ఱమును లాగెనుగాని దైవికముగా నిప్పంటుకొనక తుపాకి పేలలేదు. ఇంతలో వారిబండి ముందుకు సాగి

పోయెను. ఈక్రూరప్రయత్నమును తానొక్కఁడు తక్క మఱియెవ్వరును జూడలేన ట్టాల్బర్టుప్రభు వనుకొనెనుగాని యొకముసలివాఁడును బాలుఁడునుగూడఁ జూచి వారిలో బాలుఁడు మఱునాఁడువచ్చి తాను జూచినసంగతిని రాజమందిరమునఁజెప్పెను. మఱునాఁడు బాలుఁడువచ్చి చెప్పకమునుపేయారాత్రిదారిలోనే భర్తరాణిగారికిఁదానుజూచినదానిని జెప్పెను. వారుమఱునాఁటియుదయమున రక్షకశాఖవారి కావార్తను జెప్పిపుచ్చిరి. ఆరాజదంపతు లెంతధైర్యస్థైర్యములు గలవారయినను వారి మనస్సులు కొంత సంచలింపకపోలేదు. అయినను వారంతటితో వాహ్యాళి వెడలుట మానక యాఘాతుకుఁడు యథేచ్ఛముగాఁ దిరుగు చున్నాఁడని యెఱిఁగినవారయ్యును మఱునాఁడు సాయంకాల మెప్పటి యట్ల బండిలో విహారమునకు వెడలిరి. నాఁటిదినమున వారుతమతో వాడుకగావచ్చెడిముఖ్యపరిచారికనుబండిలోనెక్కించుకొనకపోవుటయే కాకగుఱ్ఱములను వేగముగాదోలవలసినదనిసారథి కాజ్ఞయిచ్చిరి.ప్రయాణమునకు సంసిద్ధురా లయి వచ్చిన యాగౌరవపరిచారిక తన్ను వారు బండిలో నెక్కవలదనుటచే మొగము చిన్నపుచ్చుకొని వెనుకకు మరలి పోయెను. బండిముందిద్దఱు సవారులంగరక్షకులుగా గుఱ్ఱములమీఁదఁ బోవుచుండిరి. బండిజనోద్యానవనసమీపమునకువచ్చునప్పటికిఁ బూర్వమాక్స్ఫోర్డుతుపాకినిగాల్చిన స్థలమునకుదాపుననే బండి కయిదుబారల దూరములో నిలిచి యొక దురాత్ముఁడు మరలవారిమీఁద చేతితుపాకిని కాల్చెను. ఆగుండు వారికిఁ దగులక బండిమీఁదినుండియో క్రిందినుండియో పోయెను. వాఁడు తత్క్షణమే పట్టుకోఁబడి రాజభటులకప్పగింపఁబడెను గతదినము తమపైని తుపాకికాల్పఁ యత్నించిన ఘాతుకుఁడే వాఁడని యాల్బర్టుప్రభువు వానిని జక్కఁగా గుఱుతుపట్టెను. వానిపేరు జాన్ ఫ్రాన్సిస్. వానిని బట్టుకొని శోధించి యింకనువేఁడిగానున్నచేతి తుపాకిని మఱియొక గుండును మందును వానియొద్దనుండి లాఁగుకొనిరి.

ఎంతయడిగినను వాఁడు తానేల రాణిని జంపఁబూనెనో చెప్పలేదు. నాఁటి సాయంకాలమునందు భోజనసమయమున రాణిగారుతన గౌరవ పరిచారికనుజూచి "నేటిసాయంకాలము నిన్ను మాబండిలోనెక్కించు కొని పోనందునకు నీకాశ్చర్యము కలిగియుండును. నిన్నరాత్రి మేమాల యమునుండి వచ్చుచుండఁగా నొకపురుషుఁడుమాబండి గవాక్షమునకు గుఱిపెట్టి తుపాకిని గాల్చి, మేము విభ్రాంతిగొనియున్న సమయములో తప్పించుకొనిపోయెను.అందుచేతనాకేదో కీడుమూడనున్నదని యెఱిఁ గినదాననై,నాప్రాణమునకుఁదక్క మఱియొకరిప్రాణమునకపాయము రాకుండఁ జేయవలెనని నేను నిశ్చయము చేసికొన్నాను." అని కార ణమును వివరించిచెప్పెను. తరువాతరాజహంతకుఁడైన ఫ్రాన్సిస్సుధర్మాధి కారులవద్ద విమర్శింపఁబడి జూన్ నెల 17 వ తేదిని మరణదండనము నొందునట్లు విధింపఁబడెను. ఆశిక్షను వినఁగానే వాఁడు మూర్ఛపోయి నేలఁబడి యాస్థితిలోనే ధర్మస్థానమునుండి యావలికిఁ గొనిపోఁబడెను. రాణిగారావార్తనువిని జాలినొంది వానినిమరణదండనమునుండి విము క్తునిగాఁజేసి యాశిక్షను యావజ్జీవద్వీపాంతరవాసశిక్షకు మార్పించి టూఫ్స్టానియాకుఁ బంపించి వేసెరి. ఆమె దయాగుణమెంతయైనశ్లాఘింప దగినదిగదా! 'తన ప్రాణముల కెగ్గు తలఁచిన దుష్ప్రయత్నమున కణు మాత్రమును భీతిల్లక యాప్రయత్నము జరగిననాటిరాత్రియే యామె భర్తతోడఁగూడి యొక నాటకమును జూడఁబోయెను. తమ యేలిక సానియొక్క ధైర్యసాహసములకు జను లత్యద్భుతరసాక్రాంతు లయి నాటకరంగమునం దామెను భర్తను గరతాళములును జయజయధ్వను లును మిన్నుముట్ట బహుభంగుల నభినందించిరి; మేనమామయు నామె ను మహాధైర్యశాలిని యని పేర్కొనెను. ఇట్లొకదుర్మార్గునియెడదయ దలఁచిన మఱునాఁడే జూలయి నెల మూడవ తేదిని మఱియొక దుర్మా ర్గుఁడు బయలువెడలి రాజకీయక్రైస్తవాలయమునకుఁబోవుచుండఁగా

రాణిగారిపయిని తుపాకకాల్చుటకుఁ బ్రయత్నించెను. ఈసారి యామె తోఁడగూడ బండిలో భర్త లేక మేనమామయుండెను. కుబ్జుఁడయిన జాన్ విల్లియమ్ బీన్ అనువాఁడు రాణిగారిమీఁద తుపాకిగాల్చెనుగాని దైవవశమున మందంటుకొనలేదు. అంతకుఁబూర్వమూదుష్టుఁడు 'కేవల దుష్కార్యము కాకపోయినను నేనొకసాహసికకార్యమును జేయనుద్దేశించియున్నందున మరల నిన్నెప్పుడును జూడఁబోను' అని తనతండ్రి కొకయుత్తరము వ్రాసియుండెను. ఈసారి సహితము రాణిగారుభయ చిహ్నములను జూపక రాజద్రోహము తలపెట్టువారికి ప్రాణాంతశిక్ష విధించు ప్రస్తుత శిక్షాస్మృతినిమార్చకుండువఱకును నిట్టియత్నములు జరుగుచునేయుండునని ప్రధానమంత్రితోఁ దెలిపి దానిని సంస్కరింపఁ గోరెను. వెంటనే పార్లమెంటు సభవారు రాజద్రోహముచేయఁ బ్రయత్నించువారేడుసంవత్సరముల ద్వీపాంతరవాసశిక్షకుఁగాని బహిరంగముగా మూఁడుసారులకు మించకుండ దెబ్బలు కొట్టఁబడుట కర్హుఁడయి మూఁడుసంవత్సరములు కారాగృహవాసశిక్షకుఁగానిపాత్రుఁడగునని నిర్ధారణీయశాసనమును దెచ్చి నాల్గుదినములలో దానిని రాజశాసనముచేసిరి. ఈనూతన శాసనప్రకారముగా విమర్శింపఁబడి జాన్ విల్లియమ్ బీను పదునెనిమిదిమాసములు కారాగృహవాస శిక్షనుబొందెను. యువరాజయిన రాణిగారి యీజ్యేష్ఠపుత్రుఁడు కొంతకాలమింటఁజదువుకొన్న తరువాత వరుసగా ఎడింబర్గ నగరోన్నతపాఠశాలలలోను, ఆక్సుఫోర్డు శాస్త్రపాఠశాలలలోను, కేంబ్రిడ్జిశాస్త్రపాఠశాలలలోను, కొంతకాలం చదివెను. 1861వ సంవత్సరమునందు యువరాజుగారు కేంబ్రిడ్జిసర్వకలాశాలలోఁ బ్రవేశపరీక్షయందుఁ గృతార్థులయిరి. ఇతఁడు 1863 వ సంవత్సరము మార్చి నెల 10 తేదిని డెన్మార్కు రాజకుమారితెయైన అలెగ్జాండ్రా రాజపుత్రినివివాహమాడియామెవలన నిద్దఱుకుమారులను ముగ్గురుకుమారికలను గాంచెను. ఈతని జ్యేష్ఠపుత్రుఁడయినయాల్బర్ట

విక్టరనునతఁడు 1864 వ సంవత్సరమున జనేవరు నెల 8 వ తేదీని, ద్వితీయపుత్రుఁడయినజార్జి ఫ్రెడరిక్కనునతఁడు 1865 వ సంవత్సరము జూన్ నెల 3 వ తేదీని జననమొందిరి. ఇట్లు రాణిగారికి నలువదియైదవయేట మొదటిపౌత్రుఁడు కలిగెను. 1872 వ సంవత్సరాంతమున మనయువరాజుగారికి విషజ్వరముతగిలి ప్రాణాంతోపద్రవదశ వచ్చినట్లు కనఁబడినను, ఈశ్వరానుగ్రహమువలన నతఁడు స్వస్థుఁడయి మరలఁ బ్రజలలోఁబడెను. ఆతనికి రోగశాంతియైనందున కీశ్వరునికిఁ గృతజ్ఞతాభివందనములు సమర్పించుటకయి యొక్క లండన్ నగరదేవా

వేల్సుప్రభువు—రాణిగారి ప్రథమ పుత్రుఁడు.

లయములోనే 13000 జనులుచేరిరి. యువరాజువారి రూపమీప్రక్క-
పుటయందలి పటములోఁ జూపఁబడియున్నది.

వేల్సుప్రిన్సెస్సు—రాణిగారి పెద్దకోడలు.

ఈయువరాజుగారు 1875 వ సంవత్సరము అక్టోబరు నెలలో నింగ్లండు నుండి బైలుదేఱిమనభరతఖండమునకువచ్చి యిచ్చటఁగొన్నిమాసము లుండి యిందు దర్శనీయములైనస్థలములనెల్ల సందర్శించి 1876 వ సంవత్సరమున మరల స్వదేశమునకు విజయంచేసిరి. ఈయనహిందూ దేశమునందుండినకాలములో నిందలిప్రజలుకనఁబఱచినరాజభక్తియు సంతోషమును నెల్లవారునుస్వానుభవముచేత నెఱిఁగియుందురుగాన నిందువివరింపవలసిన యావశ్యకములేదు. ఇతఁడుసంద్రింఘాముసంస్థాన మును గొని యందువ్యవసాయము పెట్టి పశుజాతియొక్క వంగసమును బాగుచేయుటకై యెంతో పనిచేసెను. ఇతఁడు లండనునగరమునం దొక మహాప్రదర్శనాలయమునుస్థాపించి యందు బ్రిటిషుద్వీపముల లోను బ్రిటానియారాజ్యమునకులోఁబడిన సమస్తదేశములలోనుచేయ బడుశిల్పములయొక్కయునుత్పన్నములగుధాన్యాదులయొక్కయు మాదిరుల నుంచుటకేర్పాటుచేసెను. ఈయేర్పాటువలననే దేశమునం దేయే వస్తువిశేషములున్నవో తెలిసికొని వానిని దెప్పించుకొనుటకు జనులకవ కాశముకలిగి తత్కాలమున వాణిజ్యాభివృద్ధికలుగును. ఇతఁడుతనకుమా రుల విద్యాభివృద్ధివిషయమునను దనతండ్రివలెనే యధికశ్రద్ధను జూపెను; బాల్యదశయందుండఁగానే వారి నొకయుపాధ్యాయునివశమున నొప్పగించి ప్రపంచముచుట్టును దిరిగివచ్చుటకయియోడలోఁబంపెను; వారి నటుతరువాత నోడలో నావికులనుగాఁ బెట్టి యోడనడుపువారు చేయుపనులనెల్ల వారికి నేర్పించెను. వీరిలోపెద్దవాఁడయిన యాల్బర్టు విక్టరు రాజకుమారుఁడు 1960 వ సంవత్సరమున మన హిందూదేశ మునకువచ్చెను; ఇతఁడుగుఱ్ఱపుసేనలోనొకనాయకుఁడుగా నియమింపఁ బడెను. రెండవవాఁడయిన జార్జి ఫ్రిడరిక్కు నావికసేనానాయకుఁడు గా నియమింపఁబడి యిప్పు డొకయుద్ధనౌక కధికారిగా నున్నవాఁడు. మన యువరాజుగారి జ్యేష్ఠపుత్రుఁడును క్లేరెన్సుప్రభువునైనయాల్బర్టు

రాజపుత్రుఁడు 1896 వ సంవత్సరమునందు లోకాంతరగతుఁడగుట సంభవించెను. యువరాజుగారి ద్వితీయపుత్రుఁడును యార్కుప్రభువు నయినజార్జిఫ్రెడరిక్కునకు 1893 వ సంవత్సరమునందు వివాహము చేయఁబడియాతనివలన 1894 వ సంవత్సరమునందు రాణిగారికి మొదటి ప్రపౌత్రుఁడు కలిగెను.

3. కుమారుఁడు పుట్టినసంవత్సరముమీఁద నైదుమాసముల కవఁగా 1843 వ సంవత్సరము ఏప్రిల్ నెల 25 వ తేదిని రాణీగారికి మరలకూఁతురుకలిగెను. ఈరాజపుత్రిపేరు ఆలిస్. ఈమె చిన్నతనములోఁ గొంత పరిహాసప్రియురాలుగాను వ్యాయామ నిరతురాలుగాను నుండినను, పెంపుగడచినకొలఁదిని దూరదృష్టియు వివేకమును గలదయి పరోపకారపారీణురాలు కాఁజొచ్చెను. 1861 వ సంవత్సరమునందుఁ దండ్రివ్యాధిగ్రస్తుఁడయియుండినకాలములో నీమెయే సదా యాతనివద్దగనిపెట్టుకొనియుండిసమస్తోపచారములను జేసెను. 1862 వ సంవ్సరముజూలయి నెల1వ తేదీనిజర్మనీలోని హెస్సీ దేశపులూయిస్ రాజకుమారునకీమెనిచ్చివివాహము చేసిరి. వివాహసమయమునందీమెకు పార్లమెంటుసభవారు ముప్పదివేలపౌనులు(మూఁడులక్షలరూపాయలు) అరణమును, ఆఱువేలపౌనులు (అఱువదివేలరూపాయలు)సాంవత్సరిక స్త్రీధనమును, ఇచ్చుట కేర్పఱిచిరి. ఈమె తల్లివలెనే తనబిడ్డలనుదానే స్వయముగాఁ బెంచుచు వారికి బట్టలు తానే కుట్టుచుండెను.తల్లివలెనే యీమెయుబీదలకుటీరములకుఁ బోయిచూచుచు వారికిఁదగినసాయము చేయుచుండెను. ఫ్రెంచివారికిని జర్మను దేశస్థులకును యుద్ధముజరగుచుండిన కాలములో నీమె గాయపడినసైనికుల సంరక్షణమునిమిత్తము దాదులను నియమించుటయేకాక వైద్యశాలలలో రోగులను దిన్నఁగాఁ జూచుచున్నారో లేదో పరీక్షించుటకుఁ దాను వైద్యశాలలకుఁ బలుమాఱు పోవుచువచ్చెను. ఈమె యొకసారి స్త్రీవైద్యశాలకుఁ బోయి

నప్పు డా వైద్యశాలాధికారిణి 'మీనిమిత్తముశ్రమచేయుచున్నయీ యామె యెవరో యెఱుగుదురా' యని యచ్చటి వ్యాధిబాధితలతోఁదన్నుఁ గూర్చి చెప్పఁబోఁగా వారించి యీమె "వలదు. నేనిచ్చటికిరోగపీడిత లయిన స్త్రీలక్షేమమును విచారించునిమిత్త మొకసోదరినిగా వచ్చి నాను," అని పలికెనఁట. ఇట్టిపరోపకారగుణముచేత నీమెతనకొఱకుఁ గాక లోకముకొఱకుద్భవించినట్లు కనఁబడెను. అందుచేత దేశములోని గొప్పవారును కొలఁదివారును గూడ నేకరీతిగా నీమెయెడల గౌరవాను రాగములు గలవారయి యుండిరి. లోకములో నెంతమంచివారికిని కష్ట ములు రాకమానవు. 1873 వ సంవత్సరమునం దీమెయిద్దఱుకుమారు లలో ద్వితీయుఁడు మేడగవాక్షములోనుండి క్రిందఁబడి యీమెకన్నుల యెదురనే ప్రాణములు విడిచెను. 1878 వ సంవత్సరమునందొక్క సారిగా నీమెభర్తకును బిడ్డ లయిదుగురికిని నపాయకరమయినవ్యాధి వచ్చి యీమెయొక్క నిరంతరోపచార పోషణమువలన నొకశిశువు దక్క తక్కినవారందఱును స్వస్థత నొందినను, ఆవ్యాధియీమెనుబట్టు కొని మ్రింగివేసెను. రాణిగారి కిదియే మొదటి కడుపుశోకము.

4. ఈకొమారిత తరువాత సంవత్సరముమీఁద నాలుగుమాస ములకు 1844 వ సంవత్సరము ఆగష్టునెల 4 వ తేదీని రాణిగారికి మఱియొక కుమారుఁడు కలిగెను. ఈతనిపేరు ఆల్ఫ్రెడ్డు. ఇతఁడునావిక సేనాధికారిగా నుండి భూమధ్యసముద్రనావికసైన్యమునకుఁ బ్రధాన సేనానాయకుఁడుగానున్నవాఁడు. ఈతనినిజంపుటకయియొకక్రూరుఁడు 1868 వ సంవత్సరమున నడుముపైని తుపాకిని గాల్చెనుగాని లోపల దూఱిన గుండును దీసి చికిత్సచేయఁగా బ్రతికెను. 1869-70 వ సంవ త్సరములలోనితఁడుహిందూదేశమునకువచ్చిచూచిపోయెను. 1874 వ సంవత్సరమునం దితఁడు పూర్వపు రషియాచక్రవర్తి కొమారితయు నిప్పటిచక్రవర్తితోఁబుట్టువునయిన మేరీయను నామెను వివాహమాడి

యామెవలన నొక కుమారుని నలుగురు కూఁతులను గనెను. ఇతఁడెడిం బర్గు ప్రభు వనఁబడుచున్నాఁడు.

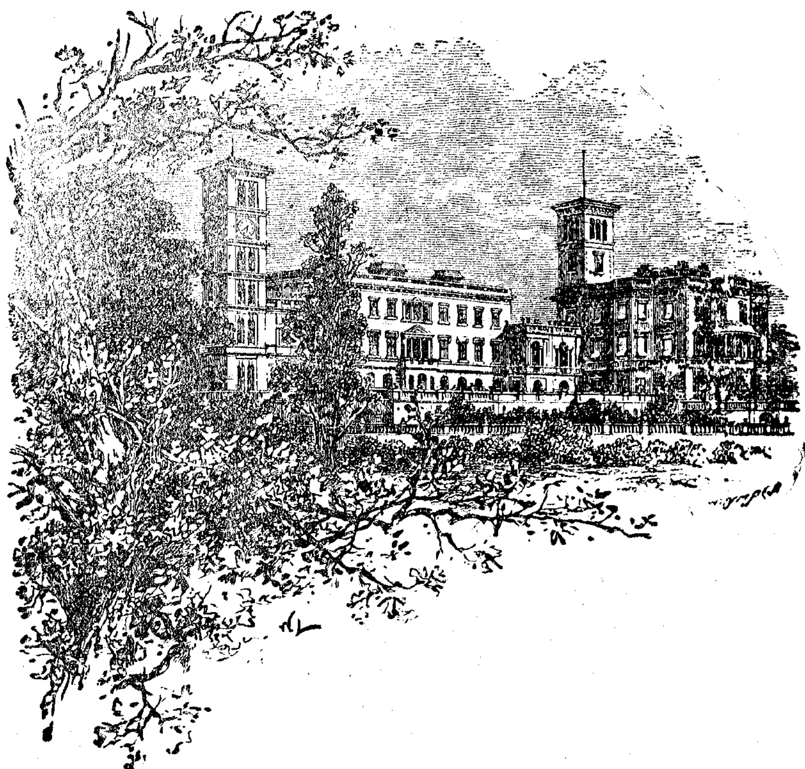
ఎడింబర్గు ప్రభువు—రాణీగారి ద్వితీయ పుత్రుఁడు

5. ఈకొడుకు తరువాత 1846 వ సంవత్సరము మెయి నెల 25 వ తేదిని రాణిగారికి నొకకూఁతురు పుట్టెను. ఈమె పేరు హెలినా. పిల్లల

ఎడింబర్గి ప్రభ్వీ—రాణి గారి రెండవ కోడలు.

యారోగ్యమునకు జనాకీర్ణములైనపురములకంటె జనపదము లధికానుకూలములుగానుండునని యెంచి వైటుద్వీపమునందు ఆస్బోర ననునారామక్షేత్రమునుగొని రాణిగారందు సువిశాలమైననూతనమందిరము నొక

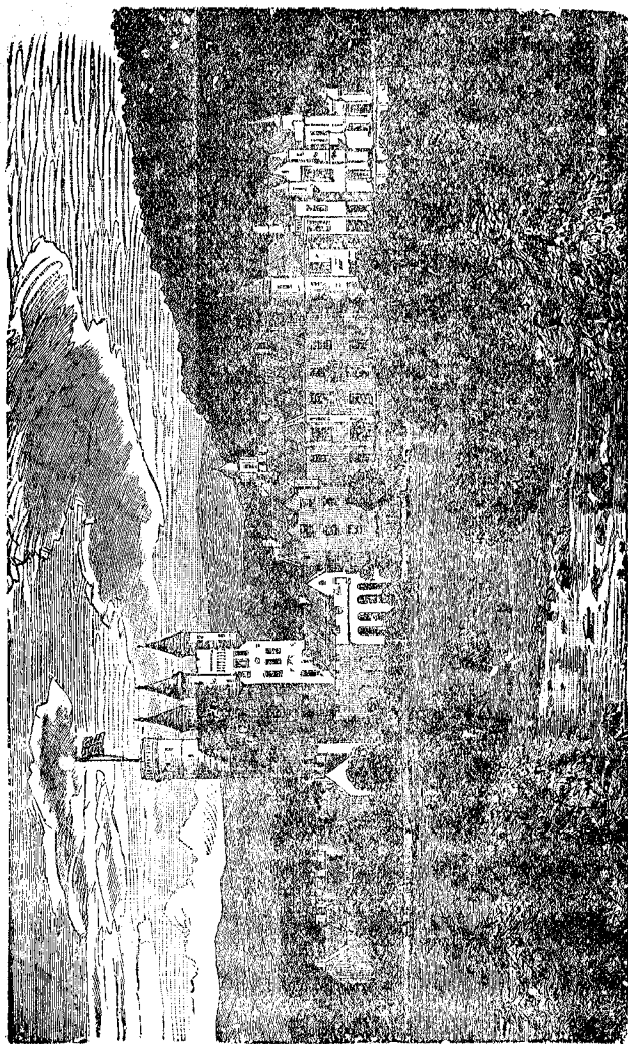
ఆస్బోర్న్ ఆరామగృహము.

దానిని గట్టించిరి. ఈయారామస్థలమును గొనుటకును గృహాదులను గట్టుటకును నిరువదిలక్షలరూపాయలయినవి. రాణిగారుమితవ్యయము చేసెను తనభూములను చక్కఁగాఁ జూచుకొని యమర్చుకొనుచుండుట చేతను ఋణముచేయవలసిన యావశ్యకము లేకయింత మొత్తమునుదన సొంత యాదాయమునుండి మిగుల్చుకోఁగలిగెను. ఈయారామగృహమునకు చుట్టును ప్రమదవనములు నిర్మించి యందు బహువిధఫలపుష్ప వృక్షములను నాటించుటయేకాక యాల్బర్టుప్రభువుగారందందుఁజక్కని విహారప్రదేశముల నేర్పఱిచిరి. ఈయుద్యానవనవాటికలలోఁ బరిశుద్ధ

వాయువనుభవించుచుమనసువచ్చినట్లు పిల్లలు విహారముసలుపవచ్చును. ఇందొకచోట బాలికా బాలకులనిమిత్తమొక యాశ్రమకుటీరమునిర్మింప బడి దానిముందొక్కొక్కరి కొక్కొక్క చిన్నపూలతోఁటయు వేయఁ బడెను. వనపాలకుని నియోగానుసారముగాఁ బ్రతిశిశువును బ్రతిదినము ను రెండుమూఁడుగంటలసేపు తనతోఁటలో పనిచేయవలెను. వారివారి పేరులు వ్రాయఁబడి ప్రతివత్సరమును తనతనతోఁటలో పనిచేసికొనుటకై ప్రత్యేకముగా పనిముట్లియ్యఁబడెను. ఆబాలురనిమిత్తమొక చిన్నకర్మ శాలకుఁడ నిర్మింపఁబడితండ్రియొక్క నిదేశప్రకారముగా బాలురందు వడ్రపుఁబని మొదలయినవి నేర్చుకొనియుందఱును జేరి తామే యొక చిన్న కోటను గట్టిరి. దానిగోడలకుఁ గావలసిన యిటుకను సహితమా రాజ కుమారులు స్వయముగాఁ జేసిరి. ఆయాశ్రమకుటీరములో బాలికల నిమిత్తమొకచోట పాకశాలయొకటి యేర్పాటుచేయఁబడెను. ఆవంట యింట బాలికలు పాకముచేయ నభ్యసించుచు తాము కాపించినకాయ లతో కూరలు వండుటకును, ఊరుఁగాయలు పెట్టుటకును, ఫలములను కాపాడుటకును, వివిధములయిన సామాన్యభక్ష్యములు చేయుటకును నేర్చుకొనిరి. ఈబాలికలప్పుడప్పుడు తాముచేసినవంటను దామే భుజిం చుచు, కొన్నిసమయములయందుజననీజనకులను భ్రాతలనుగూడవిందు లకుఁబిలుచుచుండినను సాధారణముగా వారు చేసినవంట బీదలకుఁబంచి పెట్టఁబడుచుండెను. ఈప్రకారముగా రాణిగారిబిడ్డలకెల్లను విద్యమా త్రమే కాక యుపయుక్తములయిన వృత్తులు సహితము బాల్యమునుండి యు నేర్పఁబడుచువచ్చెను. ఈహెలినా రాచకూఁతునకిరువదిసంవత్సర ములప్రాయము వచ్చినతరువాత క్రిస్టియన్ అను పేరుగల ఆగస్టెన్ బర్గు రాజపుత్రునితోడ వివాహముజరగెను. ఈమెకుఁగలిగిన సంతానములో నిప్పుడు కొడుకు లిద్దఱును కూఁతు లిద్దఱును జీవించియున్నారు.

6. 1848 వ సంవత్సరము మార్చినెల 21వ తేదిని రాణి

గారికి మరలనొకకూఁతురు జననమొందెను. ఈమె పేరులూయిసీ. ఈమె జననమొందిన సంవత్సరములోనే రాణిగారు స్కాట్లాండు దేశములోని యున్నతప్రదేశమునందు బాల్మోరల్ అనుగిరిదుర్గమునొకదానినిగొనిరి.

బాల్మోరల్ గిరి దుర్గము.

దీనియావరణ మేడు మైళ్ళపొడుగును నాలుగు మైళ్ళ వెడల్పును గలదిగా నున్నది. ఈకోట యొక్క యేటిరెయొద్దననుండి చుట్టును రమణీయప్రదేశమును గలదిగానున్నది. ఇందు వాయువు శుద్ధమయి యుత్సాహజనకముగానుండును. ఇక్కడ బిడ్డలు గుట్టలకెగఁబ్రాకుచు, సెలయేళ్ళను దాటుచు, అడవిపువ్వులనుగోయుచు, కొండలపయి దుముకులాడు జింకలనుజూచుచు, వినోదింపవచ్చును. ఏదో కొండకోలను ప్రక్కను జనసంఘమునకు దృగ్గోచరముకాకుండ వనభోజనములుచేసి యానందింపవచ్చును. ఇక్కడనున్నకాలములో రాణిగారును భర్తయు బీదలగుడిసెలకుఁబోయి చూచుచు, పనిలేనివారికి పనికల్పించుచు, అత్యావశ్యకమయినప్పు డొకపశువును మేపుకొనుటకో యొకచిన్నతోఁట వేసికొనుటకోకొంచెముభూమినియిచ్చి యాదరించుచు, పేదవారి నెన్నోవిధములఁ గనిపెట్టుచుండిరి వారక్కడిబడులకుఁబోయిపిల్లలపాటలను బాఠములను విని వారికి బహుమానములిచ్చుచుందురు. రాణిగారు తామొక్కరును గూడ బీదలగుడిసెలలోనికిఁ బోయి వారిక్షేమమును విచారించుచు, అరమరికలేక వారితోఁ గలిసికూరుచుండి పలుకులాడుచు, పిల్లలకాట వస్తువులనిచ్చుచు, వృద్ధులకును రోగులకును బట్టలు మందులు మొదలయినవి యిచ్చుచు, సర్వవిధముల వారిసుఖసంతోషములకు సహాయపడుచుందురు. ఇట్టిపనులయందు గాలముగడపుచు రాణిగారు రాజకీయ వ్యవహారముల నుపేక్షచేసియుందురనికొందఱనుకోవచ్చును. ఈమెకుఁ బూర్వులైనరాజు లెవ్వరును రాజ్యతంత్రములలో నీమెయంత శ్రద్ధ చేయుచువచ్చినవారు లేరు. ప్రతికార్యమునకునుగాలనియమమేర్పఱుచుకొని సరిగా నాయాకాలములో నాయాపనిని నిత్యమును దప్పక నిర్వహించుచుండుటచేత నీమెయెంతపనినైనను జేయఁగలుగుచుండెను. ఈమెసూర్యోదయముతోనేనిద్రనుండిలేచును; తొమ్మిదిగంటలవేళ భర్తతోఁగలిసి ప్రాతఃకాలభోజనముచేయుట, కొంతసేపు విహరించి వచ్చిన

తరువాత సొంతపని చేసికొనును; రెండుగంటలకు ఫలాహార మయినతరువాత మంత్రులతోఁ గలిసి సాయంకాల మైదుగంటలవఱకు రాజ్యాంగ వ్యవహారములను జక్కఁబెట్టును; తరువాతి గంటసేపు భర్తతోనో యతఁడు రానప్పుడు తల్లితోనో కలిసి బండిలో విహారమునకుఁ బోయి వచ్చి సంగీతాదివినోదములతోను గ్రంథపఠనముతోను గొంతసేపు గడపి రాత్రి యెనిమిదిగంటలవేళ సకుటుంబపరివారముగా భోజనము చేయును. ఆదంపతు లతిభోగాసక్తులుగాక సామాన్యములయిన పదార్థములనే భుజించుచుందురు. బాల్మోరల్ దుర్గమున నుండినప్పుడు రాణిగారప్పుడప్పుడుకొండ లెక్కుచుండుటయు, తద్భర్త మృగయావిహారము సలుపుచుండుటయుఁ గలదు. 1849 వ సంవత్సరము మెయినెల 19 వ తేదిని విహారమునకుఁ బోయినప్పుడు విల్లియమ్ హామిల్టన్ అనువాఁడు రాణిగారి బండిమీఁద చేతితుపాకిని గాల్చెను. వాఁడు వెంటనే పట్టుకొఁబడి విమర్శమీఁద నేడుసంవత్సరములద్వీపాంతరవాసశిక్షనుబొందెను. లూయిసీ రాజపుత్రి 1871 వ సంవత్సరమునందు లోర్న్ ప్రభువును వివాహమాడెనుగాని యీమెకు సంతానము కలుగలేదు.

7. 1850 వ సంవత్సరము మెయినెల 1 వ తేదిని రాణిగారికి తృతీయపుత్రజనన మయినది. ఈతని కార్థ రనుపేరు పెట్టఁబడినది. ఇతఁడే కెన్నాటుప్రభువు. ఇతఁడు పుట్టి నెలదినములయినతరువాత రాణిగారు వ్యాధిబాధితుఁడయియుండిన తనపినతండ్రినిజూచియీవలికివచ్చినప్పుడు లెప్టినెంటుప్లేట్ అనునతఁడుముందుకువచ్చి యామె నెత్తిమీఁద తనచేతికఱ్ఱతో సత్తువకొలఁదినిగొట్టెను. శిరస్సుమీఁదనున్నటోపీవలన గొంతదెబ్బ యాఁగినను రాణిగారినొసటనుగాయమయినది. విమర్శింపఁబడినప్పు డతనిపక్షమునఁ జిత్తచాంచల్యమని వాదింపఁబడెనుగాని ధర్మాధికారు లావాదము నంగీకరింపక యేడుసంవత్సరము లాతని ద్వీపాంతరమునకుఁ బంపిరి. 1851 వ సంవత్సరమునందు రాణిగారి భర్తయైన

యాల్బర్టుప్రభువువారి ప్రయత్నములవలన లండన్ నగరములోని జనో ద్యానములో నొకమహాప్రదర్శనము జరిగినది. లోకములోఁగలసమస్త విశేషవస్తువులు నొకచోట సమకూర్చుటయు సమస్తదేశములవారును నొకచోట సమావేశమగుటయు నందుమూలమునఁ బరస్పరైకమత్య మును వాణిజ్యాభివృద్ధియుగలుగుట నీప్రదర్శనముయొక్క ముఖ్యో ద్దేశములు. ఇందు నిమిత్తము జనోద్యానవనములో నిరువదియైదు వేలజనులు ధారాళముగాపట్టఁదగిన విశాలభవనము కట్టఁబడినది. ఈ ప్రదర్శనము మెయినెల 1 వ తేది మొదలుకొని యైదుమాసములపదు నైదుదినములు జరిగినది. మొదటిదినమున రాణిగారుభర్తతోను దన పెద్దకొమారునితోనుకొమారితతోను గలిసి ప్రదర్శనమందిరమునుబ్ర వేశించినప్పుడు లోపలనున్నయిరువదియైదువేలునుగాక వెలుపల నేడుల క్షలజనులుగూడిరాజదంపతులనభినందించిరి. ఈప్రదర్శనముజరిగినకాల ములోచూడవచ్చినవారిసంఖ్య యఱువదిరెండులక్షలు; వారివలనపోగ యినసొమ్ముమొత్తమయిదులక్షలపౌనులనగానేఁబదిలక్షలరూపాయలు. కెన్నాటుప్రభువు 1879 వ సంవత్సరమున ప్రష్యాదేశపు రాజపుత్రి యైన లూయిసీకాంతను వివాహమాడి యామెవలన నొకకుమారుని నిద్దఱు కుమారికలను గనెను. ఇతఁడు కొంతకాలము మనహిందూదేశ మందుండిబొంబయిరాజధానిలోని సేనకెల్లను ముఖ్యసేనానాయకుఁడు గా నుండెను.

8. రాణిగారికి 1853 వ సంవత్సరము ఏప్రిల్ నెల 7 వ తేదిని నాలవ పుత్రుఁడయిన లియోపాల్డు పుట్టెను. ఇతఁ డాల్బనీప్రభువుగాఁ జేయఁబడెను. ఇతఁడు బాల్యమునుండియు దుర్బలుఁ డయియుండినను, విద్యావిశేషముచేతనుగుణసంపత్తిచేతను దండ్రినిబోలినవాఁడు. ఈతఁడు 1882 వ సంవత్సరమునందు హెలినా రాజపుత్రిని పరిణయమయి యామెవలన నొకపుత్రికను గని 1884 వ సంవత్సరమున లోకాంతర

గతుండయ్యెను. అంతకుమున్ను గర్భవతియై యుండిన యీతనిభార్య యీతని మరణానంతరమున నొకచిన్నకొమారుని గనెను.

9. రాణిగారికి 1857 వ సంవత్సరము ఏప్రిల్ నెల 7 వ తేదిని మరల నొకకొమారితకలిగెను. ఈమెయే రాణిగారి కడపటిపుత్రి. ఈ రాజపుత్రిపేరు బీట్రిస్. పెద్దతనములో తల్లికిఁ బ్రాపుగానుండవలెనన్న యుద్దేశముతో నీమె యిరువదియెనిమిదేండ్లు వచ్చువఱకును వివాహమాడకుండెనుగాని తరువాత 1885వ సంవత్సరమునందు బాటెన్‌బర్గ రాజపుత్రుఁడైన హెన్రీయను నాతనిని వివాహమాడి భర్తతోఁగూడ వేఱుగా తల్లి యొక్క రాజభవనమునం దేవసించుచుండెను. ఈమెవివాహమునాఁటికే రాణిగారికి మనుమలును మనుమరాండ్రును ముప్పది నలుగురు కలిగి వారిలో నిరువదితొమ్మండ్రిప్పుడునుజీవించియున్నారు. ఈమెభర్తయాఫ్రికాఖండమునకు సేనానాయకత్వమును వహించిపోవు చు మార్గములో సముద్రముమీఁద 1896 వ సంవత్సరారంభమున విషజ్వరముచేత దేహవియోగము నొందెను. ఈమెకుముగ్గురు కొమాళ్ళును నొకకొమారితయుఁ గలిగిరి.

నిరుపేదలకు వలెనే మహారాజులకును కష్టములుండును. బీదలకు లేని దుఃఖములును సంపన్నులకనేకములుకలుగుచుండును. ఈవఱకెన్ని సారులు దురాత్ములురాణిగారిప్రాణములకెగ్గుతలఁచిరో చదువరులెఱిఁగి యున్నారుగదా. బయట నెన్ని దుష్ప్రయత్నములు జరుగుచుండినను గృహమునఁగష్టములురానందున రాణిగారికిఁ బూర్ణమయినమనశ్శాంతి కలిగియుండెను. దినము లెల్లకాలము నేకరీతిగా జరగవు. ఇట్లుసంపూర్ణ సౌఖ్యము ననుభవించుచుండిన కాలములో 1861 వ సంవత్సరమున విపత్పరంపర ప్రారంభమయ్యెను. ఆసంవత్సరముమార్చి నెలలో రాణి గారిప్రియమాతయైన కెంటుప్రభ్వి లోకాంతరగతురాలయ్యెను. తండ్రి పోయినపసిబిడ్డను పెంచి పెద్దదానిని జేసినప్రాణసమాను రాలయిన

జననియొక్క మరణమున కేపరితపించుచుండిన రాణిగారి కాసంవత్సరాంత మునఘోరుచుట్టుపయిరోకటిపోటువలెఁ బ్రాణాధికుఁడయినభర్తయొక్క మరణముకూడ సంభవించెను. మృత్యుదేవతయొక్క చరిత్రము మహావిచిత్రమైనది. మృత్యువు చావు కావలెనని కోరువారిచెంతకురాక బ్రతుకవలెనని యపేక్షపడువారిని జేరితఱుచుగా వారినిమ్రింగి వేయును. ఒక్కవార మెడఁబాయవలసివచ్చినప్పుడుల్లముతల్లడిల్లఁజెంతిలెడియా దంపతులయొక్క నిరంతరపరస్పరానురాగము నొక్కింత తలఁపుననిలిపినవా రామెకు శాశ్వతపతివియోగము మెంతదుర్భర వేదననుగలిగించియుండునో కొంత తెలిసికోవచ్చును. ఆల్బర్టుప్రభు వొక్కసారిభార్యను విడిచి రెండుదినములు లివర్పూలు పట్టణమునకుఁ బోయినప్పుడు "నా ప్రియతముఁడైనప్రాణవల్లభుఁడింటలేక నేనత్యంత తాసహాయురాలనయియున్నాను. ఇతరదంపతులు పలుమా ఱొండొరులనువిడిచియుందురని నేనెఱిఁగినదాననయ్యును అట్టి వియోగమునకు నేనెన్నఁడు నలవడఁగలుగుదుననుకోను......అతఁడులేక నాకేదియు నింపుగ నుండదు. ఆతని నుండి యెడఁబాసియుండుట రెండుదినములయినను నాకదెల్లప్పుడును భయంకర వేదనను గలిగించును. అతని యనంతరమున నన్ను బ్రతికింపకుండుటకయి దేవునిఁ బ్రార్థించుచున్నాను. అతఁడు నాకన్నులయెదుర నుండి నన్నుఁ బ్రేమించుచుండుటయే నాభాగ్యము." అని స్టాక్మారుద్వార పేరవ్రాసినరాణిగారికిఁ బతిశోకము దుస్సహ మగునని వేఱుగఁ జెప్పవలసినపనియుండదు. రేపురాఁబోవునది నేఁడు తెలియదు. తమ కల్పకాలములోనే కలుగనున్న స్థిరవియోగకష్టమును లేశమైనను దెలిసికోలేక యారాజదంపతు లాసంవత్సర మెంతో సంతోషముతోఁదమయిరువదియొకటవయేటి పెండ్లిదినపు పండుగ చేసికొనిరి. వివాహదినోత్సవము చేసికొన్న మఱునాడు రాణిగారు తన మేనమామయగు లియోపాల్డు రాజుగారికి—"నిజముగా సుఖప్రదములైన వివాహబంధములవలనఁ

గలుగు సంపూర్ణమైత్రిని దయను ప్రేమమునుమాత్రమే కాక తమపైని భర్తలువివాహారంభదశలో ననురాగవిశేష మెంతచూపిరో యంతయిప్పుడును జూపుచున్నారని యిరువదియొక్కయేండ్లకుఁ దరువాతనావలె జెప్పఁగలుగువారు మిక్కిలి తక్కువగా నుందురు.'' అనివ్రాసిరి. గుణవంతుఁడగు కాంతుఁడు లోకాంతరగతుఁడయినప్పుడు కాంత కాతని సుగుణసంపద యెల్లను జ్ఞప్తికివచ్చును; ఆల్బర్టుప్రభుపుగుణవంతులలో నగ్రగణ్యుఁడు; సదా పరోపకారచింతగలవాఁడు. అట్లగుటచే వివాహబంధమూలమునఁ దాను స్వస్థలమునుగాఁ జేసికొన్న యింగ్లాండు దేశము యొక్క ప్రజల సౌఖ్యాభివృద్ధికిఁ దోడుపడవలెనన్న పరిశుద్ధచింతతో నతఁడు వివాహమయినది మొదలుకొని యింగ్లీషుభాషాజ్ఞానమునువృద్ధి చేసికొని, ఆంగ్లేయులయాచార వ్యవహారములను రాజ్యాంగపద్ధతులను ధర్మశాస్త్రములనువివిధవ్యాపారములనుబూర్ణముగా గ్రహించుటకయి యావచ్ఛక్తిని బాటుపడఁజొచ్చెను. 1840 వ సంవత్సరమునందింగ్లీషు భాషలో నతఁడు మొట్టమొదటఁ జేసిన ప్రసంగము బానిసవ్యాపారము మాన్పుట యావశ్యకమని. బీదలమేలునకయి తాను జేయఁ గలిగిన దెల్లఁ జేయుటకును దేశోపకారకమయిన యేపనిలోనయినను తోడుపడుటకును నతఁడు సర్వదా సంసిద్ధుఁడగుచుండెను. ఇట్టివంటిభర్త మృతుఁడయినతరువాత రాణిగారు బహుసంవత్సరములవఱకును వెలుపలికి రాలేదు. అయినను దాను దుఃఖసముద్రములో మునిఁగియుండియుఁ దన ప్రజలదుఃఖమునకుపరితాపపడుచు తన్నివారణమునకయి యామె యెన్నడును బ్రయత్నముచేయక యూరకుండుట లేదు. పెనిమిటిపోయిన నెలదినములలోపల బొగ్గుగని యొకటి కూలి యందిన్నూఱుగురుమనుష్యులు ప్రాణములతో పూడిపోవుటతటస్థించెను. ఆమహావిపత్తును వినఁగానే శ్రీవిక్టోరియారాజ్ఞి తన సంతాపమును మఱచి యామృతులపత్నుల కొఱకునుమాతలకొఱకునుసంతాపపడు మహాదుఃఖోపశమనార్థముగా

తంత్రీముఖమున ననునయవాక్యములను దెలిపి వారి సాయమునకయి యిన్నూరుపౌనులను (రెండు వేలరూపాయలను) బంపెను. 1863 వ సంవత్సరమునందు యువరాజయిన తన జ్యేష్ఠపుత్రుని వివాహమహోత్సవముజరిగినప్పుడామె దేవాలయములో నొకమూలనొంటిగాఁ దలవంచుకొనికూరుచుండిచూచి వెడలిపోయెను. ఇట్లామె చిరకాలముసభలు మొదలయినవానికి వేనికిని రాక యేకాంతచర్యను కాలముగడుపుచుండినను రాజకార్యములమాత్ర మెప్పుడు నుపేక్షచేయక యథాప్రకారముగానే యప్పుడును నిర్వహించుచుండెను. 1862వ సంవత్సరము డిసెంబరు నెల 14వ తేదిని భర్తయొక్క సాంవత్సరికమునాఁడుతనబిడ్డలతోఁ గలిసి రాణిగారు నూతనముగాఁ గట్టఁబడిన పెనిమిటియొక్క సమాధివద్దకుఁ బోయిరి. ఈసమాధిమందిరమును గట్టుటకయి యిరువదిలక్షల రూపాయలను రాణిగారు దమసొంతసొమ్ములోనుండియే పెట్టుకొనిరి. ఇంతసొమ్మును రాణిగా రొక్కసంవత్సరములో నెట్లు తేఁ గలిగి రని కొందఱడుగవచ్చును. 1852వ సంవత్సరమునందు న్యాయవాదియొకఁడు తన మరణశాసనములో తనకుఁగల యిరువదియైదులక్షల రూపాయలసొత్తును రాణిగారికిఁ జెందవలెనని వ్రాసియిచ్చెను. అతనికి బంధువు లున్నయెడలఁ దానావిత్తమును గైకొనననని మొదట రాణిగారు నిరాకరించినను బంధువులు లేరని తెలిసినపిమ్మట స్వీకరించిరి. ఇప్పుడు వ్యయపెట్టిన సొమ్మిదియే కాదు.

ఇద్దఱల్లుండ్రును నొక్కకొమారితయు నొక్కకొమారుఁడును యుక్తవయస్సువచ్చిన పౌత్రుఁడొకఁడునుపరలోకగతులయి రాణిగారికి మనోవ్యథను గలిగించినవార్త యీవఱకే చెప్పఁబడినది. 1865 వ సంవత్సరము డిసెంబరు నెల 9వ తేదిని రాణిగారి ప్రియమాతులుఁడైన లియోపాల్డుప్రభువు లోకాంతరగతుఁడయ్యెను. ఇతఁడు డెబ్బదియైదు సంవత్సరములు బ్రతికి వార్ధకదశలోనే స్వర్గస్థుడైనను, భర్తకును జనని

కిని తరువాత రాణిగారీమేనమామను గూర్చియే యధికదుఃఖమునొం
దిరి. రాణిగారు జననమొందినది మొదలుకొని యీతఁడామె క్షేమాభి
వృద్ధులయందు శ్రద్ధచేసి సింహాసనమునకువచ్చినతరువాతఁ బ్రధానాంశ
ములయందెల్ల నామె కాలోచన చెప్పుచు నాంతరంగికమంత్రియునాప్త
బంధుఁడును బ్రాణమిత్రుఁడునై యుండెను. ఇటీవల రాణిగారి ప్రాణము
లఁగొనుటకయి మఱిరెండుయత్నములు చేయఁబడినవి. రాణిగారి జ్యేష్ఠ
పుత్రుఁడైనయువరాజుగారికి ప్రాణముమీఁదికివచ్చి నిమ్మళించినతరువాత
గొన్నిదినములకామె విహారమునకు వెడలివచ్చి రాజభవనావరణములోఁ
బ్రవేశింపఁగానే పదునేడుసంవత్సరముల యీడుగల ఆర్థర్ ఓకాన్నర్
అనెడి యైరిష్ వాఁడొకఁడు కుడిచేతిలోనొక చేతితుపాకియు నెడమ చేతిలో
నొకవిజ్ఞానపత్రమును బట్టుకొనివచ్చి తుపాకిని రాణిగారిమీఁద గుఱి
పెట్టి చేయి చాచెను. రాణిగారిపరివారములో ముఖ్యుఁడయిన జాన్
బ్రౌనను నతఁడు వెనుకనుండివచ్చి వానిని బట్టుకొని శోధింపఁగా, తుపాకి
లో వట్టిమందేకాని గుండులేకపోయెనుగాని వానియొద్ద నొకకత్తి కూడఁ
గనఁబడెను. వాఁడు విమర్శింపఁబడి దెబ్బలశిక్షయు నొకయేఁడు కారాగృహ
వాసశిక్షయు నొందెను. 1882వ సంవత్సరము మార్చినెల 2 వ
తేదీని రాణిగారు లండన్ నగరమునుండివచ్చుచు విండ్సర్ నగరు చొచ్చు
చుండఁగా రోజర్ మెక్లీనను వాఁడు బండిమీఁద తుపాకిని గాల్చెనుగాని
దైవికముగా నెవ్వరును గాయపడలేదు వాఁడు విమర్శింపఁబడి పిచ్చివాఁ
డయినట్టు స్పష్టపడినందున రాణిగారియిచ్ఛవచ్చినంతకాలము చెఱసాల
లోనుండునట్లు విధింపఁబడెను. రాణిగారిరువదియొక్క సంవత్సరములు
కన్యాత్వదశలోనుండి యిరువదియొక్క సంవత్సరములు వైవాహికసౌఖ్య
మనుభవించి ముప్పదియాఱుసంవత్సరములనుండి వైధవ్యావస్థనుబూ
నియిప్పటికి డెబ్బదియెనిమిదియేండ్ల ప్రాయముగలవారయియున్నారు.

మూడవ ప్రకరణము

ప్రభుత్వదశ

రాణిగారి రాజ్యపరిపాలనమును గూర్చి వివరించుటకై యీమెను డెబ్బదియెనిమిదేండ్ల వార్ధక్యదశనుండి పదునెనిమిదేండ్ల బాలప్రాయమునకు మరలఁ దీసికొని రావలెను. 1837వ సంవత్సరమునందు డెబ్బదిరెండేండ్ల రాజు రాజ్యమును విడిచి స్వర్గస్థుఁడు కాఁగాఁ బదునెనిమిదేండ్ల యబలకు రాజ్యభారమును వహించుట తటస్థమయ్యెను. జూన్ నెల 20వ తేదిని తెల్లవారుజామున రెండుగంటలు దాఁటినతరువాత రాజు విగతజీవుఁడు కాఁగానే కాంటర్బరీ ప్రధానమతాచార్యుఁడును కానింఘాము ప్రభువును విండ్సర్ రాజభవనమును విడిచి రాణిగారికీ దుఃఖవార్తను విన్నవించుటకై కెన్సింగ్టన్ నగరికి బైలుదేఱిరి. వారారాచనగరు చేరునప్పటికై దుగంటలసమయమయ్యెను. అక్కడనందఱును గాఢనిద్రలో నున్నందున నగరు నిశ్శబ్దముగా యుండెను. వారు గంటవాయించి వాయించి యెంతో సేపు తలుపు తట్టఁగాఁ దట్టఁగా తుదకు లోపలినుండి వచ్చిన పరిచారికతోఁ దామొక ముఖ్యకార్యమును గూర్చి ముచ్చటించుటకయి దర్శనార్థము వచ్చితిమని రాజపుత్రితో మనవిచేయుమని చెప్పఁగా నాసేవకురాలు రాచకొమారితమంచి నిద్రలో నున్నందునఁ దానామెకు నిద్రాభంగము చేయ సాహసింపఁజాలనని యుత్తరము చెప్పెను. ఆపయిని వారు "మేమిప్పుడు రాజకార్యముమీఁద రాణివద్దకు వచ్చినాము, ఆమె నిద్రసహితము దాని కెడమియ్యవలెను" అని పలికిరి. పరిచారిక లోపలికిఁబోయిన కొన్ని నిమిషముల కెల్లను రాత్రి కట్టిన పడకబట్టతోనే తన దీర్ఘశిరోజములు

విప్పఁన జేరాడఁ గన్నుల నిరుగ్రమ్మ రాజపుత్రివారున్నగదిలోనికినడచి వచ్చెను. వారు తాామువచ్చినసమాచారమునువిన్నవింపఁగా నయామె యాప్రధానాచార్యుని నుద్దేశించి "నాకొఱకీశ్వరునిఁ బ్రార్థింపుము" అనిప్రథమవాక్యముపలికెను. అప్పుడు వారందఱును మోకారించుకొని యామె భావిగౌరవపదమునకు వలయుబుద్ధిని బలమును బ్రసాదింపవలయునని దేవునిఁబ్రార్థించిరి. ఆమెరాజ్యపాలనమిట్లుప్రారంభమయ్యెను. అటుతరువాత నామె వెంటనే తన పెదతండ్రి భార్యయైనయెడిలెయిడ్ రాణిపేర పితృవ్యమరణమునుగూర్చి తనవ్యసనమును దెలుపుచుశోకోపశమనలేఖవ్రాసి యాయుత్తరమును మడఁచి పై పేరు 'మహారాజ్ఞిగారి' కని వ్రాయఁగాఁజూచిదగ్గఱనున్న చనవరియొకరు 'గతమహారాజ్ఞిగారి' కని చిరునామ వ్రాయవలెనని హెచ్చరించిరి. 'ఆమెకుఁగలిగినమార్పు నేనెఱుఁగుదును; అయినను దాని నామెకు స్మరణకుఁ దెచ్చుటకు నేను మొదటిదాననుగానుండను' అనిచెప్పియట్లేయాయుత్తరమునామె పెదతల్లికిఁ బంపివేసెను. ఈయొక్కసంగతియే యామెయొక్క యుదారభావమును సౌజన్యమును సహస్రముఖములఁ బ్రకటించుచున్నది.

తరువాత నామెతల్లియొద్దకుఁబోయి కొంతసేపామెతోఁ గడపెను. తొమ్మిదిగంటలగునప్పటికిప్రధానమంత్రియైన మెల్బోర్న్ ప్రభువు రాణిగారి దర్శనమునకు వచ్చి నాఁటిదినము పదునొకండుగంటల కాంతరంగికసభ కూడుననియు నామె విజయంచేసి సభ్యుల యభివాదనములంగీకరించి స్వాభిప్రాయప్రకటనము చేయవలయుననియు విజ్ఞాపనము చేసెను. ఆమెయాశౌచమును సూచించువస్త్రములుధరించి సరిగాపదునొకండుగంటలకు సభామందిరమును బ్రవేశించి తనపినతండ్రులెదురేగి తోడ్కొనిరాఁగా ముందుకువచ్చి వినమ్రయై పీఠమును స్వీకరించి విస్పష్టమయిన మధురస్వనముతో నిర్భయముగాఁ దన ప్రకటనము నిట్లుచదివెను.—

"నాప్రియపితృవ్యుఁడైనరాజుగారిమరణము వలన దేశమునకుసంభవించినదుస్సహదుఃఖకరనష్టము రాష్ట్రముయొక్క పరిపాలనకృత్యమును నాకొప్పగించినది. ఇటువంటియుత్కృష్టభారమింత యాకస్మికముగా నింతపిన్నవయస్సులో నామీఁదఁ బడినందున నన్నీపనికి నియమించిన యీశ్వరుఁడు దీనిని నిర్వహించుటకుఁ గావలసినబలమును నాకుఁ బ్రసాదింపక పోఁడనియు, అనేకవయఃపరిపాకమును వ్యవహారానుభవమును గలవారికి సామాన్యముగా నుండు నాధారములను సాధనములను నాకు నాపరిశుద్ధచింతలును నాప్రజాక్షేమకర నాయుత్సాహమును గలిగింపక పోవనియు, నాకుఁగలయాశ యవలంబమై నన్నుఁ బైకి లేవదీయకున్నయెడల నేనీభారముక్రింద గ్రుంగవలసినదాననని తోఁచుచున్నది.

పార్లమెంటు మహాసభవారి బుద్ధివిశేషమునందును నాప్రజల ప్రభుభక్త్యనురాగములయందును నే నత్యంత విశ్వాసము కలదాననై యున్నాను. * * * * * * నాప్రజలయొక్క స్వాతంత్ర్యములను సర్వదా కాపాడుచు, అన్నితరగతులవారియొక్క సౌఖ్యమును క్షేమమును నా యావచ్ఛక్తిని జూపి వృద్ధి పఱచెదను.''

ఈప్రకటనచదువఁబడినతరువాతప్రభుసంఘమువారొక్కొక్కరే వచ్చిమోకాళ్ళమీఁదఁ బ్రణమిల్లి కిరీటమును ముట్టి ప్రభుభక్తినిజూపప్రమాణములుచేసి పోఁదొడఁగిరి. వారికి ముందుగా వృద్ధులైనయామెపినతండ్రులు కంబర్లండు ప్రభువును సస్సెక్సుప్రభువును వచ్చినప్పుడామెప్రత్యుత్థానముచేసియెదుర్కొనినను వారు మోకాళ్ళమీఁద బడి మ్రొక్కి చేయి ముద్దిడి రాజభక్తి గలవారమని ప్రమాణముచేసినప్పుడామె మేను పులకరించెను. బంధుధర్మమునుబట్టి తాను మ్రొక్కవలసినవారు రాజధర్మమునబట్టి తనకు మ్రొక్కవలసినవారగుటయామె మనస్సును కొంత కలఁతపఱచియుండును. ఆమె పీఠమునుండి లేచి పినతండ్రుల నిద్దఱిని ముద్దుపెట్టుకొని గౌరవించెను. ఈయిరువురు పిన

పట్టాభిషేకోచితమైన వస్త్రాభరణములు ధరించిన విక్టోరియారాజ్ఞి.

తంత్రములలో కంబర్లండుప్రభు విప్పుడు హానోవరు దేశమునకు రాజ
య్యెను. నాలవవిల్లియముయొక్క యనంతరమున హానోవరురాజ్యము

కూడ రాణిగారికే రావలసియుండినను స్త్రీలు రాజ్యభారమును వహింప గూడదని యా దేశమునందు విధియేర్పడియున్నందున నారాజ్యమామె పినతండ్రియధీనమయ్యెను. సభ్యులందఱునొకరితరువాత నొకరుగావచ్చి పీఠముమీఁద వ్రాలి రాజభక్తికలవారమని ప్రమాణముచేసి పోయిరి. ఆదినమక్కడకువచ్చినవారందఱును రాణిగారిసౌమ్యతకుసంతోషించిరి.

ఆమె యాదినముననే నిజముగా రాజ్యపదము నొందినను మఱునాఁడు యథావిధిగాఁ బ్రకటనచేయఁబడినది. ఉత్సవమునకు నియమితమైన కాలమునకు ముందుగానే రాజభవనము ముందఱఁగల వీథులును తోఁపులును వృక్షములును గవాక్షములును సమున్నత ప్రదేశములును వేడుకచూడవచ్చినజనసంఘముతో నిండిపోయెను. రాణిగారుతమస్థానమునకురాఁగానేగౌరవచిహ్నములయినఫిరంగులు కాల్పఁబడెను. చెవులు చిల్లులువోవునట్లుగా జనులు కరతాళములతో జయజయధ్వనులుచేసిరి. రాజు మృతినొందుటయు నాతనిస్థానమున రాణి సింహాసన మధిష్ఠించుటయుఁ బ్రకటింపఁబడినతరువాత దేశాచారానురూపముగా నడవవలసిన కృత్యములన్నియు గ్రమముగాజరగెను. నడుమనడుమ విరామములేక యాకాశము వ్రీలునట్లు జనులు జయఘోషములు చేయునప్పు డామె కన్నులనుండి బాష్పములు బొటబొటపడజొచ్చెను. ఆమె మనస్సులో గలిగినసంభ్రమోద్రేకము నెట్లోయడచుకొని తంతంతయు ముగియువఱకు నోపికచేసియుండి యుత్సవము ముగియఁగానే తొట్రుపాటుతో వేవేగ తల్లియున్న గదిలోనికినడిచి యామెనుకౌఁగిలించుకొనియొక్కసారిగ నేత్రములనుండి బాష్పప్రవాహములు వఱపెను. తల్లి బుజ్జగించి యూరార్చినపిమ్మట విక్టోరియారాజ్ఞి తల్లినిజూచి యిట్లనెను.

'అమ్మా! ఇంగ్లండునకు రాణినని నేను నమ్మలేకున్నాను. నిజముగా నేను రాణినైతి నని కొనియెదను; కాలేదా ?'

'బిడ్డా! రాణివయినట్టు నీవే యెఱుఁగుదువు. నీవిప్పుడువిడిచివచ్చిన యుత్సవస్థలమే నీకాసత్యమును నిస్సందేహముగా దెలిపియుండవలెను.'

'ఇఁక గొంతకాలములో నేనీనూతనావస్థ కలవాటుపడుదును. ఇది నిశ్చయ మగుటచేతను నీచిన్నముద్దులకూతు రీగొప్ప దేశమునకు రాణియని నీవు తలఁచుటచేతను, రాజ్ఞీధర్మమునుబట్టి నేఁజేసికొనెడి యీప్రథమప్రార్థనను జెల్లించెదవా? ఓప్రియజననీ! రెండు గంటలసేపు నన్నొంటిగా విడువఁగోరెదను.'

ఆమెయొంటిగానుండఁగోరిన కారణమేమో చెప్పకయె తెలిసికొన వచ్చును. ఆకాలములో నామె యీశ్వరునికిఁ దన మనోగతమును దెలిపి తనకృత్యమును యుక్తముగా నిర్వహించుటకుఁ దగినబలము ననుగ్రహింప వేఁడుకొని తన మనస్సులోని భారమును తొలఁగించుకొనెను.

శ్రీవిక్టోరియారాజ్ఞి సింహాసనమునకు వచ్చిన యల్పకాలములోనే మంత్రులలో నొకరగు విల్లింగ్టన్ ప్రభు వొకసైనికునికి విధించినమరణ దండనమునుగూర్చిన యనుజ్ఞాపత్రమును సంతకమునిమిత్తము బల్ల మీఁదబెట్టెను. రాణి యదిచూచి కన్నులనీరుగార్చుచు "వీని కను కూలముగా మీరు చెప్పఁదగినదేదియు లేదా?" అని యడిగెను.

"ఏమియులేదు. వీఁడు మూఁడుసారులు సేననువిడిచి పాఱిపోయి నాఁడు." అని యతఁడు పలికెను.

"ఓ ప్రభువా! మరల నాలోచించి స్మరణకుఁ దెచ్చుకొమ్ము." అని యామె మరలఁ జెప్పెను.

"ఓ దేవీ! వీఁడుసైనికధర్మమునఁ గ్రమముగానడవకపోయినను సత్ప్రవర్తనము గలవాఁడని సాక్షులు చెప్పుచున్నారు. ఇందుకు విరుద్ధముగా నాకేమియుఁ దెలియరానందున వీఁడు మంచివాఁడే యయి యుండవచ్చును." అని యతఁడుత్తరమిచ్చెను.

"మీకు వేయివందనములు" అని పలుకుచు నాయధికార పత్రముమీఁద "క్షమింపఁబడెను." అనివ్రాసిచేవ్రాలుచేసి కాగితమును చేయివడఁక మెల్లఁగా నాతనివైపునకుఁ ద్రోచెను.

పూర్వపురాజులకువలె తండ్రినుండి సొత్తేదియు రానందునను హానోవరు రాజ్యమువలనియాదాయము పోయినందునను పార్లమెంటు సభవారు రాణిగారికి వ్యయములక్రింద సంవత్సరమునకు 385000 ల పౌనులనఁగా ముప్పదియెనిమిదిలక్షల యేఁబదివేలరూపాయల నేర్పాటు చేసిరి. ఈమొత్తములో 60000 పౌను లామె నిలువచేసుకొనునిమిత్త మును, 131260 పౌనులు పరివారముయొక్క జీతములనిమిత్తమును, 172500 పౌనులు భోజనవస్త్రాలంకారాది వ్యయములనిమిత్తమును, 13200 పౌనులు దానధర్మాదులనిమిత్తమును, 8040 పౌనులితరవ్యయ ముల నిమిత్తమును, ఉద్దేశింపఁబడినవి.

రాణిగారు ప్రధానమంత్రి తనవద్దకుఁ దెచ్చినవిషయములలో నెల్లవివరములనువిచారించి తెలిసికొనుచుండిరి కాని సాధకబాధకములను బూర్ణముగావిమర్శించి తెలిసికోక యొక్కయంశములోనుముందుబెట్టిన కాగితముమీఁద చేవ్రాలు చేయలేదు. అది చూచి గూమె మొదటి ప్రధానమంత్రియైన మెల్బోర్నె ప్రభువు "ఒక్కరాణిదగ్గఱ పనిచేయు టకంటె పదుగురురాజులయొద్ద పనిచేయుట సులభము" అని పలికినట్లు చెప్పుచున్నారు. ఆమె తనవద్దకు తేఁబడిన కాగితములవిషయములో నెల్ల ననేకప్రశ్నలు వేయుచుండుటయే కాక మంత్రులు చెప్పినయుత్తర ములుతృప్తికరముగాతోఁచనిపక్షమునమరలనాలోచించిగాని చేవ్రాలు చేయనని పలుమాఱు నిరాకరించుచు వచ్చెను. ప్రధానమంత్రియొకప్పు డొకరాజశాసనము నామెయంగీకారనిమిత్తము తెచ్చి, కార్యసౌల భ్యమునుబట్టి దాని నంగీకరింపవలెనని యేమేమో చెప్పఁబోవుచుండఁగా నామె యాతనిమాట కడ్డమువచ్చి "ఓప్రభువా! తప్పొ యొప్పొయని

విమర్శించుటకు నేను మొదటినుండియు నేర్చుకొన్నాను. కార్య 'సౌలభ్య'మన్నది వినుటకునుగ్రహించుటకును నాకిష్టములేనిమాట." అని పలికెను. అతఁడంతటితో నూరకుండక తనచేతనైనంత బలముతోను నేర్పుతోను వాదించిదానిమీఁద సంతకముచేయుటరాజకార్యమున కత్యంతావశ్యకమనియతఁడునొక్కి చెప్పెను. "నేనుబూర్ణముగా తృప్తినొందని కాగితముమీఁద సంతకముచేయకుండుట నాకార్యమున కంతకంటె నత్యావశ్యకము." అని యామె బదులుచెప్పి చేవ్రాలు చేయక నిరాకరించెను. ఇది యిట్లున్నను రాణి యాప్రధానమంత్రిని మిక్కిలిగౌరవముతోను మైత్రితోను జూచి యాతనియెడనత్యంతాదరమును విశ్వాసమును గలదిగానే యుండెను.

రాణిగారు రాజ్యభారమునువహించి వ్యవహరించుచుండినను తరువాత నొక సంవత్సరమునకుఁగానిపట్టాభిషేకమహోత్సవముజరగలేదు. పూర్వపు రాజులు ధరించెడు కిరీటము మిక్కిలి బరువైన దగుట వలన మరల క్రొత్తగా కిరీటము చేయవలసి వచ్చుటచేతను మఱికొన్ని యితర కారణములచేతను 1838 వ సంవత్సరము జూన్ నెల 28 వ తేది వఱకును రాజ్యాభిషేకోత్సవము నిలుపుచేయఁబడి యాదినమున మహావైభవముతో నడపఁబడినది. నాటిదినము పగలు పది గంటలవేళ నిరువది ఫిరంగులు కాల్పఁబడి నగరివాకిట రాజపతాక యెత్తఁబడినతోడనే రాణి బక్కింఘాము నగరు వెలువడినదని జనులు తెలిసికొనిరి; ఆమె పోవు మార్గముపొడుగునను లక్షలకొలఁది జనులావఱకే గుమికూడి క్రిక్కిఱిసియుండి, యెనిమిదిగుఱ్ఱములను బూన్చిన రాజశకటములో నెక్కిపోవుచుండినమహారాజ్ఞిని వెస్టుమినిస్టరు దేవాలయము చేరువఱకు నొక్కరీతిగా జయజయశబ్దములతో నభినందింపఁ జొచ్చిరి. ఆ యాలయములో నాసమయమునందుఁ గూరుచుండి వేడుక చూచుటకయిస్థానముసంపాదించుకొనఁగోరినవారొక్కరొక్కరిన్నూటేసి

రూపాయలు పెట్టి ప్రవేశార్హపత్రికలుకొనవలసివచ్చెను. ఆసమయము నందు జరగవలసిన తంతంతయు యథావిధిగా జరిగినపిమ్మట ప్రధాన మతాచార్యుడు కిరీటమును దెచ్చి రాణిగారిశిరస్సుమీఁద నుంచెను.

పట్టాభిషేక మహోత్సవసమయమున ప్రధానమతాచార్యుఁడు కిరీటమును రాణిగారి శిరస్సుపై నుంచుట.

అప్పుడు జయఘోషములతో "ఈశ్వరుఁడు రాణిని రక్షించునుగాక" యను నాశీర్వాదనినాదము లొక్కుమ్మడి మిన్నుముట్టెను. ఆ మెధరించిన కిరీటమునందుఁ జెక్కఁబడినరత్నముల వెలయే పదునొక్కలక్షలముప్పది వేలరూపాయలుండెను. అందు దేదీప్యమానములైన వజ్రములే 1463 చెక్కఁబడియుండెను. ఈపట్టాభిషేకమహోత్సవమునకు దాదాపుగా నేడులక్షలరూపాయలయినవి.

అప్పుడధికారంబులోనున్న మంత్రివర్గము తాము తెచ్చిన శాసనము జనప్రతినిధిసంఘములో బహుజనాంగీకారమును బడయక నిరాకరింపఁ బడినందునఁదమపనులనువ్మానుకోవలసినవారైరి. అందుచే మెల్బోర్న్ ప్రభువు ప్రధానమంత్రి పదమునువిడువఁగా నెదుటిపక్షమునకు నాయకుఁడైన సర్ రాబర్టుపీలుదొరప్రధానమంత్రిత్వమును వహించెను. పార్లమెంటు మహాసభలో రెండు ప్రధానపక్షములవారుందురు. అందొకరికి స్థితిపాలనపరులనియు, రెండవవారినివృద్ధికరణపరులనియు, చెప్పవచ్చును. ఇందు మొదటిపక్షమువా రెంతో యావశ్యకము కలిగినప్పుడుగాని పూర్వమున్నదానిని మార్చుకోఁగూడదనువారు; రెండవపక్షమువారు కాలానుగుణముగా పూర్వమున్నదానిని తఱుచుగామార్చుకొనుచుండవలె ననువారు. ఈయుభయపక్షములవారు సాధారణముగా ననేక విషయములలో భిన్నాభిప్రాయములుకలవారుగా నుందురు. జనప్రతినిధి సంఘములో నేపక్షమువారిసంఖ్య యధికముగా నుండునో వారధికారమునకువచ్చి వారిలోనివారే మంత్రులుగా నేర్పడుదురు. అధికారములో నున్నపక్షమువారికి రెండవపక్షమువా రెప్పుడును ప్రతిపక్షులుగానుండి వారు పూనినకార్యములకుఁ బ్రతికూలముగాఁ బనిచేయుచుందురు. అయినను రెండుపక్షములలోనుగల దేశాభిమాను లెప్పుడును దేశక్షేమమునే ముఖ్యముగా మనస్సునందుంచుకొనిసమయమువచ్చినప్పుడుప్రతిపక్షులతో సహిత మేకీభవించి పనిచేయుచుందురు. ఏపక్షమువా రధి

కారములో నుందురో యాపక్షములోని ప్రభువుల భార్యలు కొందఱు
గౌరవార్థముగా రాజపరివారములోఁ జేరియుందురు. సర్ రాబర్టుపీల్
తాను ప్రధానమంత్రికాఁగానే యట్టి స్త్రీలనని ప్రత్యేకముగాఁజెప్పక
పరివారమునుదీసివేసి క్రొత్తవారిని నియమింపవలెనని రాణిగారికుత్తరము
వ్రాసెను. ఆపనిచేయుట కామెయంగీకరింపలేదు. అందుచేత మంత్రుల
కును రాణిగారికిని కొంతవివాదము జరిగెను. మంత్రివర్గములోనివారు
కొందఱు పోయి యామెతో మాటాడితమపట్టునుసాగించుకోఁజూచిరి.
దృఢనిశ్చయురాలైన యారాణిముందఱ వారియాటలు సాగినవికావు.
ఈవిషయమునుగూర్చి రాణిగారు పూర్వపు ప్రధానమంత్రియైన
మెల్బోర్న్ ప్రభువునకు "నేనుచిత్తస్వాస్థ్యముచెడి శాంతివిడనాడి ఉన్నా
ననితలఁపవలదు. వారిప్పుడునాపరివారమును దీసివేయఁజూచుచున్నారు;
రేపు నాసేవకురాండ్రను సైరంధ్రులనుగూడఁ దొలగింపఁ జూతురు.
వారు నన్నుపిల్లదానివలె నాడింపఁజూచుచున్నారు; నేనింగ్లండుదేశపు
రాణినని వారికిఁజూపెదను." అని యుత్తరమువ్రాసెను. గౌరవపరివార
మును మాత్రము తొలఁగింపవలయునని మంత్రివర్గము వినయముతో
నామెకు మొదటనే వ్రాసియుండినయెడల నిట్టిచిక్కులు కలుగకపోయియుం
డును. ఇట్టువంటియసౌకర్యములు సంభవించునప్పుడాలోచనయు ధైర్య
మును జెప్పినిరంతరసహచరుఁడై యుండియుత్సాహముపుట్టించి చనవుచే
నర్వామార్గమున నడిపింప స్వాతంత్ర్యముగల ప్రియతముని తోడ్పా
టవశ్యాభ్యర్థనీయమని తెలిసికొని రాణిగారుసాధ్యమైనంత శీఘ్రముగా
నట్టి మహనీయుని చేట్టఁబట్ట నిశ్చయించుకొనెను. ఆమెదృష్టియందాల్బ
ర్టురాజపుత్రుఁ డట్టియోగ్యపురుషుఁడుగాఁగనఁబడుటయు నామెయాత
నిని వరించుటయు నింతకుముందేవివరింపఁబడెను. వివాహానంతరమున
పార్లమెంటుమహాసభవా రాల్బర్టుప్రభువునకుసంవత్సరమునకు ముప్పది
వేలపౌనులు (మూడులక్షలరూపాయలు)ఇచ్చుట కేర్పఱచిరి. రాణిగారు

తమయధికారమునుబట్టి తమభర్తకే తమరాష్ట్రములో నెల్లవారికంటె నధికగౌరవము జరగవలయునట్లు విధించిరి. ఆల్బర్టుప్రభువు 1840 వ సంవత్సరము సెప్టెంబరు నెల 11 వ తేదిని రాణిగారి యాంతరంగిక సభలో సభ్యుఁడుగాఁ జేర్చుకొనఁజడెను.

రాణిగారి చిరకాలరాజ్యపాలనమునుగూర్చిన వివరముల నిందు వ్రాయఁబూనక కొన్నిముఖ్యాంశములనుమాత్రము సూచించి యీమె రాజ్యకాలములో దేశమునకుఁ గలిగిన యభివృద్ధిని గొంత తెలుపు చున్నాను. 1848వసంవత్సరమునందుయూరపుఖండము నందంతటను రాజులను దీసివేసి ప్రజాపరిపాలన మేర్పఱుపవలెనన్న ప్రయత్నముచేత గొప్పసంక్షోభము కలిగినది. ఫ్రాన్సు దేశమునందుఁబుట్టిన మహాసంక్షోభములో జరిగిన క్రూరకృత్యములకు భయపడి యెట్లో ప్రాణములు దక్కించుకొనిపారీసునగరమునుండిపాఱిపోయి రాజు తనకుటుంబముతో స్మిత్తను మాఱుపేరితోవచ్చి యింగ్లాండు దేశమునఁ బ్రచ్ఛన్నవృత్తిని బ్రవేశించెను. అతఁ డింగ్లండునకుఁ జేరక పూర్వము రాణిగారు తన మేనమామయైన లియోపాల్డు ప్రభువుపేర వ్రాసిన యుత్తరములో "(ఫ్రాన్సు దేశపు) రాజుయొక్కయు రాణియొక్కయు గతియేమైనదో యిఁకను దెలియదు. పరితాపకరమైన స్థితికివచ్చినయాకుటుంబవిషయమున మనచేతనైన దంతయుఁ జేయుదము. అయినను మనమాతని పక్షమవలంబించిఫ్రాన్సు దేశమునందునడచుచున్న నూతనపథకమునకు విరోధముగా ధ్వజమెత్తఁ జాలము. అక్కడికార్యములతో సంబంధము కలుగఁజేసికొనక మనముతటస్థులమయియుందుము. ప్రజలకభిమతమయిన పాలనపద్ధతి యేర్పడినపక్షమున, మనకు ప్రధానములైన యిప్పుడున్న యొడంబడికలను దేశక్షేమమును కాపాడునిమిత్తమె వారినిహద్దులో నుంచుటకొఱకు మనము దానినంగీకరింతము. ఇట్లుచేయుట యింపుగా నుండదుకాని మనస్వప్రయోజనమునకంటెఁబ్రజాక్షేమమునుయూరపు

ఖండముయొక్క కుశలమును మనమెక్కువగాఁ జూచుకొనవలెను." అని వ్రాసెను. రాజ్యపదభ్రష్టుఁడయి శరణార్థియయివచ్చిన లూయిస్ ఫిలిప్పును ఫ్రెంచిచక్రవర్తినిరాణిగారత్యంతప్రేమముతో నాదరించిగౌరవించిరి. ఇట్టి ప్రజాసంక్షోభము స్పెయిన్, ప్రష్షియా, ఆష్ట్రియా మొదలైన బహుదేశములయందుఁగలిగెనుగాని బెల్జియము దేశముఁ లియో పాల్డు ప్రభువుగారి సత్పరిపాలనమువలన జనులకు రాజుపై కోపోద్దీపనము కలిగించుటకుఁ జేసినప్రయత్నములన్నియు విఫలములయ్యెను. యూరపుఖండమందంతటను ప్రజాసంరంభము కలిగిన యీ సంవత్సరములో నన్యదేశ రాజ్యాంగములనుగూర్చి యుత్తరప్రత్యుత్తరరూపముననిరువదివేల రాజలేఖ్యములను భర్తతోను గార్యదర్శితోను నాలోచించి పంపునంతటి శ్రమ రాజుగారికిఁ గలిగెను.

1844వ సంవత్సరమునందు రషియాచక్రవర్తియైన నికొలస్ ఇంగ్లాండునకువచ్చికొంతకాలమురాణిగారినగరునందుండి యామెసత్కారమునుబొంది మరల స్వదేశమునకుఁబోయెను. అతఁడింగ్లండులోనున్న కాలములోరాణిగారితోనుతత్కాలమునందామెమంత్రులుగా నుండిన పీల్ ప్రభువు, ఆబర్డీన్ ప్రభువు మొదలైన వారితోను క్రూరుఁడైన తుర్కీ సుల్తాను తన ప్రజలయిన క్రైస్తవులను బెట్టుచున్న బాధలను గూర్చి ముచ్చటించి వారి కామహమ్మదీయచక్రవర్తిమీఁదఁ గొంత దురభిప్రాయమునుగలిగించెను. ఇట్లుండఁగాఁగొంతకాలమునకాబర్డీన్ ప్రభువు రాణిగారికిఁబ్రధానమంత్రియయ్యెను. అప్పుడు రషియాచక్రవర్తి యింగ్లండురాణియు నామె ప్రధానమంత్రియు, దనపక్షమున నుందురనియు, వారొకవేళఁ బ్రతికూలురుగానున్నను వారికిజడియవలసినపనిలేదనియు, ఇంగ్లండుదేశము తనతో యుద్ధముచేయుటకు సాహసింపఁజాలదనియు, భావించి 1853వ సంవత్సరమునందు తురుష్కదేశముమీఁద దండెత్తెను. అయినను జక్కఁగా నాలోచించినమీఁదట

రషియాచక్రవర్తి తురుష్కులబాధలనుండి క్రైస్తవులనువిముక్తులను జేయు మిషమీఁద దండయాత్ర వెడలినను నిజమైన యాతనియుద్దేశ మీనెపమున టర్కీదేశమును తద్రాజధానియైన కాన్‌స్టాంటునోపిల్ నగరమును స్వాధీనముచేసికొని తన్మూలమునఁగృష్ణ భూమధ్యసముద్రములమీఁద నధికారము వహించి తాను జిరకాలమునుండి కన్నువేసి యుండినఇండియామీఁద గట్టికడపటఁబడవలెనన్న దురాశయైనట్టు తేటపడినందున 1854వ సంవత్సరము మార్చినెలలో రాణిగారురషియా దేశముతోడి యుద్ధమును ఘోషించిరి. ఈక్రిమియాయుద్ధమునం దిం గ్లీషువారికి ఫ్రెంచివారును దోడుపడిరి.అన్నిరాష్ట్రములవారికంటెరషియావారికి బలిష్ఠమైన మెట్టసేనయధికముగానుండినను, మంత్రులయు సేనానాయకులయు లోపమువలన నింగ్లీషుసేనచే యుద్ధ మంతతృప్తికరముగా నడపఁబడకపోయినను, ప్రతియుద్ధమునందును రషియావారే యోడఁగొట్టఁబడుచు వచ్చిరి. ఇట్లు యుద్ధము ఘోరముగా నడుచుచుండఁగా 1855వ సంవత్సరము మార్చినెల 2 వ తేదిని రషియా చక్రవర్తి పరమపదమునొందెను. ఆతనిమరణ మపజయమువలనఁ గలిగిన బెంగచేతనే సంభవించినట్టు కొందఱాకాలమున భావించిరి.సిబాస్టపూల్ యుద్ధమునం దోడిపోయిన తరువాత రషియావారుపరాభవము నొంది సంధిచేసికొని టర్కీదేశమును విడిచిపోవలసినవారైరి. ఈయుద్ధమునందు జరిగిన స్తోత్రపాత్రమయినయంశము ఫ్లోరెన్సునైటింగేలను మహానీయురాలు కేవలపరోపకారచింతతోయుద్ధమునగాయపడినవారి సంరక్షణము జేయుటకయితనతోనింగ్లీషు స్త్రీలను పలువురను వెంటఁ బెట్టుకొనిపోయి వైద్యశాలలయందుగాయములతోఁబడియున్ననూఱుల కొలఁది సైనికుల కుపకారముచేయుట ఆమెయొక్క ప్రోత్సాహము చేతను వర్తనముచేతనుధాత్రులుగానామె వెంటవచ్చినకాంతలందఱును వికలాంగులఋనవీరభటులనుకన్నబిడ్డలనుతల్లులాదరించినట్లాదరించిరి.

అందుచేత దయాశూన్యుఁడైనమూర్ఖభటుఁడు సహితముమాతృభక్తి తో హృదయాంతరాళమున ఫ్లోరెన్సునైటింగేలుయొక్క నామమును స్మరింపఁజొచ్చెను. ఆభటులలో నొకఁడు "ఆమె కొందఱితో శాంతవాక్కులు పలుకును ; అంతకంటె నెక్కువమందికడమందహాసముచేసిశిరః కంపముచేయును ; ఆమె యందఱియెడ నిటువర్తించుటశక్యముకాదు- మేమక్కడ నూఱులకొలఁదిఁ బడియున్నాము-మే మామెనీడ మామీఁద సోఁకినను ముద్దుపెట్టుకొని మరల దిండ్లమీఁద మాతలలు చేర్చుకొని తృప్తినొందెడువారము." అని యామెనుగూర్చి యొకయధికారితోఁ జెప్పెను. పురుషజన్మమెత్తినను స్త్రీజన్మమెత్తినను లోకోపకార చింత యిట్లుగదా యుండవలెను. స్వసౌఖ్యము నుపేక్షించియన్యదేశములో నగతికులయియుండినవారియుపచారమునకయి తన దేహమును శక్తిని ధారపోసిన నైటింగేలు దొరసాని స్వదేశమునదిగినప్పుడుత్సవముచేసి గౌరవముతో నింటికిఁ గొనిపోవ నచ్చటివారుయత్నించిరిగాని యామెయంగీకరింపక యోడదిగియొంటిగా నింటికిఁబోయెను. భటులు మొదలయినవారయిదులక్షల రూపాయలనామె పేరనిధిగా నేర్పఱుచుట కుపోగుచేసి యాధనమునామెకోరికప్రకారముగారోగులకుపచారములు చేయ నేర్చుకొనుఛాత్రులకొఱకొక వైద్యవిద్యాశాలకిచ్చిరి. ధైర్యశాలులైన సైనికుల విషయమునఁ జేసినయుపకారమునకై, కృతజ్ఞతాగౌరవ సూచకముగా నియ్యఁబడినదని చిత్రించిన వజ్రాలపతకమునొకదానిని రాణిగా రామెకు బహుమానము చేసిరి.

1857వ సంవత్సరమునందు బంగాళా సిపాయీలుదొరతనము వారిమీఁద తిరుగఁబడి యింగ్లీషువారిన నేకులనుసంహరించుటయుఇట్లు తిరుగఁబడిన సైనికులను బ్రోత్సాహపఱిచి నానానాహేబు కొందఱు దుష్టులనుగూడి యనేకక్రూరకృత్యములను జేయుటయు, అల్పకాలములోనే యింగ్లండునుండి సేనలువచ్చి కలహకారులనడఁచి మరల దేశ

మున నాజ్ఞను స్థాపించుటయు, ఎల్లవారును కనియు వినియునుందురు. కలహముడఁచినతరువాత జను లిఁకముం దెప్పుడును మరల నిట్టికలహములకుఁ జొరకుండ బుద్ధి తెచ్చుకొనునట్లుగా కఠినచర్యజరపవలయునని యింగ్లీషువార నేకులభిప్రాయపడినను రాణిగారు ప్రజలయెడల క్రౌర్యమును జూపక దయకనఁబఱచవలెనన్న యుత్తమపద్ధతినవలంబించియప్పటి హిందూదేశపు ముఖ్యపరిపాలకులైన క్యాన్నింగుప్రభువుగారి యభిప్రాయముతో నేకీభవించియాయనకుఁదగినంతయుత్సాహమునుగలిగించిరి ఇట్లు సామోపాయమును బ్రయోగించిన యాపరిపాలకాగ్రణికప్పటి యాంగ్లేయులచే "సదయప్రభు" వని పరిహాసార్థముగా బెట్టఁబడినయా పేరే యిప్పుడు సార్థకమయి గౌరవసంజ్ఞగాఁగొనియుండఁబడుచున్నది. రాజద్రోహకార్యమునందుఁగాని స్త్రీలవిషయమునను శిశువులవిషయమునను ఘోరకృత్యములను జరుపుటయందుగాని దోషులని స్థాపింపబడిన వారినందఱిని శిక్షాస్మృతి ననుసరించి కఠినముగాదండించుటయావశ్యకమని మీయభిప్రాయముతో నేకీభవించుచు, ఇప్పుడు హిందూదేశమునందున్న యాంగ్లేయులలో నత్యధిక సంఖ్యాకులుసామాన్యముగా స్వదేశస్థు లందఱిమీఁదను బగదీర్చుకొనవలెననిమహాగ్రహావేశముచేత చేయుచున్న యుపదేశములకుఁ బ్రతికూలముగా ధైర్యముతో మీ రాచరించుచున్నదృఢప్రయత్నమును బలపరుచుచున్నానని రాణిగారు క్యాన్నింగుప్రభువుగారికి వ్రాసిరి. ఈసైనికసంక్షోభము శాంతి పొందినపిమ్మట హిందూదేశరాజ్యపాలనము తూర్పిండియా వాణిజ్యసంఘమువారినుండితొలఁగించి తాముస్వయముగాఁ జేకొన్నప్పుడుచేయ నుద్దేశించిన ప్రకటనముయొక్క చిత్తు రాణిగారికి ప్రధానమంత్రియైన డెర్బీప్రభువుగారిచే బంపబడి, నూతనముగావివాహముచేయఁబడిప్రష్యా దేశములో నున్న పెద్దకుమారితను మొదటిసారిచూడఁబోవఁబ్రయాణ సన్నాహములోనున్న సమయమునం దందెను. అప్పుడాచిత్తుకాగితము

నాఁమెచదివి యది భావమునందుఁగాని, భాషయందుఁగాని సమయము నకుఁ దగినదిగా నుండ లేదని భావించి, తన యాక్షేపణముల నన్నిటిని బూర్ణముగా నప్పుడు సన్నిధానమునందుండిన మంత్రియయిన మాల్మెస్ బెరీప్రభువుతో వివరించి చెప్పి, ప్రధానమంత్రి కీక్రిందరీతిని ఉత్తరమును వ్రాసెను.—

"హిందూదేశ ప్రకటనమునుగూర్చినతనయాక్షేపములను డెర్బీ ప్రభువుతో వివరముగాఁ దెలుపుటకు రాణి మాల్మెస్ బేరీప్రభువును కోరినది. తమయొక్క పరిపాలనమును స్వాయముగా వహించునప్పుడు పదికోట్లకంటె నెక్కువసంఖ్యగల ప్రాగ్దేశప్రజలకు ఘోరమైన ప్రకృతి క్షోభానంతరమున తనభవిష్యత్పరిపాలనము చెల్లింపవలసిన ప్రతిజ్ఞలను జేయుచు తనపరిపాలనముయొక్క మూలతత్వములను వివరించుచు వచించుకాంత ప్రకృతికోమలయైన మహారాజ్ఞియని మనసునందుంచుకొని, డెర్బీప్రభువుగారు తమ సరసభాషతో దీనిని స్వాయముగా వ్రాసెడుపక్షమున రాణి యెంతో సంతోషించును. అటువంటి లేఖ్యము ఉదారభావమును దయాళుత్వమును పరమతద్వేషరాహిత్యమును వెల్లడించుచు, బ్రిటిష్‌రాజ్యములోని ప్రజలతోడి సమస్థితియం దుంచఁబడుటచేత హిందువులు పొందెడు స్వాతంత్ర్యములను నాగరికతకు ఫలముగాఁ గలిగెడు సుఖసంపదలను దెలుపవలెను."

క్యానింగుప్రభువు హిందూదేశ ప్రధానపరిపాలకుఁడును రాజప్రతినిధియునై యుండినకాలములో 1858 వ సంవత్సరము నవంబరు నెల 1 వ తేదిన రాణిగారు స్వాయముగా హిందూదేశ రాజ్యభారమును గైకొన్న ప్రకటనము సమస్తప్రదేశములయందును బహిరంగముగాఁ జదువఁబడినది. ఆప్రకటనమునుండి రెండుమూడువాక్యముల నిందుదాహరించుట యనావశ్యకముకాదనియెంచి యట్లుచేయుచున్నాను—

"క్రైస్తవమతముయొక్క సత్యమును మేము దృఢముగా నమ్మినవార మయి మతమువలనఁ గలిగెడుచిత్తశాంతిని మేము కృతజ్ఞతతో నొప్పుకొనుచున్నవార మయ్యును, మావిశ్వాసములను మాప్రజలలో నెవరిమీఁదను నిర్బంధించుకోరికగాని స్వాతంత్ర్యముగాని మాకు లేదని చెప్పుచున్నాము. తమతమ మతవిశ్వాసములనుబట్టిగాని యాచారములనుబట్టిగాని యెవ్వరు నేవిధముగాను మావలన నిగ్రహమునుగాని యనుగ్రహమునుగాని పొందక యందఱును సమానముగా ధర్మశాసనములవలని సంరక్షణమును నిష్పక్షపాతముగాఁ బొందవలయుట మా యభిమతమును మాకు సంతోషకరమునునని మేము ఘోషించుచున్నాము. మాప్రజలలో నెవ్వరియొక్క మతవిశ్వాసములతోను పూజావిధానములతోను తా మేవిధమైనసంబంధమును మాక్రిందియధికారు లెవ్వరును కలుగఁజేసికోఁగూడదనియుఁ, గలుగఁజేసికొన్నయెడల మాయాగ్రహమున కట్టివారు పాత్రులగుదురనియు మేము దృఢముగా విధించుచున్నాము.

మాప్రజలయినంతవఱకు వారేజాతివారయినను ఏతెగవారయినను సరే విద్యవలనను సామర్థ్యమువలనను సద్వర్తనమువలనను దాము చక్కఁగా నిర్వహించుట కర్హులయినవారు మాప్రభుత్వములోనిపనులకు యథేచ్ఛముగాను నిష్పాక్షికముగాను చేర్చుకొనఁబడవలయుట మాచిత్తమయియున్నది.

* * * * * *

ఈశ్వరానుగ్రహమువలన దేశములో స్వస్థత మరల కలిగింపఁబడినప్పుడు హిందూదేశముయొక్క నెమ్మదియైనకర్మలను బ్రోత్సాహపఱచుటయు జనోపయుక్తములును వృద్ధికరములునైనపనులను పెంపుచెందించుటయు దేశములో నున్న సర్వ ప్రజలయొక్కలాభకోఱకు పరిపాలనము జరపుటయు మాయత్యంతాభిలాషయై యున్నది. మా

బలమువారిసంపదలోను, మా క్షేమమువారితృప్తిలోను, మాయుత్తమ ప్రతిఫలమువారికృతజ్ఞతలోనుఉండును. సర్వశక్తుఁడయినయీశ్వరుఁడు మాకును మాక్రింది నధికారములోనుండువారికిని మాయీయభీష్టములను ప్రజలమేలుకొఱకు కొనసాగించుటకు శక్తిని బ్రసాదించునుగాక!''

FROM PHOTO : HUGHES AND MULLINS
పంచాదశవత్సర రాజ్యపాలనోత్సవము నాటి రాణిగారి రూపము,

1877 వ సంవత్సరము జనేవరు నెల 1 వ తేదిని రాణిగారు హిందూదేశ చక్రవర్తినీ బిరుదమును వహించినట్లు డిల్లీనగరమునందు జేయఁబడినమహాసభలో నప్పటిరాజప్రతినిధి యగు లిట్టన్ ప్రభువుగారిచేఁ బ్రకటింపఁబడెను. ఈమహాసభకీ భరతఖండమునందుఁగలమహారాజులును రాజులును నితరప్రముఖులునుబోయి యానందించిరి. ఇంత గొప్పసభ మనహిందూస్థానమునఁ బూర్వమెప్పుడును జరిగియుండలేదు.

188ˉ వ సంవత్సరము ఫిబ్రవరి నెల 16 వ తేదిని రాణిగారి పంచాదశ్వత్సర రాజ్యపాలనోత్సవము డఫ్రిన్ ప్రభువుగారు మన దేశమునకు రాజప్రతినిధిగానుండినప్పుడు పదిసంవత్సరముల క్రిందట మహావైభవముతో హిందూదేశమునందంతటను జరపఁబడినది. ఆసమయమునందిచ్చటిప్రజలు రాణిగారిపేర జనోపయుక్తము లయినధర్మకార్యములనేకములు చేసి తమయవ్యాజరాజభక్తిని వెల్లడించిరి. ఆమహోత్సవ సమయము నందిచ్చటనుండిన రాజప్రతినిధి డఫ్రిన్ ప్రభువుగారి రూపమీక్రిందిపటమునఁ జూపఁబడియున్నది—

ఈయన హిందూదేశమునకుఁ బ్రధానపరిపాలకుఁడుగా నియమింపఁబడి పంపఁబడునప్పుడు శ్రీ విక్టోరియా మహారాజ్ఞిగా రీయనపత్నీతిలకమును

దమయొద్దకు రప్పించుకొని యామెతో హిందూదేశ స్త్రీలవిషయమయి చేతనయినంతమేలు చేయవలసిన దని సెలవిచ్చిరి. ఆమెయు రాణిగారి యాజ్ఞను శిరసావహించి హిందూదేశమునకు రాఁగానే డఫ్రిన్ ప్రభ్వీ నిధి యను పేర నిప్పుడు పరఁగుచున్ననిధిని స్థాపించెను. ఆనిధియొక్క

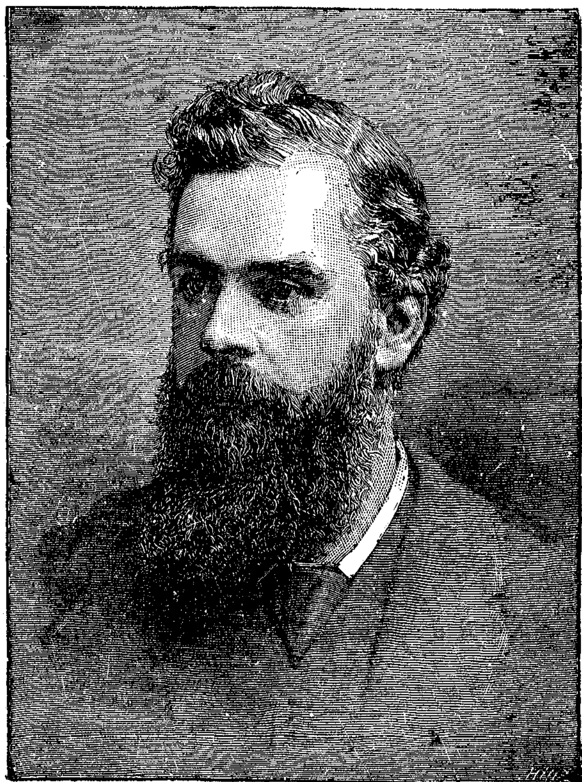

FROM PHOTO RUSSELL AND SONS
షష్టిసంవత్సర రాజ్యపాలనోత్సవము నాఁటి రాణిగారి రూపము.

సాహాయ్యమున స్త్రీలకొఱకు వైద్యశాలలు పెట్టుటయు వైద్యరాం డ్రను ధాత్రులను నియమించుటయు మొదలయినపనులు జరుగుచున్నవి. కొంతకాలముక్రిందట పునానగరమునందుండిన యొకరాణియొక్క దీర్ఘ వ్యాధిని కుదిర్చిన యొకయింగ్లీషువైద్యురాలింగ్లండునకుఁ బోయి నప్పుడు శ్రీవిక్టోరియా మహారాజ్ఞిగారిని సందర్శించి, హిందూదేశస్త్రీల యవస్థనుగూర్చి యారాణిశ్రీమహారాజ్ఞిగారితో విన్నవింపుమన్నసందేశ మును నివేదించుటచే మనదేశమున కీమహోపకారము కలిగినది. ఆ సందేశమునునివేదింపఁగానే శ్రీమహారాజ్ఞిగారుపునారాణికిసాదరలేఖను బంపుటయే కాక "హిందూదేశస్త్రీలయొక్క సంతాపకరమైన స్థితిని తొలఁగించుటకుఁ జేయఁబడుప్రతిప్రయత్నమును మాకు సంతోషకర మని సర్వత్ర తెలియ నభిలషించుచున్నాము." అని సెలవిచ్చిరి.

ఈ 1897 వ సంవత్సరమున రాణిగారి రాజ్యపాలనమునకుషష్టి పూర్తియైనందున జూన్ నెల 21వ తేదిని వజ్రోత్సవమనుపేరహిందూ దేశమునందెల్లయెడలను మహోత్సాహముతోను మహావైభవము తోను కన్నులపండువుగా నుత్సవములు చేయఁబడినవి. ఈయుత్సవ సమయమునందు ప్రభుభక్తిని దెలియఁజేయుటకయి యనేకసంస్థానాధి పతులును ధనికులును రాణిగారిపేర పెక్కు ధర్మకార్యములను జేసిరి. అంతేకాక యీసంతోషసమయమునందు కారాగృహవాసులలోసద్వర్తనముకలవారు నూఱులకొలఁదిబంధవిముక్తులుగాఁజేయఁబడిరి.మఱి యు నూఱురూపాయలకు మించని చిన్నమొత్తములను తీర్చలేక వాని నిమిత్తమయి ఋణప్రదాతలచే చెఱసాలలయందుఁ బెట్టింపఁబడినఋణ గ్రస్తులయప్పులను దొరతనమువారు తీర్చి వారి సందఱను విడిపించిరి. ఈయుత్సవసమయమునాఁటి రాణిగారిరూపమిందలిపటమున జూపబడి యున్నది. ఈరూపమునకును పదిసంవత్సరముల క్రిందట జరిగిన పంచా దశ్వత్సర రాజ్యపాలనోత్సవమునాఁటి రూపమునకునుముఖమునందెంతో

వ్యత్యాసము కనఁబడుచున్నది. ఇప్పటి రూపమునందు వార్ధక్యచిహ్నములు మఱింతస్పష్టముగాఁ గానఁబడుచున్నవని వేఱుగఁ జెప్పవలసిన యక్కఱలేకయే దృష్టిమాత్రముచేతనే యెల్లవారికి గోచరమగును. ఈవజ్రోత్సవకాలములోను మనకిప్పుడు రాజప్రతినిధిగా నున్న యెల్జిన్ ప్రభువుగారే హిందూదేశ ప్రధానపరిపాలకులుగానుండిరి. ఈయెల్జిన్ ప్రభువుగారి రూప మీపటమునఁ బ్రదర్శింపబడినది—

రాజభక్తిని వెల్లడించుటకయి సిమ్లానగరమునఁ జేయఁబడినమహాసభయందు రాజులు మొదలయినప్రముఖులసమక్షమునం దీయనరాణి

గారిపరిపాలనమునుగూర్చి మంచి ప్రసంగమును జేసియున్నారు. ప్రజల క్షేమాభివృద్ధులకొఱకు సత్పరిపాలనచేయుచు రాణిగారింకను జిర కాలము వర్ధిల్లుదురుగాక!

ఇతరస్థలములయందప్పుడప్పుడక్కడక్కడయుద్ధములుజరుగుచు వచ్చినను విక్టోరియారాజ్ఞిగారిపరిపాలనములో స్వదేశమునందు యుద్ధములులేక నెమ్మదిగలిగియున్నందున దేశమత్యంతాభివృద్ధికి వచ్చినది. ఈమె రాజ్యమునకువచ్చిన 1837 వ సంవత్సరమున బ్రిటిషుద్వీపముల లోని జనులసంఖ్య 26000000 లు, ఇప్పుడదియించుమించుగాద్విగుణ మయి దాదాపుగా 40000000 వఱకు వచ్చినది. ఈమెకాలములో జయింపఁబడినక్రొత్తరాజ్యమే యూరపుఖండమంతయుఁ గలిసిన దానికంటె నాలవపాలు పెద్దదిగా నున్నది. ఇప్పు డీమెరాజ్యము 11399316 చదరపుమైళ్లువిస్తీర్ణమయి ప్రపంచములోని భూభాగము లో నైదవపాలుకంటె హెచ్చుగా నున్నది. ఇప్పు డీమె పరిపాలనము క్రిందనున్న దేశములయొక్క జనసంఖ్య 402514000 లయి లోకము లోని జనసంఖ్యలో నాలవవంతుకంటె నెక్కువయియున్నది, శ్రీవిక్టో రియామహారాజ్ఞి సింహాసనమునకువచ్చిన సంవత్సరమున హిందూదేశ ములో నింగ్లీషువారిస్వాధీనములో నున్నభాగముయొక్క వైశాల్యము 560000 చదరపుమైళ్లు, ఇప్పుడు 1068000 చదరపుమైళ్ళు. అప్పుడీ హిందూదేశముయొక్క జనసంఖ్య 100000000 లు, ఇప్పుడది త్రిగుణ మయి రక్షితసంస్థానముల దానితోడఁ గలుపుకొని 300000000 లయి నది. రాణిగారు రాజ్యమునకువచ్చిన సంవత్సరమున నన్నూటయెబ్బది లక్షల పౌనులుగానుండిన బ్రిటిషుద్వీపములవలనియాదాయ మిప్పుడు వేయిలక్షలపౌనులయినది. 1840వసంవత్సరమునందు 120000000 ల పౌనులుగానుండినబ్రిటిషుద్వీపములయొక్కయితరదేశములతోడివాణి జ్యము1890వ సంవత్సరమున 700000000 ల పౌనులయియైదురెట్లు

పెరిగినది. 1837 వ సంవత్సరమునందు పందొమ్మిదికోట్ల రూపాయలు గానుండిన హిందూదేశముయొక్క యితర దేశములతోడి వాణిజ్యము 1895 వ సంవత్సరమునాటికి నిన్నూరుకోట్లరూపాయలకు వృద్ధి పొందినది. 1837 వ సంవత్సరమునందు హిందూదేశముయొక్క యెగుమతి దిగుమతులు రెండుకోట్ల పదిలక్షలపౌనులు, 1897 వ సంవత్సరమునందు పదునాలుకోట్లపౌనులు. రాణిగారు ప్రభుత్వమునకువచ్చిన సంవత్సరమునం దింగ్లీషువారి సేనయంతయుఁ గలిసి 101580 రు సైనికులను గలదిగానుండెను, అప్పుడాసేనలో 19000 లు హిందూదేశములోను, 20000 ఐర్లండులోను, ఉండెను. ఇప్పుడింగ్లీషువారి రాణువ 690000 ల సైనికులను గలదిగా నున్నది. క్రమమైన యీసేన గాకయాయుధవిద్యయందు శిక్షితులైనవారు స్వేచ్ఛాసైనికులుతొమ్మిది లక్షలు వలసినచో యుద్ధసమయములయందు స్వరాష్ట్రరక్షణార్థముగా వత్తురు. రాణిగారు రాజ్యమునకువచ్చిన సంవత్సరమునందునిప్పుపుల్లలు మొట్టమొదట చేయఁబడినవి. ఈమెరాజ్యారంభకాలమునకుఁ గొంత ముందే విద్యుచ్ఛక్తికనిపెట్టఁబడినను, వైద్యుతదీపములు, వైద్యుత తంత్రులు మొదలగునవి యీమెరాజ్యకాలముననే స్థాపింపఁబడి యిప్పుడు తంత్రీవార్తలు ప్రపంచముయొక్క నానాముఖములఁ బంపఁబడుచున్నవి. 1837 వ సంవత్సరము జూన్ నెల 20 వ తేదిని సింహాసన మెక్కినరాణిగారి రాజ్యభారవహనవార్తను హిందూదేశములోని రాజకీయవ్యవహారపత్రికలో ఆగష్టునెల 25 వ తేదిలోపలఁ బ్రచురించుట కవకాశము చిక్కనియాకాలము పోయి విద్యుచ్ఛక్తిసాహాయ్యమున నీసంవత్సర మింగ్లండులోని యీమె షష్టిపూర్తిపరిపాలనోత్సవ వార్తనాదినముననే తంత్రీముఖమున హిందూదేశములోని వార్తాపత్రికలలోఁ బ్రకటించుటకవకాశముకలిగినది. రాణిగారు సింహాసనమారోహించిననాఁటికిఁ బ్రపంచమునం దంతటను 1600 మైళ్ళ పొడుగునన్నే

యుండినయయోమార్గమిప్పుడు 420000 మైళ్ళపొడుగునకువృద్ధినొంది నది. ఆకాలమునం దావిరిబండ్లు గంట కిరువది మైళ్ళుపోవుటయేయధిక వేగమని జనులాశ్చర్యపడుచుండినను, అప్పటివారేయిప్పుడ నేకులుపోగ బండ్లు సాధారణముగా గంట కిఱువది మైళ్ళచొప్పునఁ బోవుచుండినను వింతపడకుండుట కలవడియున్నారు.

ఇఁక మన హిందూదేశమున కీమెరాజ్యకాలములోఁ గలిగిన లాభములను మాత్రము కొన్నిటిని దెలిపి యీచరిత్రము నింతటితో ముగించుచున్నాను.

1. ఈమె రాజ్యకాలములో హిందూదేశమునందువ్యవసాయ మెంతో యభివృద్ధినొందినది నదులకానకట్టలుకట్టి వృథాగాజలమును సముద్రగామి కాకుండ నిలిపి సస్యములు మొదలయినవాని కుపయోగ పడునట్లుచేయుటచేఁబూర్వకాలమునం దుప్పుపట్టులుగాను గహనములు గాను నుండు పనికిమాలిననేల లిప్పుడు పంటభూము లయినవి. ఈ నదులనుండి యిప్పుడు తొమ్మిదివేలమైళ్ళు పెద్దకాలువలును నిరువదివేల మైళ్ళు పంటకాలువలును త్రవ్వఁబడి జలము సస్యక్షేత్రములకుఁ బ్రవ హింపఁ జేయఁబడుచున్నది. మన దేశమునం దిప్పుడు జనసంఖ్య పూర్వ మునకంటెమూఁడురెట్లు హెచ్చయినను, ఇచ్చటిపంట జనులకు చాలఁగా మిగిలినది సంవత్సరమున కెనిమిదికోట్లరూపాయల ధాన్యాదులితర దేశ ములకు విక్రయింపఁబడు చున్నవి. ఈధాన్యాదు లితర దేశముల కెగు మతిచేయఁబడకయీ దేశమునందే నిలువయుంచఁబడెడుపక్షమున వాని తో మఱి యేఁబదిమైదులక్షలజనులు బ్రతుకవచ్చును. ఇట్లయ్యును పురాణములలో వర్ణింపబడినట్లు ద్వాదశవర్షక్షామములు లేక పోయి నను వర్షాభావముచేత మన దేశమునందప్పుడప్పుడు కాటకములు సంభ వించుచు నేయున్నవి. అయినను బూర్వకాలపు కఱవునకును నిప్పటికా లపుకఱవునకును నెంతో వ్యత్యాసమున్నది. 1770వ సంవత్సరమునందు

బంగాళమునకు క్షామమువచ్చినప్పుడునూటికి ముప్పదిముగ్గురువంతున
జచ్చిరి. 1877వసంవత్సరమున కఱవువచ్చినప్పుడుపస్తువలనను వ్యాధుల
వలనను మృతినొందినవారునూటికైదుగురికంటె హెచ్చుగాలేరు. ఈ
సంవత్సరమున వచ్చినమహాక్షామమునం జచ్చువారిసంఖ్యయంతసహిత
ముండదు. పూర్వపుక్షామములోజనులాకులనుగడ్డినికొన్నిచోట్లశవము
లనుసహితముతినిరి, ఇప్పుడట్టిదుస్స్థితియెంతటికఱవులోనుబట్టదు. ఇప్పు
డు పంటభూములయొక్క వెలలు పూర్వమునకంటెబదిరెట్లు హెచ్చయి
నవి. పూర్వకాలమునందు సేద్యముచేయబడునేలయిప్పటికంటెనెంతో
తక్కువగానుండినను మొగలాయిచక్రవర్తుల రాజ్యకాలములోభూమి
పన్ను 1655 మొదలుకొన్ని 1761 వసంవత్సరమువఱకును మొత్త
ముమీఁద సంవత్సరమునకు ముప్పదరెండుకోట్లరూపాయలు గైకొనఁ
బడెను, ఇప్పుడింత యెక్కువనేల సేవ్యముచేయఁబడు చున్నను భూమి
పన్ను సంవత్సరమున కిరువది కోట్లరూపాయలకంటె హెచ్చుగావచ్చు
చుండలేదు. ఇతర మహమ్మదీయప్రభువులకాలములోను స్వదేశప్రభు
వులకాలములోను భూమిపన్నుకు పరిమితిలేకపోయినను మహమ్మదీయ
చక్రవర్తులందఱిలోను మహాధర్మాత్ముఁడని పేరుపడిన అక్బరుచక్రవర్తి
కాలములో 1587వసంవత్సమునకు తోడర్మాలేర్పఱిచినభూమిపన్ను
పంటలో నూటికి ముప్పదిమూడువంతున నుండెను, ఇప్పుడింగ్లీషువారు
గైకొనుభూమిపన్ను దానిలోనాలవపాలుకంటె హెచ్చుగాలేదు.

2 ఇప్పుడు ప్రయాణమున కెక్కువ సదుపాయము లేర్పడి
యున్నందున వాణిజ్య మంతకంతకు హెచ్చుచున్నది. విక్టోరియాచక్ర
వర్తిని రాజ్యమునకువచ్చినకాలమునకుమున దేశములోకంకర వేసిచక్క
పఱిచిన బాటలేలేవు, ఇప్పుడు లక్షమైళ్ళ నిడువుగల మంచిబాటలు
దేశమునందంతటను వేయఁబడియున్నవి. అప్పుడీదేశములో నయో
మార్గమన్నపేరే తెలియదు, ఇప్పుడు దాదాపుగా నిరువదివేలమైళ్ళ

పొడుగున నినుపదారి వేయఁబడి యున్నది. కాశికిఁ బోయినవాఁడును గాటికిబోయినవాఁడునుసమానుఁడన్న లోకోక్తియిప్పటికినివాడుకలో నున్నను, ఇప్పుడు కాశీయాత్రయనఁ బొరుగూరికిఁ బోయివచ్చుటతో సమానమయినది. ఇప్పుడు గంగ, యమున మొదలయిన నదులకనేక ములకు వంతెనలుకట్టఁబడి వానిపయినుండిబండ్లుని రాటంకముగానడపఁ బడుచున్నవి. ఈదేశమునందలి సముద్రతీరపట్టణముల కెల్లను పొగ యోడలు వారవారమునువచ్చి యాత్రాపరులను వాణిజ్యవస్తువులను మహావేగముతో నొకరేవునుండి యొకరేవున కవలీలగాఁ గొనిపోవు చున్నవి. ఈయన్నిమార్గములచేతను వాణిజ్యమభివృద్ధియయి, దేశము ధనసంపన్నమగుచున్నది. 1850వసంవత్సరమునాటికి పదిలక్షలరూపా యల జనపనారకంటె నెక్కువగానెగుమతిచేయఁబడని ఈదేశమునందు 1887 వసంవత్సరమునాటి కఱువది రెట్లనఁగానాఱుకోట్లరూపాయల జనపనార యితరదేశముల కెగుమతిచేయునంతటిమంచిదశ వచ్చినది. 1850 వ సంవత్సరమునాటి కీదేశమునందు కోటిముప్పదిలక్షరూపా యలప్రత్తికంటెనెక్కువగా నెగుమతిచేయఁబడుచుండలేదు. 1865 వ సంవత్సరము నాటికి ముప్పదిరెట్లెక్కువ యనఁగాముప్పదికోట్లడెబ్బది యైదులక్షల రూపాయలప్రత్తి యెగుమతచేయఁబడు మంచిస్థితిసంభ వించినది. 1865 వ సంవత్సరములోమన దేశమునుండి యఱువదతొ మ్మిదికోట్లరూపాయలసరకులన్యదేశములకెగుమతిచేయబడినవి. 1887 వ సంవత్సరమునాఁటి కెగుమతిచేయఁబడుసరకులవెల యెనుబదియెనిమిది కోట్ల రూపాయలకు హెచ్చినది. ఈకడపటిసంవత్సరమునఁబూర్వకాల మునం దెన్నఁడును పేరైనవినని తేయాకు మనదేశమునుండియితర దేశ ములకై దుకోట్లరూపాయిల వెలగలది యెగుమతిచేయఁబడినది. ఇప్పు డితర దేశములనుండి యీదేశమునకు దిగుమతిచేయఁబడుసరకుల వెల కంటెనీ దేశమునుండియితర దేశములకు నెగుమతిచేయఁబడుసరకుల వెల

సంవత్సరమున కిరువదియొక్క కోట్లరూపాయలు హెచ్చుగానున్నది. ఈ యిరువదియొక్క కోట్లరూపాయలలో నయోమార్గాదులకొఱకుఁ జేయ బడినఋణముల వడ్డికిగ్రిందను నింగ్లండులోనయ్యెడు వ్యయములక్రిందను బంపఁబడెడుపదునాలుగుకోట్లరూపాయలునుపోఁగామిగిలిన యేడుకోట్ల రూపాయలకును వెండిబంగారము లీదేశమునఁబ్రతిసంవత్సరమును జేరు చున్నవి. పూర్వకాలమునందు పెంకుటిండ్లు చూడఁబడనిపల్లెలయందు సహితముదివ్యభవనములును మేడలును లేచుచుండుట యీదేశముయొక్క యిప్పటిసుభిక్షతను, సంపన్నతను ఘోషించుచున్నది. పూర్వముకఱవు దినములలో నొకచోటఁబండినపంట యొకచోటకుఁగొనిపోవుటయెంతో దుష్కరముగా నుండెను, ఇప్పు డావిరియంత్రములు మొదలైనవాని లోడ్పాటున నొకచోటిపంట నొకదేశమునకతిసులభముగాఁ గొనిపో వచ్చును. 1854 వ సంవత్సరమునందు మొట్టమొదట నావిరిబలము తో బట్టలు నేయుయంత్రము బొంబయినగరమునందు స్థాపింపఁబడినది. ఇప్పుడట్టివినూటనలువదియంత్రములవఱకుమనదేశమునందక్కడక్కడ నెలకొల్పఁబడి వానిలో నూటయేబదివేలమంది పనిచేయుచున్నారు. పూర్వము కాగితముచేయుయంత్రములుహిందూదేశమున లేవు. ఇప్పటి కిని ప్రతిసంవత్సరమును ఏఁబదిలక్షలరూపాయలు వెలచేయుకాగితము లితరదేశములనుండి మనదేశమునకు వచ్చుచున్నవి. 1896వ సంవత్స రాంతమునకు మనదేశమున కాగితములుచేయుయంత్రములుపది పెట్టఁ బడి వానియందు దాదాపుగానఱువదిలక్షల రూపాయల కాగితములు చేయఁబడుచున్నవి.

3 పూర్వకాలమునం దొకరిక్షేమవార్త యొకరు తెలిసికొనుట గ్రామాంతరవాసుల కత్యంతదుర్ఘటముగానుండెను. రాణిగారు రాజ్య మునకు వచ్చినసంవత్సరములో ననఁగా 1837 వ సంవత్సరమునందు హిందూదేశమున మొట్టమొదట పోషణకార్యస్థానములేర్పఱుపఁబడి

నవి. అప్పుడుబొంబయినగరమునుండికలకత్తానగరమునకు త్తరముపంప వలెనన్నచో నొక్కరూపాయియయ్యవలసివచ్చుచుండెను.ఇప్పుడరణాతోనో మూఁడుదమ్మిడీలతోనో యత్యల్పకాలములోనే యొకరిక్షేమవార్తనొకరుసేతువుమొదలుకొనిహిమాచలమువఱకునుగలప్రతిగ్రామమునకునుబంపవచ్చును. ఒక్కరూపాయయో యరరూపాయయో వ్యయపెట్టెడుపక్షమున నాఁటివార్తను నాఁడో మఱునాఁడో యందునట్లుగా నాసేతుహిమాచలాంత మైనభరతఖండమునం దెక్కడకైనను తంత్రీముఖమునఁబంపవచ్చును.విద్యుచ్ఛక్తిచేతవర్తమానములనుబంపుటకై యిప్పుడు మనదేశమున లక్షనలువదిమూఁడువేలమైళ్ళు పొడుగునతీగెలు వేయఁబడియున్నవి. ఇప్పుడీదేశమునుండిప్రపంచములోని యన్నిముఖ్యదేశములకును తంతిమార్గమున వార్తలను బంపవచ్చును. వార్తాహరణము నిమిత్తమయి యిప్పుడు సముద్రములోసహితము నూటడెబ్బది వేలమైళ్ళ పొడుగున నినుపతీగెలు వేయఁబడి యున్నవి.

4 రాణిగారి ప్రభుత్వమారంభమయినతరువాత జనులయొక్క యారోగ్యాభివృద్ధికయి యెన్నోమార్గము లేర్పఱుపఁబడినవి ప్రధాన పట్టణములయందు వైద్యవిద్యాశాలలు స్థాపింపబడినవి, పట్టణములలో మాత్రమే కాక గొప్పగ్రామములలోసహితము ధర్మార్థముగా మందులిచ్చెడు వైద్యశాలలు పెట్టఁబడినవి గొప్పపట్టణముల కనేకముల కయోనాళమార్గమున శుద్ధజలమువచ్చుసదుపాయమేర్పఱుపఁబడినది, టీకాలువేయుట నిర్బంధముచేయు శాసననిర్మాణమువలన స్ఫోటకము వలని బాధలు తగ్గింపఁబడినవి.

5 విద్యాభివృద్ధికయి యెన్నెన్ని విధములనో ప్రయత్నములు చేయఁబడుచుండుటచేత జనులలో జ్ఞానాభివృద్ధియు దురాచారనివృత్తియు నంతకంతకు హెచ్చుచున్నవి. 1857 వ సంవత్సరమునం దీదేశమున మొట్టమొదటమూఁడుసర్వకళాశాలలుస్థాపింపఁబడినవి. 1887 వ

సంవత్సరమునాఁటికి దేశమునందలి శాస్త్రపాఠశాలలయొక్కయు నితర
పాఠశాలలయొక్కయు సంఖ్య నూట ముప్పదివేలయి యందు మూఁడు
కోట్ల నేఁబదిలక్షల విద్యార్థులువిద్యాభ్యాసము చేయుచుండిరి. ఇప్పుడు
విద్యావిషయమున సంవత్సరమునకు రెండుకోట్ల యేఁబదిలక్షలరూపా
యలు వ్యయపెట్టఁబడుచున్నవి. రాణిగారు రాజ్యమునకువచ్చునప్పటికి
దేశమునందు స్వదేశీయులచేఁ బ్రచురింపఁబడువృత్తాంతపత్రికలునాలు
గైదేయుండెను, ఇప్పుడవినన్నూఱులవఱకు వృద్ధిపొందినవి. స్త్రీవిద్యాభి
వృద్ధికి ప్రోత్సాహముకలిగింపఁబడినది, సహగమనము, శిశుహత్యలు,
నరబలులుగాలపుసిడులు మొదలయినవి,మాన్పఁబడినవి;వితంతువివాహ
ములు శాస్త్రీయములుగాఁ జేయఁబడినవి, పాశకరులబాధలు రూపు
మాపఁబడినవి.ఉత్తరహిందూస్థానమునందుపాశకరులనునొక తెగవారు
వణిజులవలెనుయాత్రాపరులవలెను దేశసంచారముచేయుచుమార్గస్థుల
మెడల కాకస్మికముగా తమచేతిపాశములను తగిలించి లాగి చంపివారి
సొత్తు నపహరించెడువారు.వీరు కాళికోపాసకులు; ఈనరహత్యలు దేవికి
ప్రీతికరముగానుండుననివీరునమ్ముదురు. తరములనుండి యీక్రూరవ్యా
పారముచేజీవనముచేయుచువీరిలోకొందఱొక్కరొక్కరు నూటేసిమంది
ని జంపినవారుసహితముండిరి. రాజ్యాంగవిషయములయందును నెంతో
యభివృద్ధికలిగి,మునుపటివలెఁగాక యిప్పుడు ప్రాణములకునుధనమునకు
ను నెక్కువరక్షణముకలిగినది;పూర్వమువలెదొంగతనమేవృత్తిగాఁగల
జాతులవారిప్పుడులేరు, బందిపోటుదొంగతనము లించుమించుగారూపు
మాసినవి;లంచములుతగ్గినవి, రాజ్యాంగవిషయకములైన స్వాతంత్ర్య
ములుజనులకు క్రమక్రమముగా నియ్యఁబడుచున్నవి. 1853వ సంవత్స
రమున మొట్టమొదటశాసననిర్మాణసభ లేర్పఱుపఁబడినప్పుడందలిసభ్యు
లందఱును దొరతనమువారికొలువుకాండ్రుగానేయుండిరి. 1861 వ
సంవత్సరమునం దాసభలో రాజకీయోద్యోగులు కానివారినిసహితము

చేర్చుకొనున ట్లేర్పాటు జరగుటయేకాక యందు కొందఱుస్వదేశస్థులు సహితము నియమింపఁబడిరి. 1871 వ సంవత్సరమునందు నగరపారిశుద్ధ్యవిచారణ సంఘములును స్థలనిధి సంఘములును బెట్టఁబడి స్థానికస్వపరిపాలనము కొంతహిందువులకియ్యనారంభింపఁబడినది కానియప్పటి సభికు లందఱును దొరతనమువారిచే నియమింపఁబడినవారుగా నే యుండిరి. ఆసభికులలోఁ గొందఱి నేర్పఱచుకొనుస్వాతంత్ర్యము1883వ సంవత్సరమునఁ బ్రజల కియ్యఁబడినది. 1893 వ సంవత్సరమునందు శాసన నిర్మాణసభలోఁ గొందఱు సభికుల నేర్పఱచుకొనుటకుపురపారిశుద్ధ్య విచారణ సంఘములకును స్థలనిధి సంఘములకును స్వాతంత్ర్యమియ్యఁబడినది. ప్రజలు ప్రభుభక్తిగలవారయి తా మట్టిస్వాతంత్ర్యములను బొందుట కర్హు లయినట్లు తమవర్తనమువలనఁ జూపినచో నింకను బెక్కుస్వాతంత్ర్యములు కాలక్రమమున నియ్యఁబడు ననుటకు సందేహము లేదు.

ఈచరిత్రమునుజదువఁదటస్థించువారందఱునుసత్యప్రియత్వము పరోపకారచింత, దీనదయాళుత్వము, ఋజువర్తనము, యుక్తకాలకార్యనిర్వహణశీలత, గర్వరాహిత్యము, భృత్యజనానురాగము మొదలైన రాణిగారికిఁ గలసుగుణసంపదల నలవరించుకొనఁబ్రయత్నింతురుగాక !

—:o:—

బాస్సు ముద్రాక్షరశాల, రాజమహేంద్రవరము—1950.